

SOTSIAALTÖÖ

**Eesti Töötukassa:
tööpõhimõtted ja teenused**

**Töövõimereform –
koostöö proovikivi**

**Vabaduspõhiõigus
erihoolekandes**

**Kogemusnõustamine –
sotsiaaltöö lisaressurss**

2

2014

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialaajakiri

Ajakirja SOTSIAALTÖÖ tellimust saab vormistada:

- kohalikus postkontoris
- toimetuse aadressil ajakiri@tai.ee
- Eesti Posti e-teeninduses www.post.ee

Üksiknumbreid saab tellida Tervise Arengu Instituudi koolituskeskusest (Hiiu 42 Tallinn) ja osta kaupluses Ülikooli Raamatupood (Raekoja plats 11 Tartu).

Ajakiri SOTSIAALTÖÖ

Tervise Arengu Instituudi ja sotsiaalministeeriumi väljaanne

17. aastakäik.

Ilmub kuus korda aastas: veebruaris, aprillis, juunis, augustis, oktoobris ja detsembris

Toimetuse kolleegium:

Maiilis Kaljula, Riina Kiik, Marju Medar, Valter Parve, Riho Rahuoja, Koidu Saia, Judit Strömpl, Piret Tamme, Triinu Tikas, Taimi Tulva, Rait Kuuse

Vastutav toimetaja: Regina Lind (lapsehoolduspuhkusel)

Toimetajad: Tiia-Triin Truusa, Annika Poldre, Signe Väljataga, Margit Raias, Inga Mölder
Kujundus ja trükk: Puffet Invest OÜ

Tiraaž: 1000 eksemplari

Kontakt

Ajakiri Sotsiaaltöö, Tervise Arengu Instituut, Hiiu 42, 11619 Tallinn
Tel (+372) 659 3931, faks (+372) 659 3925, e-post ajakiri@tai.ee

Autoritele:

Ajakirja toimetuse ootab avaldamiseks analüüsivaid, uurimuslikke, nõuandvaid, kogemuslikke, informatiivseid ja silmaringi laiendavaid artikleid, mis aitavad kaasa sotsiaalvaldkonna arengule. Teretulnud on ka info värskest ilmunud raamatute ja erialaste koolituste kohta. Artiklite maht tuleks kooskõlastada toimetusega. Artiklid saata meiliaadressil ajakiri@tai.ee. Skeemid ja joonised saata töötlemist võimaldavate failidena, mitte pildina tekstis. Pildid palume varustada selgitava tekstiga ja saata elektrooniliselt resolutsiooniga 300 dpi või postiga.

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

sotsiaal
ministeerium

SISUKORD

nr 2/2014

Eessõna

Rait Kuuse 2

Uudised

Uudised ja pressiteated 3

ESTA uudised 5

Persoon

Riido Villup: Probleeme tuleb lahendada, võimalusi tuleb kasutada
Rain Uusen..... 6

Peegeldusi Euroopast

Sotsiaaltöö kui abistava kutseala eetilised alused
Jean-Pierre Wilken 9

Sotsiaalpoliitika

Töövõimereform – koostöö proovikivi
Monika Haukanõmm..... 11
Aitame tööle: töötukassa teenused praegu ja tulevikus
Pille Liimal 15

Praktika / Kogemus

Eesti Töötukassa tööpõhimõtetest
Jane Väli 17
Noorte töötuse vähendamine noortegarantii abil
Karolin Kõrreveski 19
Töötukassa mobiilne nõustamine ehk MOBI
Lana Randaru..... 23
Töötukassa ja kohalike omavalitsuste koostöö
Tiiu Vilms 26
Jobpics – töövahend karjäärinõustamiseks
Keiu Talve, Liina Teesalu 28

Arvamus

Kaitstud töö kui erivajadustega inimeste valiku võimalus
Maire Koppel..... 31

Sotsiaalne talupidamine, turism ja ettevõtlus
Valter Parve 34

Uurimus

Asendushoolduse kontseptsiooni alusanalüüsist
Piia Tammpuu 37
Vanema hooldusõiguse määramise praktika analüüs
Kerly Espenberg, Silje Vahaste..... 39

Õigus

Ela ise ja lase teisel ka elada
Kristi Ploom, Ralf Järvamägi 44

Intervjuu

Hollandi erihoolekande kogemuste ja teadmistega Eestisse
Urve Tõnisson 49

Sotsiaaltöö meetodid

Kogemusnõustamine – kogukonna-põhise sotsiaaltöö lisaressurs
Küllli Mäe..... 53

Sotsiaalkindlustus

Elamine ja töötamine mitmes Euroopa Liidu riigis: kuidas maksta pensione ja teisi hüvitisi?
Katerin Peärnberg, Leili Zaglmayer ... 58

Projekt

Norra Kuningriigi toel perevägivalla vastu Eestis
Helve Kase 61

Sotsiaaltöö haridus

Sotsiaaltöö õppekavad ja vastuvõtt 2014..... 62

Kokkuvõte

Inglise ja vene keeles..... 63–64

Alustasin sotsiaaltöö õpingutega Tallinna Pedagoogikaülikoolis küllaltki kaua aega tagasi – täpsemalt 1998. aastal. Küllap on paljud minuga nõus, et sotsiaaltööd õppides kindistuvad meis samad, inimesest lähtuvad väärtused. Nüüd, pea viisteist aastat hiljem sotsiaalministeeriumi meeskonnaga liitudes võin ütelda, et olen omandatud haridust sihipäraselt kasutanud. Selle teadmisega on hea uues ametis alustada.

Kiirete muutuste keskel elamine on paratamatus, millega tuleb tänapäeval leppida. Valmisolek toimetulekuks uute olukordadega on minu jaoks sotsiaaltöö eriala üks väärtusi. Mäletan hästi, mida õppejõud soovitasid keerukate juhtumite puhul: üks soovitus oli, tuleb avardada oma teadmisi. Tähtis on ka julgus tunnistada, et sinu ümber on inimesed, kes teavad sinust rohkem ja saavad aidata kogukonda paremaks muuta. Ajakiri Sotsiaaltöö kannab endas muudatuste selgitaja ja uute mõtete edastaja rolli. Sellise rolli täitjat on meie alal teadmiste avardamiseks kahtlemata tarvis.

Sotsiaalvaldkond on alati ootuste surve all. Rahvastiku vananemine, elatustaseme üldine ja seejuures mõnikord ebavõrdsena tajutav tõus ning naaberriikide sotsiaalse turvalisuse korraldus on vaid mõned asjaolud, mis neid ootusi mõjutavad. Piiratud finantsid eeldavad, et tuleb otsida parimat tasakaalu võimaluste ja pakutavate teenuste vahel. Vajadusel tuleb olla valmis piire nihutama ja ümber sõnastama. Ka tuleb olla valmis jagama selgitusi olukorras, mille puhul võib eeldada, et ootused on suuremad kui võimalused. See on suur proovile panek ja eeldab pühendumist.

Meie valdkonna põhimõte on aidata inimesi. Olen veendunud, et püüd tegeleda kõigega päädib halva või keskpärase tulemusega. Sotsiaalministeeriumi tegevust kavandades tuleb tihti teha raskeid valikuid, mis ei pruugi kõigile meeldida. Ometi peame olema avatud uutele partnerlusviisidele, mis rakendaksid võimalikult palju vahendeid eesmärgi saavutamisse. Ma usun, et ka kogukonna tasemel on veel palju kasutamata mõtteid ja kaasamata inimesi, kellele toel avaneksid võrdsed võimalused kõikidele ühiskonnaliikmetele. Mitte alati ei ole riigi tasand see, kust peaks saabuma lahendus.

Sotsiaalvaldkonna pakilisemad ülesanded on käimasolev töövõimereform, lastekaitse arendamine ning välisraha tark kasutamine, et Eesti inimesed tuleksid paremini toime ja saaksid seeläbi ühiskonnaelus osaleda. Veelgi suuremad probleemid on pensionisüsteemi jätkusuutlikkus ning inimeste tervena elatud eluea tõus ja võrdsete võimaluste tagamine. Lahenduste otsimisel ei saa tõmmata joont riigi ja kohaliku omavalitsuse, valla sotsiaaltöötaja või ministeeriumi nõuniku töö vahele. Lõppkokkuvõttes oleme kõik ühes paadis. Tahan seista hea selle eest, et valikute tegemisel valitseksid selged eesmärgid ja avatud suhtlemine ning põhirõhk oleks lahendustel. Ootan sellist suhtumist ka meie koostööpartneritelt.

Meil kõigil peab olema julgust olla muutuvas keskkonnas arengute eesotsas. Igaüks peab olema valmis jagama selgitusi tehtud otsuste ja valikute kohta. Samas ei tohi unustada, et meie eesmärk on üks: aidata inimestel muutuvas maailmas paremini toime tulla. Nii mõnestki tulevikku suunatud arengust saab lugeda meie ajakirja Sotsiaaltöö selles numbris. Soovin sotsiaalvaldkonna tegijatele edu ja lahendustele suunatud meelt!

Rait Kuuse

sotsiaalministeeriumi asekantsler

Vabatahtliku tegevuse võrgustik

Eesti Külaliikumine Kodukant kutsus 20. märtsil Paides kokku vabatahtliku tegevuse võrgustiku, mille üks eesmärk on kaasata vabatahtlikke sotsiaalvaldkonda.

Võrgustiku mõte on koondada eri valdkonda vabatahtliku tegevuse arenguvajadused ja kujundada ning edastada võrgustiku liikmete seisukohad rahastajatele ja poliitikutele. Ühiste algatuste kaudu pöörata ka avalikkuse suuremat tähelepanu kodanikualgatusse ning võimalustele osaleda vabatahtlikuna ühiskonnaelus.

Tänavu veebruaris valminud Praxise uuring tõi välja, et meie vabatahtlikest vaid 16% tegutseb sotsiaalvaldkonnas. Võrreldes Euroopaga on seda väga vähe. Eestis on sotsiaalvaldkonnas vabatahtlikke kaasatud eakate abistamisse kodutöodes, laste varjupaikade tegevusse, erivajadustega inimeste toetamise, toidu ja muu abi jagamisse. Töötukassa kaudu saavad töötud olla vabatahtlikena tegusad ja uuesti tööturule jõuda. Nende näidete kõrval aga puudub meil terviklik ülevaade sotsiaalvaldkonna vabatahtlike kaasamise probleemidest ja lahendamist vajavatest ülesannetest. Liikumine Kodukant korraldab 22. mail foorumi, kus arutletakse sotsiaalvaldkonnas vabatahtlike kaasamise praktikate üle, tuuakse välja probleemid ja kavandatakse lahendusi. Teatage oma soovist foorumil osaleda Kodukandi vabatahtliku tegevuse valdkonna juhile Eha Paasile: eha@kodukant.ee. Vaata ka lisainfot www.vabatahtlikud.ee

Võrgustik tegutseb Kodukandi projekti Tugivõrgustik vabatahtlikele raames, mida toetas EMP Vabauhenduste Fond Avatud Eesti Fondi kaudu 7500 euroga. Kaasfinantseeringuga toetab sise-ministerium.

Eha Paas

Kodukandi vabatahtliku tegevuse juht

Sotsiaaltöö uus definitsioon on heaks kiidetud

21. jaanuaril 2014 kiitis Rahvusvahelise Sotsiaaltööd Õpetavate Kõrgkoolide Assotsiatsiooni (IASSW) juhtkomitee heaks uue sotsiaaltöö definitsiooni, mida valmistati ette alates 2009. aastast. Ettevalmistamise käigus küsiti sellele

definitsioonile tagasisidet erinevate küsitluste kaudu paljudelt sotsiaaltöötajatelt, sotsiaaltöö õppejõududelt ja sotsiaalteenuseid osutavalt organisatsioonidelt ning arutati seda erinevatel konverentsidel, s.h IASSW ülemaailmsel sotsiaaltöö konverentsil Singapuris 2010 ja Stokholmis 2012, samuti Euroopa Rahvusvahelise Sotsiaaltööd Õpetavate Kõrgkoolide Assotsiatsiooni (EASSW) üleeuroopalisel konverentsil Dubrovnikus 2009, Brüsselis 2011 ja Istanbulis 2013. Uut definitsiooni esitletakse eeloleval suvel IASSW konverentsil 9.–12. juulini Melbourne'is Austraalias. Lisainfot <http://www.iassw-aiets.org/>.

Marju Medar

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi direktor

TÜ Pärnu kolledži koostöö Pihkva Riikliku Ülikooliga jätkub

TÜ Pärnu kolledži ettevõtluse- ja projektijuhtimise dotsent Arvi Kuura viibis 12.–15. märtsini Pihkva Riiklikus Ülikoolis (PRÜ), kus viis läbi seminari aspirantidele ja õppejõududele akadeemilise publitseerimise teemal ning pidas loengu sotsiaallettevõtlusest.

Lisaks arutati PRÜ juhtimisteaduskonnaga koostöövõimalusi, milles jäid kõlama sellised teemad nagu täienduskoolitused (eeskätt sotsiaalse ettevõtluse alal), teadusala koostöö, üliõpilaste osalemine PRÜ korraldatavas suveülikoolis ning rahvusvahelise (inglisekeelse) semestri ühine väljatöötamine.

TÜ Pärnu kolledž

Muhu saab koduks mitme valla eakatele saarlastele

Muhu ja kolme Ida-Saaremaa valla koostöös valmis Muhu saarel Liival hooldekeskus, kus on kohti 50 eakale saarlasele. Keskus annab tööd 22 inimesele. Muhu Hooldekeskuse SA asutasid Muhu, Orissaare, Põide ja Laimjala vald. 8. aprillil avas keskuse sotsiaalminister Helmen Kütt, kelle sõnul on valdade koostöö eeskujuks ka teiste omavalitsustele. „Muhumaa hooldekodu on hea näide sellest, kuidas vallad saavad üheskoos oma eakate eest hoolitseda,“ ütles minister. „Hoolealustele on oluline see, et nende uus kodu on kodukoha lähedal. Nii on ka omastel lihtsam külla tulla.“

Hooldekeskuses asub ka päevakeskus, kus eakad saavad veeta aega, kasutada arvutit ja internetti, külastada raamatukogu, vaadata TVd jmt. Hooldekeskuses asub söökla, edaspidi on kavas avada supiköök. Keskuses töötab pesumaja.

Muhu hooldekeskust ehitati 2009–2013. Projekti rahastati 65% ulatuses Euroopa Liidu struktuurifondide meetmest „Kohalike avalike teenuste arendamine” investeringutoetuste (KOIT) kava alusel, ülejäänud panustasid vallad.

Sotsiaalministeerium

Algas alkoholi liigtarvitamise ennetamise teavitust

Tervise Arengu Instituut alustas märtsikuus alkoholi liigtarvitamise ennetamise teavitust ”Vähem on parem”, mis kutsub kõiki mõtisklema enda suhte üle alkoholiga ja vaagima, mida alkoholi tarvitamisega tegelikult võidetakse või kaotatakse.

Teavituse eesmärk on toetada uue normaalsuse kujunemist, kus sage või rohke alkoholitarvitamine ei oleks kaasaegse elustiili osa. „Viimase 20 aastaga on alkoholi sihipäraselt püütud turundada kui enesestmõistetavat osa meie pidu- ja argipäevadest. Nii ei peaks see olema ega ole alati ka olnud,” lausus Tervise Arengu Instituudi direktor Maris Jesse.

Teavituse kanalid on televisioon, raadio, väli-meedia, internet ja kinod. Teavituse keskmes on inimesed, kes jutustavad oma loo, näidates, et hea elu ei pea sisaldama alkoholi, pigem vastupidi. Teavitust rahastab Euroopa Liit Euroopa Sotsiaalfondi programmi ”Tervislikke valikuid toetavad meetmed 2013–2014” raames.

Maris Jakobson

Tervise Arengu Instituudi avalike suhete nõunik

Puuetega inimeste tasuta õigusnõustamine

Eesti Puuetega Inimeste Kojas (EPIK) asukohaga Tallinn, Toompuiestee 10 osutatakse käesoleva aasta lõpuni, v.a. juulis puudega inimestele ja nende lähedastele tasuta õigusnõustamist. Nõustamine toimub eelregistreerimise alusel tel

661 6629, 661 6614, e-post:epikoda@epikoda.ee. Jurist Alar Salu annab juriidilist nõu alates 15. aprillist iga kuu kolmandal teisipäeval kl 9.00–17.00.

Tavapärane konsultatsiooni aeg on 30 min. Konsulteerida võib ka telefoni teel.

Kirke Kuld

EPIK

Tartu Ülikooli uus moodul õpetab lapse huve kaitsma

Tartu Ülikool alustas õppemooduliga, mis õpetab tulevastele sotsiaaltöötajatele, juristidele ja kohtunikele lapse huve kaitsma. Uut õppemoodulit veab ühiskonnateaduste instituut koostöös õigusteaduskonnaga.

Moodul juurutati MTÜ Lastekaitse Liidu projekti „Lapse hääl!” osana. Moodul sisaldab aineid lapse ja inimõigustest, lastekaitsest ning praktilisest tööst laste ja peredega. See on osa sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magistriõppe kavast. Moodulis sisalduva kohustusliku õppepraktika eesmärk on kinnistada teadmisi, oskusi ja pädevusi lapse õiguste vallas.

„Ikka veel peame täiskasvanuile rõhutama, et otsustustes tuleb alati esikohale seada lapse huvid,” rõhutas MTÜ Lastekaitse Liit president Loone Ots. „Tihti puudub aga lapse huve vaagival sotsiaaltöötajal, juristil või kohtunikul vajalik pädevus. Ta ei tea, kuidas lapse huve parimal moel kaitsta. Tema professionaalne ettevalmistus pole sisaldanud eraldi lapse õiguste osa. Täiskasvanu teadmatus võib lapse hätta jätta.”

„Lastega töötavatel spetsialistidel tuleb oma töös iga päev lapse õigustega arvestada ja tihti lapse õiguste kaitseks välja astuda,” ütles lasteombudsman Indrek Teder. „Lapse õiguste hea tundmine on selles töös hädavajalik. Seepärast on mul siiralt hea meel, et lapse õiguste õpetamine tulevastele lastekaitse- ja sotsiaaltöötajatele, kohtunikele, prokuröridele, advokaatidele ja teistele lastega töötavatele spetsialistidele on saanud Tartu Ülikoolis hoo sisse.“

Dagmar Kutsar, Katre Luhamaa

Tartu Ülikool

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon (ESTA) on vabatahtlik ühendus, mille eesmärk on sotsiaaltööd tegevate ja seda väärtustavate inimeste ning sotsiaaltöö valdkonnas tegutsevate mittetulundusühingute ühendamine sotsiaalse heaolu, sotsiaaltöö ja sotsiaaltöö kultuuri edendamiseks ning sotsiaalpoliitika kujundamiseks, samuti ühenduse liikmete kutsealaste huvide esindamine ja kaitse.

ESTA tähistab iga aasta märtsikuu kolmandal teisipäeval nn liikuva pühana **rahvusvahelist sotsiaaltöö päeva** piduliku üritusega, mis sel aastal toimus 18. märtsil Salme Kultuurikeskuses.

Tervituskõnega esinesid sotsiaalminister Taavi Rõivas, riigikogu sotsiaalkomisjoni esimees Margus Tsahkna, Tallinna abilinnapea Merike Martinson ja Põhja-Tallinna vanem Karin Tammemägi. Toimus parimate sotsiaalala töötajate tunnustamine, esinesid Sirje ja Väino Puura.

Sotsiaaltöö päeval 18.03.2014 tunnustati vabariigi parimaid sotsiaalala töötajaid.

ESTA poolt sai sotsiaalalaltöötajate tunnustamise traditsioon alguse 2007. aastal, kui esmakordselt anti välja aasta hoolekandeesutuse juhi, aasta sotsiaaltöötaja ja aasta sotsiaalhooldaja tiitel.

Aasta hooldustöötajaks 2013 valiti **Maire Tobre**, kes on Jõgeva vallavalitsuse piirkonna sotsiaalhooldustöötaja, aasta **sotsiaaltöötaja 2013** on **Aita Brant-Kure**, Lääne-Tallinna Kesksaigla sotsiaaltöötaja; **aasta hoolekandeesutuse juht 2013** on Keila SOS Noortekodu juhataja **Marika Aus**. Tiitli **elutöö tegija sotsiaalvaldkonnas** sai endine Kaarma vallavalitsuse sotsiaalhoolekande osakonna juhataja **Liida Kaare**.

ESTA üldkogu koosolek toimus 18.03.2014. Üldkogu kinnitas ESTA 2013. a majandusaasta aruande. Arutusel oli ka ESTA 2014. a eelarve muutmise ja kinnitamine.

Valiti ESTA eetikakomitee.

Arutati ka ESTA 2014. a tegevuskava: piirkondades toimuvad erinevad teema-

päevad, ülevaade toimuvatest üritustest vt www.eswa.ee

Tööd jätkavad järgmised ESTA komisjonid: töö- ja palgakomisjon, eetikakomitee, sotsiaaltöökoolituse ja kutsevalifikatsiooni komisjon, terminoloogiakomisjon ja hoolekande valdkondadepõhised sektsioonid: lastekaitse, koduhooldus, võlanõustamine, KOV sotsiaaltöö korraldus, integreeritud teenused, suhtlemine meediaga, tervishoiusotsiaaltöö, puuetega inimeste hoolekanne, koolisotsiaaltöö.

ESTA tegevjuht on Annika Nikonov.

Toimus tegevjuhi konkurss, mille alusel valiti tegevjuhiks Annika Nikonov.

Annika Nikonov on ESTA liige, lõpetanud Tallinna Pedagoogilise

Seminari sotsiaalpedagoogika ja Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö erialal. Hetkel lõpetab Eesti Ettevõtluskõrgkooli Mainor ettevõtte juhtimise erialal.

Sotsiaalalal tegutseb Annika Nikonov alates 1996. aastast. On töötanud Tallinna Psühhiaatriaigla Päevakeskuses psühhikahäiretega patsientidega, Väana Noortekodus asenduskodu noortega, Rapla Hooldekeskuses eakatega, Tallinna Lastekodu Kopli laste turvakodus laste ja noortega. Praegu töötab Tallinna Kuristiku Gümnaasiumis sotsiaalpedagoogina, on kahe lapse ema.

Annika Nikonov: „Olen valmis andma endast parima, et sotsiaaltöötajad ja selle alla kokku puutuvad inimesed saaksid meie organisatsiooni kaudu väärtuslikku infot ja väärikaid eeskujusid teadmiste ja oskuste ammutamiseks.

Kutsun üles ESTA liikmeid ja uusi liitujaid aktiivselt osalema organisatsiooni sektsioonide tegevuses.”

„Entusiasmi veel jagub – nii arendamiseks kui ka probleemidega tegelemiseks,” ütleb kolm aastat Pärnumaal Tammiste hooldekodu tööd juhtinud mulk **Riido Villup**, kes kinnitab, et tajub inimese elutsükli selle tervikus nüüd oluliselt paremini. Tulevikus unistab ta võimalusest kanda hoolt mitte ühe, vaid paljude hooldekodude eest, luues arengut toetavaid võimalusi.

Probleeme tuleb lahendada, võimalusi tuleb kasutada

Rain Uusen*

„Näed, mul on euroliidu toetusmeetmete paberid lauanurgal,” näitab Tammiste hooldekodu juhataja Riido Villup ja selgitab, et avanevate struktuurifondide tingimustega viib ta end kurssi põhjusel, et soovib hooldekodu edasi arendada ja veelgi inimlikumaid tingimusi luua.

Neljast Tammiste hooldekodu majast vaid üks on hooldekoduks projekteeritud ning ehitatud, aga sealgi on omad puudused – aknaid on vähe ja need, mis on, mõeldud pigem taevatähtede loetlemiseks selgel ööl.

„See peab siin olema hooldeKODU, just rõhk sõnal kodu,” selgitab Villup Tammiste arenguplaane. „Inimene tahab ju kodult hubasust ja sõbralikke inimesi ning rõõmsat personali enda ümber,” tutvustab ta oma ideed taotleda euroliidu raha pere- või kogukonnamajade ehitamiseks.

„See müüt, et hooldekodu või eakate kodu on samm enne surma, ei vasta enam ammu tõele,” kinnitab Villup. Kui varem konstaabliametit pidanud noormees tahtis aja veidikeks maha võtta, läks ta Austraaliasse reisi, et inimesi tundma õppida ja silmaringi avardada. Seal elades külastas ta ka üht hooldekodu, kus nägi heledaid maju, mille sees palju loomulikku valgust. Ta ei mõista, miks peaksid Eestis hoolt vajavad inimesed elama pimedamates või viletsamates tingimustes. „Ilmselt, kui mina ja minu ealised vanaks jääme, oleme teistsugused vanainimesed kui praegused, seda me ette ei tea. On aga

Foto: Rain Uusen

asju, mis ajas ei muutu – inimlikke tingimusi tahavad kõik, ka praegused hoolealused,” ütleb Villup. „Palju on vaja veel ära teha, ja see ei juhtu üleöö,” on noormees tegutsemist ja indu täis.

Ta tunnistab, et entusiasmi jagub veel piisavalt, ka selleks, et paljud asjad ise korda ajada või teoks teha. „Seetõttu olen vahel tõesse uppunud, võiksin rohkem delegeerida küll.”

Avatuse põhimõte

Hooldekodude ja eakatekodude ning kogu hoolekandevaldkonna visiitkaart on Riido Villupi sõnul maine, kuid ikka veel räägitakse meedias hooldekodudest ainult siis, kui midagi halba juhtub. „Kindlasti saavad hooldekodud ise palju ära teha. Eelkõige tuleb aru saada ja näha, et kõik on inimesed.” Inimlikud inimesed on kõik hoolealused ja nii tuleks neisse alati ka suhtuda, aga inimesed on Villupi sõnul ka need – näiteks töötajad –, kes vigu teevad, kes on ületöötanud, alamakstud või alamotiveeritud.

Et Tammistes seda ei juhtuks, võtab Villup hulga aega, et oma kolleegide, aga ka klientidega vestelda. „Vahel ei taheta hõivatud hooldajale kurtma hakatagi, siis lähen ise ja küsin, kuidas elu läheb ja mis muret valmistab. Saan niimoodi päris palju siirast tagasisidet.”

„Probleeme tekib ikka,” ütleb juhatajahärra, „aga nende eest ei tohi põgeneda!” Kui mõne hoolealuse lähedane kaebuse kirjutab, võtab Villup asja tõsiselt ette, teeb selgeks asjaosaliste seisukohad ning võtab väljakutse vastu – leida selline lahendus, mis sobib nii hoolealusele kui ka kaebuse kirjutajale. „On ju oluline, et ka tema lõpptulemusega rahule jääks.”

Seepärast kehtib Tammistes rangelt avatud uste poliitika – kes soovib, võib ise kohapeale hooldekodu igapäevase eluoluga tutvuma sõita. „Vajadusel võin isiklikult käia ringi ja näidata, kuidas me siin elame, mis rõõmu ja mis muret valmistab,” kinnitab Villup.

Tehakse niipalju, kui omavahenditest kokku hoides ära saab teha, et keskkond muutuks paremaks. „Näiteks oleme ära kaotanud pea kõik kolmekohalised toad, et oleks privaatust,” selgitab ta, et ka lisarahastuse ootuses

ei passita, käed rüpes, vaid mõeldakse ja arutatakse, kuidas areneda ja veelgi inimlikumaks elutingimusi ehitada.

Mõistlik majandamine

Tammiste hooldekodu eelarve on kolme aastaga tõusnud 630 000 eurolt 815 000 euroni, aga sellegipoolest on 17 hektaril paikneva hooldekodu tark ja kokkuhoidlik majandamine ülioluline, selgitab juhataja Villup ja asub end lõpuks ka kiitma. „Oleme muutnud teenuste osutajaid, võtnud mitmeid hinnapakumisi, et saada alati parim hind ja väiksem kulu,” kirjeldab ta kolme aasta jooksul tehtut.

Selle tulemusel on ta kõigil kolmel aastal suutnud veidi tõsta ka töötajate palku. „Isegi preemiaid oleme suutnud maksta,” muutub Villup silmanähtavalt rõõmsamaks – selle tulemusena Tammiste hooldekodus personal püsib. „Kaadrivoolavus on minimaalne.” Mida kindlam on töökoht ja palk, seda rahulolevamad on inimesed, seda paremad on omavahelised suhted, seda kõrgem on motivatsioon saavutada paremaid tulemusi ja seda paremini teenindab personal ka kliente, hoolealuseid, teab Villup väga hästi, ja saab kollektiiviltki selleks piisavalt kinnitust. „Näed, just eelmisel nädalal sain naistelt meestepäeval tänutäheks kaardi,” näitab ta riiulile, kus postkaart kirjaga „Parimale!” litsentside, tegevuslubade ja diplomitega võrdväärset ja uhkelt asetseb.

Aga miks mõni hooldekodu saab ja suudab, teine mitte? „No ma olen ju Viljandist pärit, eks minus voolab mulgi verd,” muigab juhataja ja selgitab, et mõistlik majandamine ongi kõige alus, ei muud. Lisaks tuleb juhataja ja inimesena hoida suhteid, sest siis saab nii mõnegi asja aastate jooksul korda aetud, projekti kaupa tehtud ja kulused jagatud.

Kogemustest saab teadus

Sotsiaaltöö korralduse rakendusliku kõrgharidusega ja konstaablitöö kogemusega Riido Villup on kahel korral astunud ülikooli, et end magistri tasemel täiendada, kuid ebasoodsate asjaolude tõttu jäänud seni magistrikraadist siiski ilma. Kui Tartu Ülikoolis pandi tema sisseastumisaastal kaugõppijate

vähesuse tõttu nad päevase õppega kokku, aga politseitöö kõrvalt ei saanud endale kolme täispäeva ülikoolis lubada, siis Tallinna Ülikooli astudes tõsteti ta koos sõbraga pingereast välja, sest eelistati oma kooli õpilasi. Läks nagu läks – magistritöö teema on Villupil ammu selgeks mõeldud ja struktuurselt lahtigi kirjutatud: ta tahab uurida sotsiaaltöötaja võimalikku rolli ja ametikoha vajalikkust politseis. Nii saaks ta siduda terviklikuks teadustööks oma konstaablitöö aastatepikkuseid kogemusi sotsiaaltöö eriala ja hooldekodu juhataja kogemustega.

„See töö oleks ehk andnud tōuke sotsiaaltöötaja koha loomiseks politseis,” arutleb mees. „Politsei raiskab väga palju ressursse – ja mitte ainult kütust, vaid ka tööaega ja energiat sotsiaalsesse probleemidesse sekkumisel ja lahendamisel.”

Villupi sõnul oleks kasu mitmekordne, sest politsei palgal sotsiaaltöötaja saaks ligi ka tundlikule infole, milleni tavasotsiaaltöötaja linnaametis või kohalikus omavalitsuses ei ulatu. Nii oleks võimalik ennetada probleeme, mis on küll sotsiaalse taustaga, aga võivad kujuneda kriminaalseks või kulukaks. „Vastuvõtukomisjonile see idee meeldis,” meenutab ta mõtlikult, ilmselt lootes, et uus võimalus magistritööga edasi liikuda peatselt taas avaneb.

võimalikult palju kaasata, seda nii paberitöös, ringkäigul kui ka kohvinurgas.”

Arutatakse ju praegu palju, et kes on sotsiaaltöötaja ning milline peaks olema tema roll ja maine ühiskonnas. „Eks see, kui praktikandid näevad, kuidas me siin töötame ja mõtleme, aitab ka välja selekteerida need, kes tegelikult tahavad seda ametit õppida, et aidata tulevikus inimeste elujärge parandada.” Ükskõik mil viisil, selgitab mees ja toob näiteks oma kursusekaaslased, kes kõik väga erinevatel ametitel elatist teenivad, aga ikkagi on need tööd seotud inimestega.

Villupi hinnangul on sotsiaaltööharidus hea ja laiahaardeline – selle omandamise järel saadki aidata inimestel nende elujärge parandada, muuta ühiskonda tugevamaks. Hooldekodu juhatajana aitab ta elujärge parandada nii klientidel kui ka kolleegidel.

„Vahel vajab elus kibestunud või raskustesse sattunud inimene lihtsalt mõistmist ja ära kuulamist, et mure suuremaks ei kasvaks.”

Hooldekodu juhataja töö on pingeline ja kindlasti ka emotsionaalne. „Siin saad paremini aimu kogu inimese elutsüklist,” sõnab Villup. Ta tegi hiljuti korvpallitennis paremale õlale haiget ja annab endale aru, et sellised traumad hakkavad end eakamana meelde tulema. „Olen hakanud tõsiselt mõtlema vananemisele, ja tahan anda endast prima, et

---

Inimlikud inimesed on kõik hoolealused ja nii tuleks neisse alati ka suhtuda, aga inimesed on Villupi sõnul ka need – näiteks töötajad –, kes vigu teevad, kes on ületöötanud, alamakstud või alamotiveeritud.

Ülikooliga, eriti Pärnu Kolledži sotsiaaltöö tudengitega hoiab hooldekodu juhataja tihedat sidet, pakkudes näiteks väärtuslikku praktikavõimalust. „Kui mina oleksin tulnud otse ülikoolist tööle, oleks mul ikka väga raske olnud,” meenutab ta.

Seetõttu lubab ta Tammistesse saabuvatel praktikantidel endaga aktiivselt kaasa töötada ja mõelda, et nad saaksid aimu, mida see töö tegelikult endast kujutab. „Püüan neid

hooldekodude tase paraneks kõikjal Eestis.” Kõigepealt soovib Villup oma nime kirjutada Tammiste hooldekodu ajalukku, ja vaatab siis edasi, mida saab veel ära teha. Tark ei torma.

* Rain Uusen töötab ajalehes Postimees toimetajana ja õpib Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi sotsiaaltöö eriala teisel kursusel.

Sotsiaaltöö kui abistava kutseala eetilised alused

Jean Pierre Wilken
 HU University of Applied Sciences Utrecht (Holland)

Sotsiaaltöö väärtustab õiglust ja elukvaliteeti, sestap peetaksegi seda normatiivseks elukutseks. Sotsiaaltöötajad, kes teevad professionaalset hoolekandetööd, toetavad inimesi nende probleemide lahendamisel ja parema elukvaliteedi saavutamisel. Põhimõte on lihtne, kuid tegelikkus mitte. Spetsialistid kohtavad oma töös keerukaid ja mitmeti mõistetavaid olukordi, nad satuvad klientide, institutsioonide ja ühiskonna tihtipeale vastuoluliste huvide lõikepunktide. Ilmekaks näiteks on tõsiste sõltuvusprobleemidega meesterahvas, kes põhjustab ümbritsevatele inimestele palju muret. Kui ta on purjus, peksab ta oma naist. Tal ei ole motivatsiooni ravile minekuks. Naabrid kutsuvad tihti politsei, sest nad ei saa lärmi tõttu öösiti magada. Sellel mehel on ilmselgelt hulgaliselt probleeme ja ta vajab abi, kuid sotsiaaltöötajat ta oma koju ei luba. Seevastu mehe ümbruskond soovib, et see tülikas olukord lõpeks.

Iga spetsialist vajab eetilisi väärtusi, mis oleksid teetähisteks argielu ebakindlal pinnasel liikudes. Moraalne kaalutlemine on osa sotsiaaltöötaja kompetentsist. Õppeasutused, kus õpetatakse sotsiaaltööd (ja ka teisi abistavaid kutsealasid, nagu näiteks õendus ja pedagoogika), peaksid pöörama rohkesti tähelepanu eetikale, moraalsele kaalutlemisele ja eneserefleksioonile. Moraalsete probleemide arutelud peaksid toimuma nii koolides kui ka praktikute meeskondades. Põhiküsimus on: „Mis on hea?“. Sellele küsimusele ei ole ühte õiget vastust. See, mis on hea, on alati seotud konkreetse olukorraga, inimesega ja sotsiaalse korraldusega. Üldiselt esineb kahte tüüpi olukordi. Ühed on need, kus inimene ei suuda või soovi abistajaga kontakti astuda. Nii oli lugu eelnevas näites. Teised on sellised, kus inimene suudab ja tal on ka valmisolek astuda abistavasse suhtesse. Eespool toodud näites tuleb sotsiaaltöötajal juhinduda ohutuse ja normaalse sotsiaalse käitumise normidest. Arvesse tuleb võtta kogu süsteemi: inimest oma probleemidega, pereliikmeid ja naabreid. Turvalisuse taastamiseks ja vajadusel sõltuvusprobleemiga inimese tahtevastaseks kinnipidamiseks saab kasutada olemasolevaid seadusi. Kuid ka sellistes olukordades kasutab sotsiaaltöötaja kõiki oma oskusi, et saavutada inimesega kontakti, uurida, kas temani oleks võimalik küündida sõnadega, ja leida võimalikult vähe kitsendav lahendus. Kui see õnnestub, muutub esimest tüüpi olukord teist tüüpi olukorraks.

Sotsiaaltöö eetika hõlmab seda, et me edendame ja austame kliendi õigust teha ise otsuseid ja/või koostööd sotsiaaltöötajatega. Sotsiaaltöö põhiväärtuste hulka kuulub kliendi väärikuuse, otsuste ja valikute austamine, selle asemel et näha klienti lahendust vajava probleemina, saavutatava eesmärgina või tarbijana, kelle vajadused ootavad rahuldumist.

Eetika on seotud inimese kui moraalse toimija ja inimsuhetega, kuid ka tegevuste ja moraalse põhimõtetega. Viimasel ajal viidatakse sotsiaaltöö eetika alases kirjanduses tihti vooruseetikale ja hoolimise eetikale. Mõned teoreetikud pooldavad kutse-eetika ümbermõtestamist, nii et see keskenduks sotsiaaltöötajate moraalsetele põhimõtetele, pühendumusele

ja motivatsioonile või sotsiaaltöötaja ja klientide vahelise hoolitsussuhte iseloomule. Need lähenemisviisid rõhutavad empaatia, kaastunde ja hoolimise tähtsust ning toetuvad sotsiaaltöö traditsioonilisele soovile väärtustada iga inimest eraldi tema elu, lootuste ja püüdluste kontekstis.

Eetiline olemine ja eetiliselt tegutsemine nõuab tähelepanelikkust olukordade ja inimsuhete peensuste suhtes ning sellesse peavad olema kaasatud nii emotsioonid, empaatia, hoolivus ja kaastunne kui ka mõistus.

Sellist „olukorralist“ või „olukorraga seotud“ eetikat näeb hoolimise eetikas, mis võtab lähetekohaks inimsuhted (vt nt Banks ja Gallagher 2009; Van Heijst 2011). Suhete olulisuse sotsiaaltöös toob esile ka Andries Baarti „hoolival kohalolekul põhinev lähenemine“ (ingl k *Presence Approach*, 2002).

Samas ei saa sotsiaaltöötajad tegeleda ainuüksi inimeste ja peredega, eirates samal ajal üldist sotsiaalselt konteksti, mida vormivad ühiskonnas valitsevad arusaamad (nt vähemustest ja põgenikest), riiklik poliitika ning majandus- ja õigussüsteemid. Seega ei vaja me mitte ainult üksikisikutega seotut, vaid ka „politiseeritud“ eetikat, nagu ütleb Sarah Banks (Banks, 2011, lk 17). Ameerika feministlik filosoof Joan Tronto (1993, 2010) kirjeldab poliitilist hoolimise eetikat, mis keskendub inimsuhetele võimu ja rõhumise kontekstis. Tronto leiab, et hoolekanne on suures osas praktika ehk miski, mida tehakse. Tema arvates on hoolekanne alati kultuuriliselt vahendatud ning tavaliselt ka institutsionaalselt ja professionaalselt loodud praktika. Need arusaamad on integreeritud artiklisse „*A contribution to a theory and practice of good care*“ (Wilken, 2010). Selles käsituses loetakse individuaalsel tasandil head hoolekannet „hoolekandeks, mida hooldatav tajub kasulikuna“. „Kasulik“ võib olla mitmeid tähendusi, nii näiteks spetsialistide kohalolu tajutakse toetavana või nende tegevust probleemide lahenduseeni viivana.

Sellise määratluse keskmes on kliendi subjektiivne hinnang, mis võib aga olla küsitav ja aja jooksul muutuda. Spetsialisti jaoks on siiski oluline see, et määrav ei ole mitte tema arvamus, vaid hoopis toetuse saaja arusaam. Spetsialisti tegevust juhib kliendi arusaam. See põhineb mõttel, et koostööni ja tulemusteni viib ainult kliendi isiklik motivatsioon. Pealesunnitud hoolekannet võib vaja minna kriisiolukorras, kuid kõigil teistel juhtudel on spetsialist edendaja ja toetaja rollis. Seda, mis on „hea“, tuleb praktikas üha uuesti avastada. Siinkohal saab viidata hoolekande neljale faasile, mida on kirjeldanud Joan Tronto (1993): hoolimine, st mõistmine, et on vaja hoolitsust; hooleks võtmine ehk teisisõnu vastutuse võtmine selle eest, et vajadus saaks rahuldatud; hoolitsemine kui tegelik füüsiline tegevus hoolekande osutamiseks; ja hoolitsemise vastuvõtmine, st hindamine, kui hästi rahuldab osutatud hoolekanne vajadust hoolitsuse järele. Minu arvates ei tohiks neid faase vaadelda kronoloogiliselt, nagu seda tihti tehakse. Hoolimise eetika kontekstis asetuvad need faasid hoolivasse ja dialoogilisse suhtesse ning on osa tsüklilisest protsessist. Hoolimise eetika hõlmab dialoogi kliendiga selle üle, mida tema peab „kasulikuks“, ja see dialoog võib tuua nähtavale ka spetsialistide moraalsed kaalutlused. Spetsialist ei saa kunagi pakkuda hoolekannet, kui see satub vastuollu tema enda moraalsete põhimõtetega.

Uuringud on näidanud, et hoolitsussuhtet peetakse juba iseenesest kasulikuks. Kuid kasulikud võivad olla ka erinevad sekkumised, nagu ravi, nõustamine, abi osutamine mõtestatud töökoha leidmiseks või sotsiaalsete suhete parandamiseks kogukonnas.

Suhe, mida klient peab usalduslikuks ja võrdväärseks ehk „heaks suhteks“, loob aluse kasulikuks ehk „heaks hoolekandeks“ peetavate teenuste osutamiseks. Spetsialisti jaoks on eesmärgiks siduda kliendi arusaamad kõigi hoolekandeprotsessi faasidega, kuna see aitab tal luua kliendiga toimivat liitu, hinnata tema vajadusi ja tugevusi, et pakkuda õiget tuge, mis vastab kliendi olukorrale ja sobib spetsialisti isikliku vaatenurgaga.

Tõlkinud Inga Mölder

Viidatud allikad

- Baart, A. (2002).** *The Presence Approach: an introductory sketch of a practice.* Actioma/Catholic Theological University in Utrecht, the Netherlands. <http://www.presentie.nl/publicaties/item/283-presence-approach-introduction> (08.04.14)
- Banks, S., Gallagher, A. (2009).** *Ethics in professional life: virtues for health and social care.* Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Banks, S. (2011).** *Ethics in an age of austerity: social work and the evolving new public management.* Journal of Social Intervention: Theory and Practice – 2011 – Volume 20, Issue 2, pp. 5–23. <http://www.journalsi.org/index.php/si/article/view/URN%3ANBN%3ANL%3AUI%3A10-1-101450> (08.04.14)
- Tronto, J. (1993).** *Moral boundaries: A political argument for an ethic of care.* London: Routledge.
- Tronto, J. (2010).** *Creating caring institutions: Politics, plurality, and purpose.* Ethics and Social Welfare, 4(2), 158–171.
- Van Heijst, A. (2011)** *Professional loving care. An ethical view of the healthcare sector.* Ethics of Care Volume 2. Peters Publishers.
- Wilken, J.P. (2010).** *Recovering care: A contribution to a theory and practice of good care.* Amsterdam: SWP Publishers.

Töövõimereform – koostöö proovikivi

Monika Haukanõmm

Eesti Puuetega inimeste Koja juhatuse esimees

Juulis 2013 kiitis valitsus heaks töövõime reformi toetamise süsteemi põhimõtted, mille eesmärk on abistada tööealisi (vanuses 16–63 eluaastat) tervisekahjustusega ja puudega inimesi sobiva töö leidmisel ja säilitamisel. Lisaks seati eesmärgiks töövõime kaotuse ennetamine, isiku motiveerimine olla aktiivne säilinud töövõime ulatuses, samuti tööandjale abi osutamine töökeskkonna parandamisel ja töövõime kaotusega isiku tööle võtmisel ning töö hoidmisel.

Töövõimereformi ajend

Viimaste aastate suurimaks sotsiaalkindlustuse reformiks nimetatud muudatuse põhjuseks on järjest suurenev töövõimetuspensionäride hulk (2012. a jaanuari seisuga 93 451 inimest, 2013. a 98 062 inimest), kes valdavalt pole aktiivsed (kaks kolmandikku ei tööta) ja peavad toime tulema riigi makstava väikese töövõimetuspensioniga. Arvestades töövõimetuspensionäride arvu kiiret kasvu ning kasvavaid kulusid töövõimetuspensionitele, toetustele ja sotsiaal- ja tervishoiuteenustele, pole Eesti praegune töövõimetuskeem jätkusuutlik.

Alustades reformi väljatöötamist, määratleti uue süsteemi kolm läbivat põhimõtet, mille elluviimist lubas riik igakülgsest toetada. Need põhimõtted on järgmised: 1) tervisekahjustusega tööealist inimest tuleb tööturul hoida, sest töötada on võimalik ka vähenenud töövõimega; 2) inimene peab oma käitumisega terviseriske ennetama ja olema valmis osalema meetmetes, mis aitavad tal tööle tagasi pöörduda või oma tööd jätkata; 3) tööandjad peavad töökeskkonda parandama ning looma võimalusi, mis soodustavad terviseprobleemidega inimese töötamist.

Laiaulatusliku sotsiaalreformi edukas käivitamine on hädavajalik ja möödapääsmatu. Kõik osapooled – tervisekahjustusega ja puudega inimesed, tööandjad ning riigiametnikud mõis-

tavad, et vanamoodi edasi minna pole võimalik. Reform on oluline, sest puudutab 100 000 tööealist tervisekahjustusega ja puudega inimest, nende pereliikmeid ja kõiki sotsiaalvaldkonna praktikuid.

Osapoolte ootused

Tervisekahjustusega ja puudega inimesele tagab võimetekohane töö töölkäiva inimesega võrdväärsema elustandardi, sest ainuüksi töövõimetuspensionii ja toetustega pole see võimalik üheski riigis. Lisaks pakub töö sotsiaalset ja professionaalset eneseteostust ning võimalust tunda end ühiskonna võrdväärse liikmena. Küsimus on inimväärikuses ja soovis tunda ennast ühiskonna täisväärtusliku liikmena, kes ise otsustab oma elu üle. Reformiga muudetakse inimeste staatust ühiskonnas, minnes heategevuslikult lähenemiselt üle inimõigustepõhisele suhtumisele, st abivajajast aktiivseks osalejaks.

Tööandjad on olukorras, kus töökäsi napib, elanikkond vananeb ja töövõimetute arv suureneb, mõistnud, et tervisekahjustusega ja puudega inimeste „armee” on seni kasutamata ressurss, ja seda kogu maailmas. Tööandjad mõistavad järjest enam, et puudega inimesed on väga tihti motiveeritumad ja lojaalsemad kui terved inimesed. Kuid eelkõige on nad inimesed, kellel on samasugused tugevused ja nõrkused nagu tervetelgi, sest tervisekahjustusega ja puudega inimene on inimene.

Riigi peamiseks motivaatoriks on mure kehtiva sotsiaalsüsteemi jätkusuutlikkuse pärast, millele on juhtinud tähelepanu nii Euroopa Komisjon, OECD kui Riigikontroll. Investeerimine sihtgrupi haridusse, rehabilitatsiooni ja tööhõive meetmetesse toob juurde uusi maksumaksjaid.

Edu eeldus on suhtumise ja mõtlemise muutus

Meil on olemas hea lähtekoht, kus kõik osapooled mõistavad käivitatud reformi paratamatust, kuid eesmärkide saavutamiseks on eelkõige vaja muuta kogu ühiskonna aegunud suhtumist abivajajatesse, samuti vähendada tööandjate teadmatusest tulenevaid hirne ning suunata puudega inimeste endi mõtlemist. 21. sajandil ei ole enam kuidagi põhjendatud nn heategevuslik lähenemine – „aitame vaeseid õnnetuid” –, vaid toetuda tuleb inimõigustele. Selle kohaselt ei ole puuetega inimesed mitte ühiskonna kaastunnet ja hoolt vajavad ohvrid, vaid ühiskonna võrdväärsed liikmed, kellel on teistega samasugused inimõigused. Selle eesmärgi saavutamine tähendab, et puuetega inimeste õiguste kaitse ei ole riigi valik, vaid inimõigustest tulenev kohustus. See tähendab ka seda, et riigil ja ühiskonnal laiemalt on kohustus tagada puuetega inimestele võimalus osaleda ühiskonnas võimalikult iseseisvalt ning olla valmis ise oma õiguste eest seisma. Mõtlemise muutus võtab aega, sest puuetega inimestele võrdsete võimaluste, õiguste ja kohustuste temaatika on maailmas suhteliselt noor nähtus – vaevalt sajandi vanune.

Inimeste mured ja ootused

Eesti Puuetega Inimeste Koda kogus oma liikmesorganisatsioonidelt infot inimeste murede ja ootuste kohta seoses töövõimereformiga.

Liikumispuudega inimesed on tõstatanud järgmised küsimused:

- Puudub trauma, haiguse või muul põhjusel liikumisvõime kaotanud inimeste läbimõeldud ja süsteemne tööturule ennistamise programm.
- Peale haiglat ja sellele järgnevat rehabilitatsiooni või taastusravi jääb inimene oma puudega üksi. Puudub süsteemne tema taaskaasamiseks ühiskondlikku ellu.
- Taastusravi korraldus ei valmista liikumispuudega inimesi ette edaspidiseks iseseisvaks toimetulekuks, mis omakorda takistab tööturule naasmist.
- Abi ei vaja ainult puudega inimene, seda vajab kogu ta pere. Abi perele on vaja kohe, kui trauma saanud inimene on haiglas ja ise veel toimuvat täie selgusega ei tajugi.

- Ebapiisav on täiend- või ümberõppe pakkumine alates oskuste ja võimete hindamisest kuni toetavate teenuste pakkumiseni. Toetavad teenused võimaldaks taas tööle minna.
- Väga oluline on kohe värskelt puude omandanud inimest nõustada. Ükski terapeut, sotsiaal- ega meditsiinitöötaja ei tea inimese siseelu, tema tundeid ja tahtevõimet. Ainus abistaja on alguses teine samasuguse puude ja pikaajalise elukogemusega inimene. Ka Eestis on vaja riigi rahastatud tuge puuetega inimeste organisatsioonidele võrdse toe (kogemusnõustamise) teenuse elluviimisel.
- Tööturule naasmisel on oluline inimese isiklik elu ja ligipäätavad elamistingimused, ja töökohad, mis on töötamise üheks eeltingimuseks.

Nägemise kaotanud inimesed:

- Suurimaks probleemiks hiljuti nägemise kaotanule on infosulg, mida saaks leevendada Tallinna ja Tartu Silmakliiniku juurde rehabilitatsioonijuhendaja ametikohtade loomine. Rehabilitatsioonijuhendaja võiks olla eripedagoogi või sotsiaaltöötaja haridusega nägemispuudega inimene, kes valdab põhjalikult pimedatele ja nõrgalt nägijatele mõeldud tugisüsteemi toimimist.
- Õppima asuvatele nägemispuudega inimestele tuleb tagada vajalik rehabilitatsioon enne ülikooli või kutseõppeasutusse astumist. Õppimine võtab pimedal või nõrgalt nägeval inimesel tunduvalt rohkem aega kui nägijal, ta ei suuda omandada paralleelselt õpingutega muid õpinguteks vajalikke oskusi.
- Vaja on tagada esmatasandi rehabilitatsioon, sobivad abivahendid, jõukohase elukutse omandamine kohandatud õpikeskkonnas või tugiteenused integreeritud õppes, töötamisvõimalus toetatud töökeskuses või naasmisel avatud tööturule töökoha kohandamise võimalus ning töötamisel või õppimisel vajalike täiendavate rehabiliteerimisteenuste kättesaadavus.
- Luua tugiisiku teenus, mis seisneb teise hästi toimetuleva nägemispuudega inimese toes ja nõustamises, kuna nägemispuudega inimese toimetuleku üheks põhiliseks aluseks on kogemuspõhine nõustamine.

Intellektipuudega inimesed:

- Erihoolekandeteenused ja teised toetavad teenused (KOV-i teenused) ei ole kättesaadavad (teenused on alarahastatud ja ebapiisavas mahus). Esmatähtis on tagada erihoolekandeteenuste kättesaadavus tööelastele intellektipuudega inimestele.
- KOV-i teenuste kättesaadavus on piirkonniti väga erinev. Intellektipuudega inimene ei suuda osaleda koolituses ega püsida tööturul ilma toetavate teenusteta (tugiisik, transport jne).
- Elukestev õpe ja tööturukoolitused intellektipuudega inimestele praktiliselt puuduvad.

Kurdid:

- Kurtus on vägagi sotsiaalset laadi, see tekitab suuri probleeme tööturule sisenemisel või tööturul püsimisel.
- Kommunikatsiooniteenuste (viipekeele) kättesaadavus piirkonniti on ebahütlane ja mahud ebapiisavad, kuid tõlgi abita pole võimalik õppida, töötada ega elada teistega võrdväärsel elu.
- Need vähesed kurdid inimesed, kes suudavad tööturul püsida, kulutavad väga palju energiat ja aega teabe saamisele ja edastamisele.

Epileptikud ja muud krooniliste haigustega isikud:

- Tööle saamine ja sobiva töö leidmine on põhiline küsimus, kuna haigusest tingituna on teatud töökohad neile välistatud. Raske on leida sobivaid töökohti ja tööandjaid, kes on nõus sellega, et inimene käib tööil kas osalise töökoormusega või viibib osa tööajast haiguslehel.

Sclerosis multiplex'iga (SM) isikud:

- Paremaid tulemusi saavutatakse, kui töötukassa juhtumikorraldaja asemel või temaga koos töötaks patsiendiorganisatsiooni kogemusnõustaja. See peaks olema sama loomulik, kui inimese juba haiglas/arsti juures vastava patsiendiorganisatsiooni juurde juhatamine (kust ta vajalikku tuge saab) või rehabilitatsiooni/taastusravi keskuste haldamine tihedas koostöös patsiendiorganisatsioonidega. Lisaks headele tulemustele looks selline korraldus juba iseenesest võimalusi kroonilise haigusega/puuetega inimeste tööhõiveks.
- Kõiki tööga seotud probleeme peaks aitama lahendada patsiendiühingu juhtumispetsialist. Tema tegeleks iga tööealise SMiga inimesega kui n-ö vahendaja, kes töötaja esindajana räägib tööandjaga läbi olukorrad, mis diagnoosi arvestades võivad tekkida, samuti konkreetse olukorra/inimese vajadused, mille täitmisel töösuhe jätkuda saaks.

Lõpetuseks

Kui tahame, et aastate pärast võiksime öelda, et töövõimereform oli edukas, tuleb kohe alguses käsitleda tervisekahjustusega ja puudega inimeste tööhõivet laiemalt kui ainult töö küsimust. Tööandjad omavad ainukest ressursi, mida on vaja – töökohad, mis peavad olema ligipääsetavad, kaasavad ning vajadusel paindlikud. Tööandjad saavad palju teha töökeskkonna ohutuse tagamisel ning terviseriskide vähendamisel, vähendamaks tulevikus tervisekahjustusi.

Kuid kõik algab ikka haridusest ja tööks ettevalmistusest. Tunduvalt rohkem on vaja panustada haridussüsteemi, et iga puudega inimene saaks võimalikult hea hariduse, ning pakkuda tuge ja kohandusi kogu õppimise ajaks. Ainult sellisel viisil saame tervisekahjustusega inimesed tuua tööturule võrdselt teiste inimestega. Nagu ühiskonnas tervikuna, nii on ka puudega inimeste hulgas erinevate võimete ja huvidega inimesi. Neile tuleb anda võimalus oma potentsiaali kasutades panustada ühiskonna edendamisse ja arvestada puuetega inimeste poolt tehtud ettepanekutega.

Kuid selleks on vaja, et nii riiklikud kui ka kohaliku omavalitsuse pakutavad sotsiaal- ja meditsiiniteenused oleksid eri piirkondades võrdselt kättesaadavad. Töövõimereformi ei ole võimalik ellu viia, kui pakutavad teenused ei toeta töötamise eesmärki ning jätkub vastasseis riigi ja kohalike omavalitsuste vahel.

Kui tahame, et aastate pärast võiksime öelda, et töövõimereform oli edukas, tuleb kohe alguses käsitleda tervisekahjustusega ja puudega inimeste tööhõivet laiemalt kui ainult töö küsimust.

Viimaseks, kuid mitte vähem tähtsaks edukuse võtmeteguriks kujuneb sihtgrupi poolt vaadatud süsteemi lihtsus ja loogilisus. Tuleb ära kasutada kõik infotehnoloogilised võimalused, et välistada olukorrad, kus puudega inimene peab külastama mitmeid asutusi ja institutsioone. Tuleb välistada inimeste jooksutamist asutuste vahel ja selleks on vaja erinevad taotlused koordineerida.

Miski pole võimatu, kui väga tahta ning näha takistuste asemel võimalusi. Käivitatud reformiga pannakse proovile erinevate sektorite (haridus-sotsiaal-mediitsiin-töö) ja tasandite (riik-kohalik omavalitsus-tööandja-teenuseosutaja-esindusorganisatsioon-inimene) koostöövalmidus ning ühise kaugema eesmärgi nägemise võime.

Aitame tööle: töötukassa teenused praegu ja tulevikus

Pille Liimal

Eesti Töötukassa juhatuse liige

Eesti Töötukassa lähiaastate siht on aidata töötajaid kiiremini tööle, et lühendada töötuse kestust ja hoida ära pikaajalise töötuse kasvamist. Teisalt on meile väga oluline aidata tööle need inimesed, kes on erinevatel põhjustel pikka aega töötanud või tööturul hoopis eemale jäänud.

Eesmärkide saavutamiseks on töötukassal üle paarikümne võimaluse, mis aitavad leida tööd otsivatel inimestel tööd ja tööandjatel töötajaid. Mitmekesine teenuste pakett on sündinud elust enesest, sest põhjused, miks meie kliendid kohe uut tööd ei leia, on alati ja igauhe puhul erinevad – alates töö otsimiseks või tegemiseks vajalike oskuste puudumisest ja lõpetades võla-, sõltuvusprobleemide või muude toimetulekuraskustega. Töötukassa teenused aitavad neid takistusi kõrvaldada või vähemalt pisendada. Mitmekesiseid ja paindlikke teenuseid nii töötajatele kui ka tööandjatele on töötukassa saanud arendada ja osutada tänu tööhõiveprogrammidele, kuna nendega võib kehtestada uusi tööturuteenuseid, osutada seaduses olevaid teenuseid soodsamatel tingimustel ja laiendada teenusesaajate ringi.

Mitmekesine teenuste pakett on sündinud elust enesest, sest põhjused, miks meie kliendid kohe uut tööd ei leia, on alati ja igauhe puhul erinevad.

Kaheks aastaks koostatud programmid on võimaldanud töötukassal oma tegevuses arvestada muudatustega tööturul ning töötajate ja -andjate vajadustega. Nii oli tööhõiveprogrammiga võimalik kiiresti tegutseda majanduskriisi ajal. Selle näiteks on töötukassas karjääriinfotubade avamine, tööotsingu töötubade korraldamine ja mobiilne nõustamine, et jagada tööotsingu teadmisi- oskusi hüppeliselt kasvavale töötajate hulgale; tööandjale palgatoetuse maksmise lihtsustamine, et soodustada töötajate värbamist töötukassa klientide seast; koolituskardi kasutuselevõtt, et kiirendada töötajate suunamist tööalastele koolitusele jne.

Eialgu (kuni 2011. aasta lõpuni) rahastati tööhõiveprogrammi tegevusi Euroopa Sotsiaalfondist (ESF) ning programmid kehtestas sotsiaalminister. 2012. aastast rahastab kõiki tööhõiveprogrammi tegevusi töötukassa töötuskindlustuse vahenditest ning töötukassa nõukogus heaks kiidetud tööhõiveprogrammi kehtestab valitsus.

Täiendavad teenused, paindlikum lähenemine

Tööhõiveprogrammiga on loodud mitu uut tööturuteenust: töötajate nõustamine (töötajate töötoas või tööklubis), ettevõtlusega jätkamise toetamine (töötukassa toetusel alustanud ettevõtjatele nõustamise, koolituse ja mentorluse kulude hüvitamine), individuaalne töö-

Koolitusel ja nõustamistel saab töötukassa klient lõpuni osaleda ka juhul, kui ta teenusel osalemise ajal leiab töö, asub õppima või hakkab ettevõtjaks ning tema töötuna registreering tuleb lõpetada. Eesmärk on soodustada võimalikult kiiret tööle asumist, sest mida pikemaks venib töötuse aeg, seda enam kahanevad töölesaamise võimalused.

lerakendamine (sh hoolduskulude ning muude teenustel osalemiseks või tööle asumiseks vältimatute kulude hüvitamine), nõustamine (psühholoogiline, võla- ja sõltuvusnõustamine) töölesaamise takistuste kõrvaldamiseks, vabatahtlikul või talgutööl osalemise toetamine.

Seaduses ettenähtust soodsamatel tingimustel osutatakse näiteks tööharjutust (võib kesta nelja kuu asemel kuni kuus kuud), kohandatakse puude või pikaajalise tervisehäirega inimesele tööruumid ja -vahendid (tööandjale hüvitatakse inimese töölevõtmisel kuni 100% ja töötaja töökoha säilitamisel kuni 75% kohandamise kulust), võimaldatakse puude või pikaajalise tervisehäirega või muude erivajadustega (nt sõltuvusprobleemid) inimestele tugisikuga töötamist (700 tunni asemel 1000 tundi aastas ning tunde saab töötaja kasutada paindlikult vastavalt töötaja ja tööandja vajadusele).

Koolitusel ja nõustamistel saab töötukassa klient lõpuni osaleda ka juhul, kui ta teenusel osalemise ajal leiab töö, asub õppima või hakkab ettevõtjaks ning tema töötuna registreering tuleb lõpetada. Eesmärk on soodustada võimalikult kiiret tööle asumist, sest mida pikemaks venib töötuse aeg, seda enam kahanevad töölesaamise võimalused.

Laiem sihtrühm

Töötukassa teenused ei ole ainult töötutele. Karjääriinfo tuba võivad külastada ning töötus-singul töötoas või tööklubis osaleda kõik soovijad.

Koondamisteate saanud töötajatele saame uue töö leidmiseks vajalikke toetavaid tööturuteenuseid osutada juba enne, kui viimane tööpäev vanas töökohas kätte jõuab.

Toetame töötavate inimeste tööalast koolitust, kui nad on enne tööleasumist olnud pikaajalised töötud või peavad tervise tõttu liikuma oma tööandja juures teisele ametikohale. Mõlemal juhul hüvitame tööandjale 50% töötaja koolituskuludest kuni 1250 euro ulatuses. Samuti osutame töötajatele kõiki puude või pikaajalise tervisehäirega inimestele mõeldud tööturuteenuseid, et ennetada töökaotust.

Tulevikuplaanid

2015. aastast lisanduvad töötukassa teenustepaketti Euroopa Sotsiaalfondi toel noorte töötuse ennetamise ja vähendamise meetmed. Karjääriinõustamist hakkab töötukassa pakkuma kõigile, kes seda vajavad. Vanaduspensioniaalistel inimestel, kes soovivad aktiivsed olla ja tööd leida, on edaspidi võimalik saada selleks töötukassast rohkem tuge kui praegu, mil neile osutatakse vaid töövahendust ja töötusnõustamist. Kõige mahukamaks, nii tegevustelt kui ka eelarvelt, kujuneb aga töövõime reformiga seotud aktiivsete meetmete programm osalise töövõimega inimeste tööleaitamiseks ja töötamise toetamiseks.

Töötukassa eesmärk ei ole osutada võimalikult palju erinevaid teenuseid võimalikult paljudele inimestele. Meie töö mõõdupuu on see, kui palju inimesi ja kui kiiresti oleme tööle aidanud. Teenuste osutamisel tuleb silmas pidada, et selle tulemusel saaks inimene tööle või vähemalt tööle lähemale. Usume, et see on saavutatav, kui lähtume otsustamisel nii tööturu kui ka iga kliendi olukorrast ja individuaalsetest vajadustest.

Eesti Töötukassa tööpõhimõtetest

Jane Väli

Töötukassa Tartumaa osakonna juhataja

Järgnevalt soovin kirjeldada, mida ja milleks me teeme, kuidas valmistada ette meie juurde tulevat inimest, kui esmane soovitus pöördumiseks tuleb piirkonna sotsiaaltöötajalt või mõnelt teiselt koostööpartnerilt, ning mis on esimesed sammud, mida tööd otsiva inimesega koos teeme.

Eesti Töötukassas töötab rahvas, kes usub, et igale inimesele on olemas sobiv töö, mis tagab parima sotsiaalse kaasatuse ja majandusliku toimetuleku. Enda töördõmu kaudu loodame väljendada seda, mida oma klientidele soovime. Minu käest on korduvalt küsitud, millega algab meie kliendikontakt. Olen vastanud, et usust inimesse ja tema soovi toime tulla. See tähendab, et meie töötajatel on oluline aduda oma tööd tehes „aitaja varju“ (kui sa pole lugenud Martti Lindqvisti raamatut „Aitaja vari“, siis nüüd on viimane aeg seda teha) ning toetada klienti viisil, mis ei võtaks ära temalt oma elu juhtimise vastutust.

Töötukassa sihtrühmad

Töötukassa toetab neid, kes on äsja töö kaotanud, alles astuvad tööellu või on tööturult erinevatel põhjustel kaua eemal olnud. Samuti neid, kel on töö olemas, kuid kes soovivad või on sunnitud töökohta vahetama. Kahtlemata on viimane kirjeldatud sihtrühm tööandjatele kõige enam meeltemööda – kompetents on töötajal alles, pikk töötus pole veel muremõteteid pähe toonud ja meeskonda kuulumise tunne on tuttav. Seetõttu püüame ka meie üha enam lähemale jõuda nendele inimestele, kes on tööturul, kuid soovivad seal liikuda. Tahame olla päev-päevalt parimaid ja laiapõhjalisemaid töökohti vahendav organisatsioon. Samal ajal kasvab pidevalt nende inimeste osakaal, kellel on tööle minemise takistusi, ning selleks, et sõnastada

kohe eesmärk – näiteks sügiseks tööle, tuleb meil teha koos kliendiga mitmeid vahe- ja kõrvalsamme. Seetõttu oleme loonud oma nõustamise süsteemi kahetasandiliseks, kus esimesel tasandil toimetatakse klientidega, kellel ei ole märkimisväärseid tööle mineku takistusi, ja teisel tasandil, kus toimetavad juhtumikorraldajad, toetame enamate takistustega kliente töökohta leidmisel, kinkides kliendile ka pikema nõustamisaja.

Töötukassas on igal töötajal personaalne nõustaja, kes abistab teda töö leidmisel lähtuvalt tööturu olukorrast ja töötaja individuaalsetest vajadustest. Rõhutan siinkohal sõnapaari „tööturu olukord“. Paljud inimesed oskavad väga hästi sõnastada oma vajadused, kuid väga paljud ei tea, mis toimub tööturul sellel hetkel, kui nemad on tööd otsima hakanud. Toon siinkohal näite ühest vitaalsest, heade kogemustega 52aastasest prouast, kes alustas tööandjate helistamist alati lausega: „Ma pole küll kindlasti teile tööjõuks sobivas vanuses, aga olen siiski huvitatud sellest pakutavast töökohast.“ „Ei, tänan,“ sai ta tööandjalt vastuseks.

Ma loodan väga, et see proua on tänaseks töö leidnud ja et ta ei pea enam kõige olulisemaks eneseturunduse osaks vanust, vaid hindab ka oma pikaajalisi kogemusi ning teab nüüd, et aastal 2014 rõõmustab paljusid tööandjaid tema küpsus ja stabiilsus, sest noorte väljaõpetamine on töömahukas ja pärast õpet minnakse liialt kergekäeliselt

välisriiki. Samavõrra loodan, et erivajadusega inimesed ei identifitseeri end esmalt erivajaduse kaudu.

Individuaalne ja paindlik lähenemine igale töötajale suurendab konkreetse inimese tööleidmise võimalusi. Töötukassa maksavad töötushüvitised võimaldavad pühenduda uue töö leidmisele, kuid ei luba töötajal passiivseks muutuda – abi osutamine on seotud kohustusega aktiivselt tööd otsida ja tööturuteenustes osaleda. See tähendab, et passiivmeetmetest kordades olulisemaks peame aktiivmeetmeid ning ootame inimeselt tegutsemist.

Tööandjatel aitame leida sobivaid töötajaid, koolitades neid vajadusel konkreetsele ametikohale sobivaks. Samuti toetame tööandjaid töökohtade loomisel ja töötajate töölevõtmisel. Kui tarvis, aitame leevendada koondamise tagajärgi.

Töötukassa Tartumaa osakonna kaudu on tööd otsimas ligikaudu 3000 klienti. See tähendab 3000 lugu, mille üle arutlevad ja mõtlevad meie töövahenduskonsultandid, juhtumikorraldajad, karjääriinõustajad, karjääriinospetsialistid, teenusekonsultandid ja võib-olla ka EURES nõustajad. See tähendab suurt vastutust sekkumisel inimese elu loosse. Seetõttu on meie igapäevatöös oluline roll juhtumikorralduslikel nõupidamistel, kus meie meeskonna liikmed saavad tulla kliendilugudega, et koos kolleegidega leida edasiviivaid lahendusi. Kui sellised juhtumikorralduslikud algatused tulevad kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajatelt, oleme alati valmis osalema ja arutlema, kuidas ühist klienti parimal viisil edasi aidata.

Juhtumikorralduslik nõupidamine võtab vaid mõne minuti!

Me räägime kõige enam sellest, et aega ei ole. Pole piisavalt aega, et klienti nõustada, pole piisavalt aega, et kolleegiga juhtumit arutleda.

Eesti Töötukassa kasutab juhtumikorralduses ühe mudelina aruteluvormi, kus:

1. Kliendi juhtumi omanik kutsub kokku need kolleegid (või koostööpartnerid), kel-

le arvamust oma kliendi loo osas ta tahab kuulda.

2. Kliendi juhtumi omanik tutvustab kolleegidele kliendi lugu minuti jooksul, rääkides vaid sellest, mis kõige olulisem.

3. Kolleegid esitavad asjakohaseid küsimusi 2–3 minuti jooksul.

4. Toimub ajurünnak, kus enam ei küsita, ei anta hinnanguid. Pakutakse vaid ideid, mida ette võtta (kuni 7 minutit). Juhtumi omanik ei vaidle, ei õigusta, ei arutle.

5. Kokkuvõte. Millised ettepanekud tehti. Millised järgnevad tegevused plaani võetakse, selle otsustab juhtumi omanik.

15 minutit ja ühe inimese tööotsimise lugu on taas saanud uue hoo sisse.

Kuidas me veel toimetame?

Kliendiga kohtumine algab meie jaoks tihedast andmete kogumisest ja **kaardistamisest**. Kaardistamine käigus:

- **viime läbi töökeskse intervjuu**, mille tulemusena selgub, millised oskused on kliendil

- **selgitame välja**, kuidas klient tööd otsib (vaatame üle kandideerimisdokumendid)

- **motiveerime** ja toetame inimest aktiivselt tööd otsima

- **kaardistame töösoovid**, kuulates klienti ootusi uuele töökohale ja kirjeldades töötajate nõudmisi ja olukorda tööturul

- **vaatame üle võimalused** ja takistused tööle saamisel

- **märkame** teenusevajadust ka siis, kui klient ise ei küsi teenust. Viimane on meie töös kindlasti keerulisemaid osasid, sest on otseselt seotud sellega, kui palju infot meil kliendi kohta on. Seetõttu on ka siin väga suur roll koostööl teiste organisatsioonidega, kes on sama kliendiga seotud. Alles hiljuti kohtusin kliendiga, kellele oli määratud kolmest erinevast organisatsioonist tugiisik. Tugiisikud ei teadnud üksteise olemasolust midagi. Koostööd ei tehtud ja klient püsis muutumatul oma raskes olukorras.

Kõige eelneva põhjal toimub **eesmärgi seadmine**. Lepime kokku eesmärgi, mille poole koos kliendiga liigume. On selleks siis näiteks leida 100 päevaga töö või saada sügiseks uus amet ja töökoht vm.

Pärast eesmärgi sõnastust algab **tegevusplaani koostamine tööle saamiseks**. Selle käigus:

- analüüsime töö otsimise ja kandideerimise tulemusi
- täpsustame, kas ja milliseid oskuseid/teadmisi on vaja töölesaamiseks omandada
- laiendame vajadusel töösoove, et oleks plaan A, plaan B ja plaan C.

Töölaseid eesmärke pannes ei tohiks jätta tegemata olulisi väikeseid vahesamme. Töötukassa praktika näitab, et laias laastus tegutsevad töötajad kaht moodi. Üks osa meie klientidest on valmis asuma tööle ka

nendele ametikohtadele, mis ei vasta kõikide näitajate poolest inimese nõudmistele ning saavad seeläbi jala ukse vahele. Peagi on neil võimalus liikuda järgmine samm oma unistuste töökoha poole. Teine osa inimesi püstitab endale eesmärgi, mida on alguses raske täita, näiteks suur palganumber. Nad ootavad ja ootavad parimat pakkumist, samal ajal laguneb vaikselt nii enesekindlus kui ka usk ja tekib lootusetuse tunne. Meie töö on leida koos kliendiga eesmärk ja tegevused, mis toovad ta välja mugavustsoonest ja nagu ütleb meie välisekspert David Imber: „Igaüks, kes tahab tööd teha, saab seda.”

Noorte töötuse vähendamine noortegarantii abil

Karolin Kõrreveski
Eesti Töötukassa nõunik

Noorte tööpuuduse vähendamine on enamikus Euroopa riikides väljakutse, mis ei ole üksnes hiljutise majanduskriisi tagajärg. Noorte töötus on alati olnud suurem üldisest töötusest. Samas tõi majanduskriisi väga selgelt esile noored kui peamise riskigrupi tööturul. Eestis kasvas noorte töötus ligi kolm korda. Kui 2008. aastal oli alla 25aastaste töötus 12%, siis 2010. aastal juba 33%. Ka teistes Euroopa riikides tõusis noorte töötute osakaal silmanähtavalt ning paljudes riikides kasvab see siiani, tekitades lõhe vähese ja suure noorte tööpuudusega riikide vahel. Kreekas ja Hispaanias on viimastel andmetel noori töötuid üle 55%, Horvaatias, Itaalias, Küprosel, Portugalis ja Slovakkias üle 33%. Ainult viies liikmes-

riigis – Saksamaal, Austrias, Hollandis, Taanis ja Maltal – on noori töötuid vähem kui 15%. Eestis on majandusolukorra paranemisel noorte töötus kahanenud, kuid siiski on see kaks korda kõrgem üldisest töötusest.

Töötuse tase ei kajasta noorte olukorda päris adekvaatselt, kuna neid, kes õpivad kõrgkoolis, ei loeta tööjõu hulka. Seetõttu on üha rohkem tähelepanu hakatud pöörama nendele noortele, kes ei õpi ega tööta ja keda nimetatakse NEET (*not in education, employment or training*)noorteks. 2012. aastal oli NEETnoori ELis keskmiselt 13% ja Eestis 12,5%. NEETnoorterühma kuulumisel on pikaajalised negatiivsed tagajärjed, mis ei too kahju mitte ainult majandusele, vaid

eelkõige noorele endale, sest lisaks tööturult kõrvalejäämisele on tal oht võõranduda ühiskonnast.

Noorte töötuse määra arvutamise aluseks on vanusegrupp 15–24 aastat. Registreeritud töötuse statistikas aga arvestatakse noorteks 16–24aastaseid, kuna töötukassas saab töötuna arvele võtta alates 16aastaselt. 2013. aasta septembris oli registreeritud noori töötuid 4282. Naisi oli nende hulgas 2182 ja mehi 1880. Naiste ülekaal oli kõige suurem vanuses 24 eluaastat (vt joonis 1).

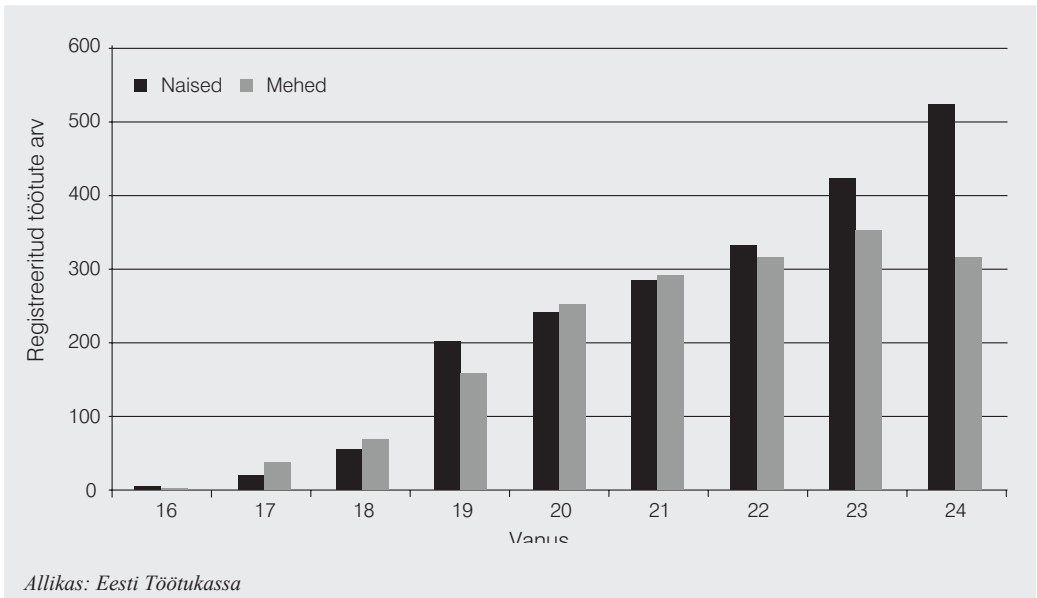
Üks olulisemaid tegureid, mis määrab inimese edukuse tööturul, on haridus. Registreeritud töötute seas on vähe kõrgharidusega noori, suurema osa moodustavad põhihariduse (26%), üldkeskhariduse (23%) ja põhikooli baasil kutsehariduse (21%) omandanud (vt joonis 2).

Haridust valdkonniti vaadates selgub, et noori töötuid oli kõige rohkem turismi ja toitlustamise eriala omandanute hulgas, järgnevad arhitektuur, ehitus, tootmise ning töötlemise eriala. Kõige vähem oli registreeritud noori töötuid, kel meditsiini, merenduse/laevanduse ja õiguse eriala.

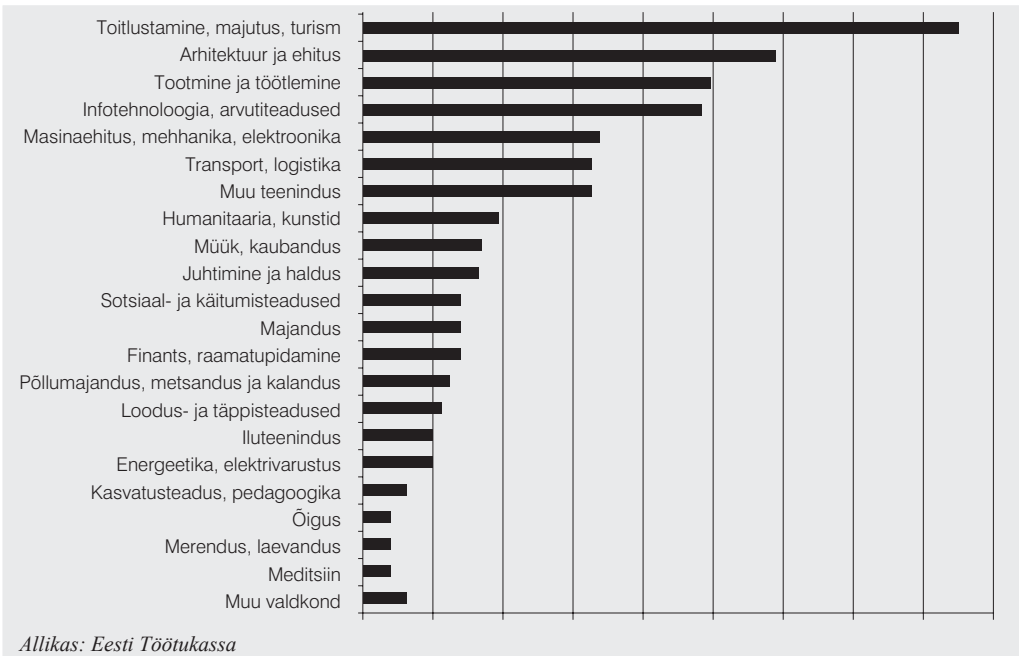
Noortegarantii rahvusvaheline taust

Noorte töötuse probleemile lahenduse leidmiseks algatas Euroopa Komisjon 2012. aasta detsembris noorte tööhõive paketi ehk noortegarantii, mille eesmärk on aidata noori töötusjaid ning haridussüsteemist väljalangenuid. Noortegarantiiga soovitakse tagada, et iga alla 25aastane noor saaks nelja kuu jooksul pärast kooli lõpetamist või töötuks jäämist korraliku töökoha või võimaluse haridustee jätkamiseks, õpipoisiõppeks või praktikaks.

Skandinaavia maades on noortegarantii mudelit rakendatud juba pikka aega. Euroopa Komisjoni ettepanek lähtubki Soome, Rootsi ja Austria kogemusest, kus see tugisüsteem on edukalt toimunud. Seal on riiklikel tööturuasutusel keskne roll noortegarantii elluviimisel. Tööturuasutustel selgitatakse kõigepealt välja iga noore töötusjaja vajadused, mille alusel koostatakse individuaalne töötusimisplaan, ning seejärel aidatakse leida töö, suunatakse noor tagasi koolipinki või aktiivsetesse tööturumeetmetesse. Majanduskriis tõestas väga selgelt noortegarantii vajalik-

Joonis 1. Noored (vanuses 16–24) registreeritud töötud soo ja vanuse järgi (seisuga 30. september 2013)

Joonis 2. Noored (vanuses 16–24) erialase haridusega registreeritud töötud hariduse valdkonna järgi (seisuga 30. september 2013)

kust, kui Rootsis kasvas selles tugisüsteemis osalejate arv 10 000lt 2008. aastal 53 000ni 2010. aastal¹. Soomes osutati 2011. aastal sekkumismeetmeid 84%le noortest töötajatest nende esimese kolme töötuna arveloleku kuu jooksul.

Noortegarantiid juba rakendavate riikide eeskujul on ka teised liikmesriigid hakanud aktiivselt tegelema noortele suunatud meetmete kujundamisega. 2014. aasta veebruarikuuks oli Euroopa Komisjonile esitanud oma tegevuskava üheksateist riiki. Kõikidele liikmesriikidele on antud riigipõhiseid soovitusi, kuidas võidelda noorte töötuse vastu. Peamine rõhuasetus on haridusel – noori tuleks kõigepealt veenda oma haridusteed lõpetama või kindla kutse omandama. Eriti oluline on varajane sekkumine, mis tähendab, et ennetustöö peaks algama juba koolis, kus noored saavad vajaliku info, et otsustada, mida teha pärast kooli lõpetamist. Noorte

ettevõtlikkuse arendamine ning toetamine varajases koolieas on väga oluline, kuna tänapäeva üha kiiremini arenevas ühiskonnas on palju võimalusi ideid teostada ja enda karjääri kujundada. Samuti tuleks tööturuasutuste teenustest kavandada teavitusstrateegiad, mis innustaksid noori vajadusel registreerima töötajaks. Kuna noortel on töökogemuse puudumine üks peamisi takistusi tööle asumisel, siis soovitab Euroopa Komisjon kasutada noortegarantiis läbimõeldud palgatoetusi, mis julgustaksid tööandjaid looma uusi töökohti just sellele sihtrühmale. Samas on oluline tagada, et toetuste kaudu loodud töökohad oleksid pikaajalised, sest need aitavad noorel kindlamini tööturul kanda kinnitada. Lähtudes tööjõu vaba liikumise printsiibist võiks rohkem edendada ka noorte rahvusvahelist liikumist, teavitades tööpakkumistest, praktika- ja õpipoisiõppe võimalustest eri piirkondades ning riikides.

¹ Eurofound (2012). Youth Guarantee: Experiences from Finland and Sweden <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef1242.htm>

Kutseõpe ja praktika

ELi noortegarantii visiooni põhielemendid on ka praktika ja kutseõppe kvaliteedi tõstmine. 2014. aasta veebruaris korraldas eesistujariik Kreeka kohtumise, et arutleda praktika ja kutseõppe tähtsust noortegarantii elluviimisel. Nõupidamisel rõhutati, et kõik riigid peaksid jälgima, kas kutseõppeprogrammid vastavad tööturu tegelikele vajadustele. Riikides, kus noorte töötus on suur, nähakse selle põhjusena haridussüsteemi ning tööturu nõudluse ebakõla. Kreekas on vaid 7% noortest tööturule sisenejatest läbinud praktika, kuid eesmärk on suurendada see 2020. aastaks 30%ni. Madalat töötust seostatakse tihti duaalse kutseõppesüsteemiga ehk kutsehariduses on rõhk praktilisel väljaõppel ettevõtetes ja selle reguleerimisel on põhiline roll tööandjatel, kutseliitudel ning -kodadel. Näiteks Saksamaal katavad ettevõtted kutseõppesüsteemi kulutustest 75%. See näitab, et noorte ettevalmistamine tööeluks ei ole seal pelgalt riigi mure, vaid vastutavad ka tööandjad. Kui ettevõtted väärtustaksid rohkem õpipoiste loodavat tulu ja võtaksid praktikante, oleks praktilal kindlasti tähtis osa sujuval üleminekul koolipingist tööellu. Kindlasti aga tuleks vältida praktikantide kui odava tööjõu kasutamist.

Eesti Töötukassa uued meetmed noortele

Eestis vastutab noortegarantii väljatöötamise, haldamise ja partnerluste koordineerimise eest sotsiaalministeerium. Noortegarantii tegevuskava on planeeritud esitada Euroopa

Komisjonile hiljemalt selle aasta juuniks. Riigile tähendab see täienevaid, ainult noortele suunatud meetmeid, mida rahastatakse Euroopa Sotsiaalfondist.

Töötukassa olemasolevasse tööturuteenus- te paketti lisandub 2015. aastal uus teenus „Minu esimene töökoht”, mis on mõeldud erialase haridusega ning puuduva või vähesel töökogemusega noorte tööle aitamiseks. Teenuse raames toetatakse tööandjat noore tööle võtmisel palga- ja koolituskulude osalise hüvitamisega, mis tähendab, et tööandja võib saada kuni 50% palgatoetust 12 kuu jooksul ning tööalase koolituse kulu hüvitamist kahe esimese tööaasta jooksul kuni tuhande euro ulatuses. Tööandjat toetatakse tingimusel, et ta sõlmib noorega tähtajatu töölepingu ning õpetab ta välja töökohal või võimaldab tal osaleda erialases õppes. Seda teenust saavad töötuks registreeritud 17–29aastased noored, kes on tööd otsinud vähemalt neli kuud.

Peale selle hakkab töötukassa läbi viima ennetavate teavitustegevustena tööturgu tutvustavaid ja tööotsinguteks ettevalmistavaid töötube 8.–12. klassi õpilastele.

Kuna noorte töötuse põhjused on väga erinevad, nagu täiskasvanutelgi, ei ole töötukassa eesmärk lähtuda ainult inimese vanusest, vaid aktiivsetesse tööturumeetmetesse suunamisel võetakse arvesse individuaalseid erisusi, mis tähendab, et noored saavad vastavalt vajadustele osa kõikidest töötukassa teenustest alates tööotsingute nõustamisest lõpetades tööpraktikaga. Oluline on, et igaüks saaks just sellist abi, mis tema tööotsingutele kõige rohkem kaasa aitab.

Eriti oluline on varajane sekkumine, mis tähendab, et ennetustöö peaks algama juba koolis, kus noored saavad vajaliku info, et otsustada, mida teha pärast kooli lõpetamist. Noorte ettevõtlikkuse arendamine ning toetamine varajases koolieas on väga oluline, kuna tänapäeva üha kiiremini arenevas ühiskonnas on palju võimalusi ideid teostada ja enda karjääri kujundada.

Töötukassa mobiilne nõustamine ehk MOBI

Lana Randaru
Eesti Töötukassa teenusejuht

Mobiilse nõustamise eesmärk on minna kohapeale, inimestele lähemale, et anda neile töötusolukorraldusest nõu, teavitada vabadest töökohtadest ja tutvustada töötukassa võimalusi nende abistamisel. Samuti võimaldame soovijatele vajaduse korral nõustamisteenuseid (nt karjäärinõustamist, võla- ja psühholoogilist nõustamist) ja vastame küsimustele. Mobiilset nõustamist alustasime töötukassas 2009. aastal.

MOBIGa oleme käinud nii nendes piirkondades, kus inimeste ligipääs keskustele on asukoha tõttu piiratud, kui ka nendes kohtades, kuhu meid on kutsutud rääkima töötusolukorraga seotud teemadel. Osavõtt on kõigile vaba, võib tulla üksi, koos kogu pere või sõpradega. MOBI on ühekordne tegevus, kus räägitakse töötukassa võimalustest üldiselt ja töötusolukorraga vajalikust teadmistest ning oskustest. KOVi koostöö on mõne töötukassa teenuse põhjalik läbiviimine (nt tööharjutus või tööklubi) pikema aja vältel vastavalt sellele, kui pikk on teenuse kestus.

MOBI ettevalmistamisel on alati oluline teha koostööd kohaliku omavalitsusega, sest seal teatakse kõige paremini, millised küsimused inimestel on ja mis teemadest ollakse huvitatud. Samuti oleme MOBI läbiviimisel teinud koostööd Noorteühenduste Liiduga, Rajaleidja keskustega ja õppeasutustega. MOBI üritused toimuvad aasta ringi, enamasti kevadel ja sügisel.

Oodatavad tulemused

■ Soovijad on saanud teavet Eesti ja kohaliku tööturu olukorra ning võimaluste kohta nii nende elukoha lähedal kui ka kaugemal.

■ Paranenud on töötusolukorrale vajalikud teadmised ja oskused ning valmisolek uute valikute tegemiseks tööturul.

Tabel 1. MOBI toimumiskohtade ja osalejate arv

Aasta	Vallad/ toimumise kohad	Osalejate arv
2009 piloot	31	361
2010	84	1369
2011	58	866
2012	43	1026
2013	74	1396
KOKKU	220	5018

Kust saada infot MOBI toimumise kohta

Selleks et inimesed MOBI toimumisest teada saaksid, kasutame mitmeid teavituskanaleid: edastame info töötukassa klientidele; osalejad teavitavad KOVID; võtame ühendust noortekeskustega, koolidega, puuetega ini-

meste ühendustega; saadame laiali kutsed paberil ja e-posti teel; paneme plakatid raamatukogudesse, külakeskustesse, vallamajas.

MOBI peamised teemad on:

■ Tööturu olukorra tutvustus

Räägime tööturu olukorrast Eestis üldiselt, põhjalikumalt peatume kohalikul tööturul: kas kodukoha lähedal on võimalik leida tööd ja millised on tulevikuprognosid. Anname ülevaate sellest, millised töökohad on parajasti maakonnas saadaval. Lähemalt puudutame ka naabermaakondi.

■ Kohalike tööandjate võimaluste tutvustamine (valdkond, tööjõu vajadus, asukoht, võimalusel kaasame tööandjaid)

Tööandjate konsultant saab anda ülevaate kohalikest tööandjatest, nii selguvad tööpraktika või palgatoetusega töö võimalused. Räägime vabatahtlikust tööst ja talgutöödest, sest need annavad inimestele uusi ideid. Kaasame kohalikke tööandjaid, kes saavad tutvustada oma võimalusi uute töökohtade loomisel.

■ Valla ettevõtluskeskkonna ja teenuste tutvustamine

Võimaluse korral kutsume rääkima valla töötaja, kes teab hästi valla võimalusi ja tutvustab neid kuulajatele. Tihti peale huvitavad inimesi ettevõtluse alustamisega seotud võimalused.

■ Teavitamine ja nõustamine töötöösinguga, karjääriinfo ja tööleasumise kohta

Räägime kuulajatele sellest, milliseid samme tuleks astuda, et leida töökoht. Soovitame neil tulla töötukassa karjääriinfotuppa, kui on vaja rohkem abi töökoha leidmiseks valmistumisel. Tutvustame kandideerimisdokumente, vajadusel anname näidised kaasa; arutame tööintervjuuga seonduvat. Räägime tööle kandideerimisest, töövestlusel käitumisest, sh esmamulje tähtsusest.

■ Töötukassa tegevuse tutvustamine (töövahendus, toetavad teenused, edulood)

Kuna töötukassa põhiline teenus on töövahendus, siis saame kuulajatele selgitada selle võimalusi nende tööle aitamisel. Vajadusel tutvustame ka teisi töötukassa teenuseid, sh iseteenindusportaali. Räägime tööturu-teenustest puuetega inimestele, julgustame neid töökoha otsimisel. Kui inimestel tekib

küsimusi mõne töötukassa teenuse kohta või tahetakse teada toetustest/hüvitistest, siis saab küsimustele vastates nendel teemadel põhjalikumalt peatuda.

■ Soovijatele on individuaalne nõustamine (karjääri- ja võlanõustamine, psühholoogiline nõustamine jms)

Kui valla esindajaga konsulteerides selgub, et on huvi nõustamisteenuse vastu, lepime sobivate teenusepakkujatega kokku esinemise. Tavapäraselt on MOBIsse kaasatud karjääriinõustaja ja/või karjääriinfo spetsialist. Nõustamist on võimalik korraldada ka grupile. Näiteks võime kutsuda rääkima võlanõustaja või psühholoogi.

Kuidas läks 2013. aastal

2013. aastal jätkasime 2012. aastal alustatud noortele suunatud MOBIga: peaaegu pooled MOBId toimusid noortega seotud kohtades. Samuti käisime teavitamas valla-, küla- ja kultuurikeskustes, puuetega inimeste ühendustes, perekeskuses, õpilasmalevas.

Tabel 2. MOBI 2013 toimumiskohad

Toimumise koht	Kordade arv
Üldhariduskoolid	24
Kutseõppeasutused	9
Rehabilitatsiooniasutus (-küla)	8
Noorte- või vaba aja keskus	6
Sotsiaalmaja või abikeskus	5
Valla-, küla- ja kultuurikeskus	7
Täiskasvanute kool	3
Puuetega inimeste ühendused	3
Linnavalitsus	2
Erikool	2
Hoolekandeaustus	1
Perekeskus	1
Noorte emade kool	1
Õpilasmalev	1
KOKKU	73

Praeguseks on MOBI toimunud juba viiel aastal, käidud on 220 vallas vm toimumiskohtas ja kokku on olnud osalejaid 5018. Kõige enam on MOBIsid olnud õppeasutustes (üldhariduskoolid, täiskasvanute koolid, kutseõppeasutused), noorte- ja vaba aja keskustes, valla-, küla- ja kultuurikeskustes.

Mõned näited

2013. aastal oli Järvemaal 8 MOBI üritust 124 osavõtjaga, suund oli noortele. MOBI viisid läbi töötukassa töötajad: juhtumikorraldajad, karjääriinfo spetsialist ja osakonnajuhataja. Teemad olid järgmised: töötukassa teenuste tutvustus, EURESi info, töötukassa iseteenindusportaal, tööpakkumiste otsingud ja karjääri võimaluste analüüs. Tunti huvi, mida teha siis, kui ameti omandamise järel leitakse, et valikuga on eksitud ning amet ei sobi. Teisalt oli küsimusi, kuidas jõuda töökohani, kui omandatud on sobiv ja meeldiv amet. Kui noortel ei olnud töökogemust, siis rääkisime neile sellest, et praktika annab hea võimaluse töökogemuse saamiseks, ja vajadusel andsime infot tööpraktika toimumise kohta. MOBIs osalenud noored on alati olnud väga huvitatud tööeluga seotud teemadest, muuhulgas ka ettevõtlusest.

Läänemaal tegime koostööd Puuetega

ühing Lootuse Küla, kus aidatakse alkoholi- ja narkosõltlastel oma mõtlemist muuta ning elu uuesti üles ehitada. Suurem osa meestest, kes seal elavad, on viibinud ka kinnipidamisasutuses.

Rehabilitatsiooniprogramm kestab 10–12 kuud. Kui inimesed programmist lahkuvad, siis on tähtis, et neil oleks töökoht ja eluase. Programmi läbinud meestest on tänaseni kaineks jäänud ligi 70%. Külas tagatakse inimestele rehabilitatsiooniprogramm ja pakutakse vaimulikku abi. Õppetöö toimub teemadel: kohustus, vastutus, tööteraapia ja osalemine teistes eluks vajalikes tegevustes.

Käisime MOBIGa seal aprillis ja oktoobris, nõustasime 11 meest, kes hakkasid programmi lõpetama. Karjääriinfo spetsialistid viisid läbi tööotsingu töötube, karjäärinõustaja grupinõustamist, kaasasime ka võlanõustaja. Eelkõige sooviti abi, kuidas rääkida oma sõltuvusest, kuidas leida tööd, kuidas lahendada elamispinna probleeme. Sügisest tuli sealt töötukassa kliendiks 3 meest, kes kõik on tänaseks tööle saanud. Need mehed tahtsid ise tööd leida ja olid tööotsingutes aktiivsed. Me hoiame kontakti küla esindajatega ning kindlasti pakume ka tulevikus programmi lõpetajatele nõustamisvõimalust.

Kui valla esindajaga konsulteerides selgub, et on huvi nõustamisteenuse vastu, lepime sobivate teenusepakkujatega kokku esinemise. Tavapäraselt on MOBIsse kaasatud karjäärinõustaja ja/või karjääriinfo spetsialist. Nõustamist on võimalik korraldada ka grupile. Näiteks võime kutsuda rääkima võlanõustaja või psühholoogi.

Inimeste Kojaga ja käisime nende üritusel töötukassa teenustest ja võimalustest rääkimas. Saime anda vajalikke teadmisi nt võimalusest taotleda töötuskindlustushüvitist, mitme inimesega lepitati kokku täiendavad individuaalnõustamise ajad.

Harjumaal MOBI raames oli huvitav Lootuse Küla projekt, mis toimus küla enda initsiatiivil. Harjumaal Laitses asub mittetulundus-

2014. aasta MOBI kohta saab infot töötukassa maakondlikust osakonnast ja kohalikust omavalitsusest. Kui soovite, et MOBI tuleks teie juurde kohale, võtke ühendust töötukassa maakondliku osakonnaga või helistage meie infotelefonile 15501 või kirjutage lane.randaru@tootukassa.ee MOBI tegemiste kohta saab lugeda blogist <http://mobi-tootukassamobi.blogspot.com/>

Töötukassa ja kohalike omavalitsuste koostöö

Tiiu Vilms
Eesti Töötukassa peaspetsialist

Neli aastat tagasi hakkasime töötukassas arutama, kuidas saaksime abistada töötuid omavalitsustes kohapeal, n-õ rohujuure tasandil. Meie eesmärk oli ja on tuua võimalikult palju pikaajalisi töötuid tagasi tööturule ja toetada nende kaasamist aktiivsesse ühiskonnaellu. Soovisime inimeste tööle aitamiseks teha koostööd omavalitsustega erinevat abi ja tuge kombineerides ning lähenedes olukorrale sihtrühmiti.

Erinevus igapäevasest koostööst kohalike omavalitsustega seisneb selles, et lepime omavalitsusega kokku kindlas sihtrühmas, kelle tööle aitamiseks või töövalmiduse suurendamiseks hakkame koos abi osutama. Tegeleme klientidega ühest kindlast omavalitsusest ja lepime omavalitsusega kokku üksteist toetavates tegevustes nende klientide tööle aitamiseks. Meie töötukassa osakondade ja kohalike omavalitsuste koostööl on väga selged eesmärgid – töö leidmine või keerulisemate sihtrühmade puhul töö otsimise valmisoleku tagamine.

Kõige suuremad väljakutsed

Mis on kõige suuremad väljakutsed, mida me koos omavalitsustega püüame lahendada? Enamasti on probleem pikaajaliste töötute soovimatus midagi teha. See võib olla tingitud sõltuvusprobleemidest, käegalöömisest, lootusetusetundest ning enesehinnangu tugevast langusest. Sageli panevad ka kogukonnakaaslased sellistele inimestele külge sildi, et nendega polegi midagi teha. Esineb nn mustalt töötamist, millega lepivad vahel isegi mõned omavalitsused. Puudub mo-

tivatsioon oma elu muuta – töötud lepivad olukorraga ega soovigi midagi muuta, kuna see näib ületamatult raske ja nõuab lisapingutust.

Rääkides arvudest siis Eesti Töötukassas on 15 maakondlikku osakonda. 2011. aastal tegid osakonnad tihedamat koostööd 15 omavalitsusega, 2012. aastal oli see arv 119 ja 2013. aastal 87. Registreeritud töötute arv vähenes 2013. aasta lõpuks võrreldes 2011. aastaga ligi kolmandiku võrra (32%). Registreeritud töötute hulgas on vähenenud ka pikaajaliste töötute osakaal 57%lt 2011. aastal 42%le 2013. aastal.

Kohalike omavalitsustega koostöös oleme eelkõige kujundanud gruppidele mõeldud tööturuteenuseid nagu näiteks tööharjutus, tööklubi, tööturukoolitus jms, lähtudes osalejate ja omavalitsuse vajadustest. Enamasti oleme korraldanud tööharjutusi, mille eesmärk on suurendada töötute motivatsiooni, enesekindlust ja sotsiaalset kaasatust, valmistada teda ette iseseisvaks töö otsimiseks ning tööle käimiseks. Tööharjutus koosneb grupitööst ja praktilistest tegevustest, kuidas tööd leida. Grupitöö sisaldab osalejate motiveerimist, sotsialiseerimist, eneseanalüüsi, psühholoogilist nõustamist, võlanõustamist, tööotsingute nõustamist jms. Praktilised tegevused on sellised, mis ei nõua erialaseid teadmisi või milleks tarvilikud oskused omandatakse tööharjutuse käigus läbiviija juhendamisel ja nende eesmärk on toetada mõttetööd ning soodustada püsivuse, vastutustunde ja rutiinitaluvuse arendamist. Pärast tööharjutust on vahel vajalik ka n-õ

süvendatum tööotsinguuskuste lihvimine, mida saab teha tööklubis.

Koostöös omavalitsustega

Mida oleme koostöös omavalitsustega tööharjutustel teinud? Tööharjutuse teenuse puhul on põhiohk reeglina teoorial, kuid ka praktilised tegevused on olulised. Tööharjutusel, mis on kujundatud koostöös kohaliku omavalitsusega, tehakse tööd enda kodupaiga heaks ning töid planeerides arvestatakse nii osalejate kui ka omavalitsuse vajadusi. Tööharjutajad on remontinud spordibaase, külaseltsi maju, korrastanud lasteaedade mänguväljakuid, kalmistuid, teinud võsaraiet jne. Tööharjutuse läbiviijad on kiitnud osalejate töökust ja kiirust, nende sõnul on nad vahel isegi olnud raskustes lisategevuste leidmisel, sest kõik tööd tehti ära planeeritust poole kiiremini ja väga hästi. Esinenud on ka juhuseid, kus osalejad esialgu häbenevad avalikes kohtades töötamist, kuid üldiselt kohanetakse kiiresti. Lõpptulemusena on kliendid teinud tööd üheks.

Koostöös kujundatud teenused annavad olulist paindlikkust, mistõttu on näiteks olnud võimalik viia tööharjutus läbi kohas, kuhu ühistranspordiga polnud ligipääsu. Siis oli teenusepakkuja ehk töötukassa koostööpartneri ülesanne transportida osalejad kahest külast tööharjutuse kohta ja õhtul küladesse tagasi. On olnud juhuseid, kus tööandjad, keda külastada planeeritakse, tegelevad valdkonnas, kus töötamiseks on vajalik tervisetõend. Juhul kui kliendil, kes ettevõtet tööharjutuse ajal külastas, õnnestus samasse ettevõttesse teenuse ajal ka tööle saada, tuli tervisetõendi hankimise või pikendamise eest vastutada teenusepakkujal. Kui teenusel osaleja pere vajas lapsehoidjat või puudusid kodus korralikud pesemisvõimalused, siis aitasime samuti.

Töötukassa töö eesmärk on aidata inimesed tööle. Anname klientidele täiendavaid teadmisi ja oskusi selleks, et nad saaks edaspidi iseseisvalt hakkama. Tööharjutuse käigus on meil olnud vajadus ja võimalus õpetada erinevaid oskusi. Näiteks oleme lülitanud tööharjutuse programmi lühikese puhastus-

teeninduse koolituse, mille raames viisime praktilise tööna läbi kohaliku lossi ümberehituse järel koristuse, kus kasutatud materjalid nõudsid moodsaid koristusvahendeid ning -võtteid. Samuti pakkusime osalejatele, kes olid nn elukutsete vahel – õpitud ametid pole enam vaja ja uusi ei oska – võimalust tööharjutuse kaudu jätkata puhastusteenindaja ametiga.

Aruteludel kohalike omavalitsuste esindajatega on selgunud, milliseid töötajaid kohapeal vajatakse. Näiteks sotsiaaltöötajaid vajatakse igal pool üle Eesti. Tavaliselt kuulutasime välja infopäeva, kus tutvustasime sotsiaal/hooldustöötaja tööd ja tegijale esitavateid nõudeid. Seejärel korraldasime huviliste grupile karjäärinõustamise, et selgitada välja sellele tööle sobivad inimesed. Tööst huvitatutele organiseerisime ühes omavalitsuses tööharjutuse, kuhu lülitasime koolituse „Sissejuhatus sotsiaaltöösse”.

Ühes omavalitsuses oli plaanis avada kauplus ja vald hakkas juba aegsasti mõtlema, kuidas oma inimesi selleks tööks ette valmistada. Korraldasime kohapeal tööharjutuse, mille programmi lisasime klienditeenindusmooduli ja ümberkaudsete kaupluste tööga tutvumise. Veel ühe näitena võime tuua tööharjutuse, kuhu lülitasime mahevilluskoolituse, kuna piirkonnas viljeldakse mahetootmist ja on võimalus kas ise endale tööandjaks hakata või töötada kohalikus mahetootmisettevõttes.

Miks on hea abistada töötuid kohapeal?

Klientide hinnangul on hea ja turvaline olla koos tuttavate inimestega, kuna tekib parem kogukonna- ja meeskonnatunne. Valdade esindajad kinnitavad seda ja rõhutavad suhtlemise paranemist kohaliku omavalitsuse ja inimeste vahel. Samuti oskavad kliendid pärast kohapealset tööharjutust väärtustada valla rolli ja saavad paremini aru, kuidas näiteks töötasust saadavate maksudega kasvavad kohaliku omavalitsuse rahalised võimalused. Positiivse näitena võiks tuua tööharjutuse juhendaja koostöö valla sotsiaalnõunikuga, kes vahendas infot omavalitsuses vabanenud töökohtadest eesmärgiga leida sobivaid kandidaate grupist.

Töötutel on tihtilugu eelarvamus, et nende vallas pole ühtegi töökohta, sellepärast nad ei töötagi. Kui aga külastame ümberkaudseid tööandjaid, siis ollakse imestunud, kui palju on piirkonnas tööd pakkuda. Ühes omavalitsuses korraldas tööharjutuse läbiviija, kes oli valla sotsiaaltöötaja, pärast tööharjutuse lõppu ürituse, kuhu kutsus kohalikud tööandjad. Tööandjate hulk üllatas meid kõiki. Sotsiaaltöötaja tutvustas läbiviidud tööharjutuse eesmärke ja osalejate saavutusi ning kirjeldas nende oskusi, võimeid ja arenguid tööandjatele, olles seejuures objektiivne ja inimestesse uskuv. Mitmed tööandjad tegid konkreetseid tööpakkumisi.

Mis on oluline? Väga tähtis on teenuse läbiviija roll, tema karisma, sisemine väärikus inimestesse lugupidavalt suhtuda, oskus gruppi liita ja meeskonda luua. Kui töötutega tegeleb kohaliku omavalitsuse inimene, edastab see sõnumit, et vald hoolib inimestest, tugevdab kogukonnatunnet, parandab inimestevahelisi suhteid. Kuid omavalitsuse sotsiaaltöötajad on tihti nii hõivatud, et neil ei jää põhitöö kõrval aega pühenduda muule tegevusele, ja ilma pühendumiseta seda tööd teha ei saa. Siin on võimalus võtta appi professionaale. Tervitavat on ka suund, et mitu valda panevad oma töötute abistamiseks olad kokku.

Jobpics – karjäärinõustamise töövahend

Keiu Talve

Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuse EQUASS Eesti juht

Liina Teesalu

Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuse arendustalituse juht

Jobpics on pildidel põhinev ametialaste huvide väljaselgitamise töövahend spetsialistidele, kes toetavad noori ja täiskasvanuid erialavalikul individuaal- või grupitöös. Tekstipõhiste nõustamisvormide alternatiivne töövahend abistab töös inimestega, kellele erinevatel põhjustel ei sobi tekstipõhised huvide küsimustikud nagu näiteks õpiraskustega, varasema töökogemusest

või keelebarjääriga inimesed. Pildikaartidel põhinev töövahend on välja töötatud Norras, kus seda on 2009. aastast rakendatud koolides, tööturuasutustes, karjäärinõustamis- ja kutserehabilitatsioonikeskustes.

Eestis on Jobpicsi kutsenõustamist kasutatud 2012. aastast, mil see kohandati Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuse eestvedamisel meie tööturu eripäradele.

Oma kogemusi Jobpicsi kasutamisel jagavad Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuse töölerakendamise spetsialist Merle Peekman ja psühholoog Annika Metsar, SOS Keila Lasteküla psühholoog Kristel Kormik ja nõustamisel osalenud Katrin Kaasik, kes ühtlasi on Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuse vilistlane ja vabatahtlik.

Millistel juhtudel on teie senises töös Jobpicsist kasu olnud?

Merle: Vajadus on tekkinud juhul, kui klient ei suuda otsustada, mida talle meeldiks teha ja mida ta võiks õppida. Sel puhul saab ettekujutuse erinevatest ametitest nii individuaalselt kui ka grupis arutades.

Kristel: Alustasin Jobpicsi kasutamist paar kuud tagasi 11 põhikoolis (7.–9. klassis) käiva lapsega, kellel ei olnud veel ettekujutust oma kutsevalikust. Minu kogemused selle testiga on väga positiivsed, sest see ei ole keeruline ja noored teevad seda hea meelega. Jobpics annab lastele hea tunde, et „võingi

Jobpicsi nõustamisprotsess. Foto: EQUASS

valida, mida ma oma elus teen?». Juba esimene tunne seda suurt pildipakki vaadates on rõõmustav – nii palju valikuid! Samas on kutsevalik pikaajaline protsess. See on üks maamärgi paneku koht tuleviku kaardistamisel.

Annika: Selle vahendi abil saab kliendil tekkida ettekujutus, millised erialad on olemas ja millised neist võiksid talle sobida. Kui klient ei suuda ise välja mõelda, millist tööd ta võiks teha, siis saab ta pilti vaadates kaaluda, kas see sobib või mitte. Kindlasti on abiks, et vestlust juhivad ja suunab kogemustega inimene. Võib-olla ei ole klient mõne eriala peale julgenud mõeldagi, vestluse juhtija saab teda julgustada teemat arutama.

Milliste klientidega olete senini Jobpicsi kasutanud ja millist kasu on see neile toonud?

Merle: Kui mingil põhjusel, näiteks tervise halvenemise tõttu, ei saa klient oma endist tööd jätkata, siis annab Jobpics teiste ametitega tutvumise ja valiku võimaluse. Jobpics on väga hea vahend töövõimaluste ja ametitega tutvumiseks ka vaimupuudega klientide puhul. Koos uurides ja ameteid kirjeldades saab päris hea pildi ja ka selguse oma soovides. Jobpicsi kasutamise tulemusel võib

märgata järgmisi muutusi: kliendi silmaring laieneb, ta märkab erinevaid valikuvõimalusi ja ta mõtted hakkavad liikuma.

Annika: Jobpicsi olen kasutanud Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskuse õppijatega, kes pole olnud oma elukutsevalikus kindlad, ja klientidega, kes on tulnud rehabilitatsiooniteenust saama. Tihtipeale on ka nemad soovitud leida jõukohast ja meeldivat tööd. Siis saab arutada, milline see võiks olla. On ka juhtumeid, et klient on endale meeldivad töövõimalused – mida ta tegelikult teha ei suuda – läbi arutanud, ja seejärel nõus valima jõukohasema töö, st tegema realistlikuma valiku. Kindlasti saab klient Jobpicsi kasutades oma võimalikest valikutest selgema pildi. Kristel: Tihti võib olla olukord, kus põhikooli õpilastel (muidugi mõnede eranditega) ei ole veel aimugi, mida nad tahavad teha tulevikus. Arvan, et Jobpics on laiendanud nende laste valikuid, sest tihti on nad mõelnud vaid elukutsetele, mida näevad oma tutvusringkonnas. Samas kui inimesel tekib tunne, et tal ei ole aimugi, mida teha, siis piltide vaatamine konkretiseerib valikuid. Lähedastel täiskasvanutel on võimalik pakuda toetust tulevase töö valikul (töövarjupaevad, praktikavõimalused, suvine töö jne). See annab mõtteid, milliste ametitega

tutvust teha. Seejärel selgub, kas noor kujutas tööd ette realistlikult või oli tal sellest hoopis teine ettekujutus. Samuti tekib võimalus rohkem süveneda. Minule on piltidega kutsevalikule lähenemine uudne. Oluline on, et infot ei töötle mitte vasak, vaid parem ajupoolkera. Kui vaadata fotot, tekib kujutus. Vaatajal tekib tunne, kuidas oleks selles kohas ja olukorras olla ja ta mõtleb, kas ta tahab seda.

Milliseid raskusi olete Jobpicsi kasutamisel kogunud?

Merle: Jobpicsi kasutamisele eelneb metoodikat tutvustav lühike koolitus. Juurde saab õppida ka omal käel, kogemuste kaudu ja teiste praktiseerijatega suhtlemisest. Raskusi on vahel olnud mõnede ametite ja nende koodide mõistmisel. Üldiselt on Jobpics lihtne metoodika. Väga oluliseks pean teiste praktiseerijatega suhtlemist, et ka teiste kogemustest õppida ja igat klienti paremini nõustada.

Annika: Tegemist on tõesti paindliku metoodikaga, mida saab kasutada iga huviline, kui ta on juhendraamatu läbi lugenud ning lühikoolitusel osalenud.

Kus veel näeksite Jobpicsi kasutamise võimalusi? Kellele võiks sellest kasu olla?

Merle: Peale erivajadusega inimeste võiks Jobpicsi kindlasti kasutada põhikoolides ja miks mitte ka juba lasteaedades, tutvustades erinevaid ameteid ja laiendades laste ning noorte silmaringi töötamisvõimaluste kohta.

Kristel: Usun, et selline abivahend võiks olla koolipsühholoogidel, ka karjäärinõustajatele kuluks see kindlasti marjaks ära.

Annika: Mina näen kasutusvõimalusi erinevates kohtades, kus tegeletakse kutsenõustamisega, olgu selleks koolid, töötukassa või rehabilitatsiooniasutused.

Spetsialistide hinnangute ja arvamuste kõrval kirjeldab oma kogemust ka Jobpicsi abil karjäärinõustamist saanud, praegu tööd otsiv Katrin Kaasik: „Õppisin Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuses aastatel 2004–2006 sekretäritöö erialal. Eelmisel aastal osalesin Astangul rehabilitatsiooniprogrammis „Praktikalt tööle”, mille eesmärk oli

erinevaid praktikavõimalusi proovides endale sobiv tegevusvaldkond välja valida. Selle programmi raames kasutasime ka Jobpicsi, mis aitas mul saada ülevaate enda võimetest, teadmistest ja nende vastavusest tööturu nõuetele. Olin Jobpicsist varem kuulnud, kuid täpset ettekujutust testist mul ei olnud. Tundsin, et Jobpicsi läbitegemine mulle kohe midagi uut ei andnud, kuna keskendusin sekretäritöö erialale, mida olin varem õppinud. Samas sain aru, et minus on potentsiaali ka valdkondades, mis on mulle südamelähedased, kuid mida ma kõrvale jätsin (põhjusel, et mul puudub vajalik kvalifikatsioon ja info enesetäiendamise võimaluste kohta). Selle taustal leian, et ei ole õige keskenduda ainult käegakatsutavale tööle, millega kohe hakkama saan, vaid võimaluse korral tuleks otsida ka alternatiive, mis tunduvad esmapilgul raske, kuid siiski on teostatavad. Jobpics aitab nende leidmisele kindlasti kaasa. Hilisemad konsultatsioonid psühholoog Annika Metsariga ning töö vabatahtlikuna Astangu keskuse õpilaskodus on minu nägemust enese võimetest oluliselt laiendanud. Lisaks vabatahtlikule tööle otsin endale Astangu spetsialistide abiga ka tasustatud töökohta, olles pärast karjäärinõustamist Jobpicsiga teadlikum erinevatest ametitest.”

Seega on Jobpics küsitletute hinnangule toetudes kutsenõustamisel hea abimees, mis võimaldab lihtsalt ja mänguliselt saada ülevaadet mitmetest ametitest, luues sealjuures seosed oma huvide ja võimetele. Jobpics võiks olla kutseharidussüsteemis ja tööturul toimivate reformide taustal üheks vahendiks, mis leiaks kasutust nii põhikoolides kui ka kutseõppeasutustes. See aitaks noortel teha õige erialavaliku, et nad suudaksid otsustada võimetekohase kutseõppe kasuks. Samuti saab Jobpicsi edukalt kasutada nende täiskasvanute nõustamisel, kel pikaajalise töötuse või puude tõttu puudub täpne ettekujutus, missugune töö neile huvi võiks pakkuda.

Jobpicsi levitaja Eestis on Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus, kus spetsialistid seda töövahendit pidevalt aktiivselt kasutavad. Huvi korral saab Jobpicsi kohta lisainfot lugeda ning tutvustavaid videoid vaadata aadressil www.astangu.ee.

Kaitstud töö kui erivajadustega inimeste valiku võimalus

Maire Koppel

*erivajadusega inimeste tööhõive entusiast
MTÜ Iseseisev Elu sotsiaalteenuste keskus*

Üks Eesti kodaniku põhiõigustest on ka õigus vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta.

Vastavalt põhiseaduse § 19le on igäühel õigus vabale eneseteostusele. Üks Eesti kodaniku põhiõigustest on ka õigus vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta ning kui seadus ei sätesta teisiti, siis on see õigus võrdselt Eesti kodanikuga ka Eestis viibival välisriigi kodanikul ja kodakondsuseta isikul (põhiseaduse § 29). Iga päev ilmselt ei mõtle keegi meist põhiseadusele. Kuid teame, et meil on valikuvabadus ja sellest tulenev vastutus.

Õiguste realiseerimine sõltub teenuste valikust

Sotsiaaltöötajad, tegevusjuhendajad, eripedagoogid, psühholoogid jt spetsialistid, kes valivad töö erihoolekandes, teevad seda vabatahtlikult ja usun, et sooviga toetada ning arendada erihoolekandeteenustel olevaid inimesi. Inimesed, kes vajavad erihoolekandeteenuseid, on pigem sunnitud teenuseid kasutama tervislikel põhjustel. Seega võib väita, et kuigi neil on õigus ise valida, kas ja millal nad soovivad erihoolekandeteenuseid kasutada, on nad siiski sundolukorras. Nende valikuid mõjutavad spetsialistide olemasolu ja eetilised ning erihoolekandeteenuseid osutavate asutuste ja teenuste olemasolu. Kahjuks on keskustest eemal, hajaasustusega maapiirkondades erihoolekandeteenuste valik piiratud ja täiesti puudub võimalus valida kaitstud töötamise teenus.

Kaitstud töökohal on kaks põhiülesannet: see on kas ettevalmistav tegevus erivajadusega

inimeste jõudmiseks avatud tööturule või tegevus, mis pakub jõukohast tööd avatud tööturu nõuetele allajäävatele erivajadusega inimestele.

Oma töökogemustele tuginedes oleme hinnanud kaitstud töökohtade vajadust siis, kui pikaajase tööpausiga erivajadusega inimene peab enne avatud tööturule asumist uuesti omandama tööharjumuse; olematu töökogemusega erivajadusega inimene peab omandama tööelu algtõed; suhtlema töökeskkonnas, harjuma töödistsipliiniga, õppima taluma kriitikat, mõistma instruksioone jne; aga ka siis, kui avatud tööturul töötamine pole enam tervise tõttu võimalik, kuid töötahe ja -võime on siiski piiratud määral olemas.

Vajadus MTÜ Iseseisev Elu loomise järele tekkis Tartus 1997. aastal elust enesest. 1994. aastast Tartu Vaimse Tervise Hooldekeskuse päevakeskuses käinud erivajadusega inimesed olid seal õppinud enda eest hoolitsema, ennast väljendama ja kindlat päevakava järgima. Neil oli vajadus areneda ja soov asuda tööle. MTÜ Iseseisev Elu rajas pesumaja, kus hakati pakkuma tänapäevases mõistes kaitstud töökohal töötamise võimalust kaheksale erivajadusega inimesele. Kuna selleks ajaks olid likvideeritud eelmise riigikorra ajal tegutsenud ravitootlad, siis tuli kõike alustada nullist, alates erivajadusega inimesele jõukohase tööaja ja -koormuse leidmisest neile jõukohaste tellimuste leidmiseni. Aeg on näida-

nud, et kõik on võimalik, kui väga soovida ning pingutada. Elus püsimiseks oleme läbi aastate kasutanud erinevaid projekte, töotukassa teenuseid ja toodete/teenuste tellijaid.

Psüühiliste erivajadustega inimeste töötamise toetamise langustrend

Erihoolekandeteenuste eesmärk on arendada inimese iseseisvat toimetulekut ning juhendada tegevusi. Erivajadustega inimene peaks võimalikult palju ise panustama oma argitegevustesse ning teda juhendatakse ja aidatakse tema vajaduste järgi. Sotsiaalkindlustusameti kodulehe andmel tegutseb hetkel 100 erihoolekandeteenuse osutajat. Töötamise toetamise teenust osutab 42 asutust ehk vähem kui pool erihoolekandeteenuse osutajatest kokku 496 erivajadusega inimesele. See teeb keskmiselt 11,80 töötamise toetamise teenuse klienti asutuse kohta. MTÜs Iseseisev Elu on 70 klienti ja MTÜs Töötahe 50 klienti, seega osutavad need kaks asutust neljandiku riigis pakutavatest töötamise toetamise teenusest. Tõin need numbrid välja kolmel põhjusel: erivajadusega inimeste tööhõive on languses, töötamise toetamine on kahanev ja kõige alarahastatum teenus.

Tagajärjeks on töötamise toetamise teenuse osutajate ja mahu iga-aastane vähenemine üldise tööhõive edendamise taustal.

MTÜ Iseseisev Elu TT teenuse osutajast 70 erivajadusega inimesest 36 on avatud tööturul, 26 kaitstud töökohtadel ja 8 hindamisel või töökohta otsingul. Tegelikult võiks erivajadusega inimene töötada kaitstud töökojal seni, kuni otsib avatud tööturul töökohta, kuid see pole võimalik, sest kaitstud töökohti pole ametlikult olemas. Entusiastide loodud töökohtade arv ja valik on piiratud ning paljud soovijad/vajajad ei saa neile vajalikku teenust.

Teenuse taandarengu põhjuseks on puudulik rahastus

MTÜ Iseseisev Elu on 17 tegutsemisaasta jooksul käivitanud erinevaid kaitstud töökohti nii Tartus kui mujal: kolm pesumaja,

kaks puidutöökoda, ühe pesutöötoa, naha- töökoja, vitspunutiste, rullpalissaadi, paberitöö allhanke töökoja, õmblustöökoja ning kunstitöökoja. Praegu töötavad kaitstud töökojana õmblus- ja kunstitöökojad ainult Tartus. Miks?

Võin kinnitada, et ühtki töökoda pole suletud põhjusel, justkui puuduks vajadus sellise teenuse järele. Üheks asjaoluks on olnud see, et allhanketööd, mida MTÜ on teinud, on olnud tähtajalised või on firmad kolinud mujale. Seda ei juhi MTÜ ega erihoolekanne. Kuid kõik töökohad, olenemata staatusest, vajavad tööruume koos puhke- ja pesuruumiga, valgustust, soojust, koristust, töövahendeid, laopinda, sidevahendeid, kontoritarbeid, töö korraldamist ja töötajaid. Töötajad ongi siin võtmesõna. Avatud tööturu töökohtade kulud on arvestatud toote/teenuse hinna sisse, mis tähendab, et iga töötaja panustab töökohta püsimisse. Kaitstud töötamise töökohtal kehtib justkui sama põhimõte, kuid

---

Kahjuks on töötamise toetamise teenuse taandarengu põhjus puudulik rahastus.

---

kas seda pole palju tahetud? Erivajadusega inimene peab töötamise toetamise teenuse tasult suutma tasa teenida kõik töökohta kulud, ainult tegevusjuhendaja töötasu maksab riiklik erihoolekandeteenus.

Põikan töötamise toetamise teenuse tegevusjuhendamisse. Riiklikult on kehtestatud suhe üks tegevusjuhendaja kümne erivajadusega inimese kohta. Kui võtta aluseks teenuse hind 2014. aastal, siis tegevusjuhendajale on lubatud tasuda 481,83 eurot neto (väiksed kõikumised võivad tulla pensionisammastest). See töötasu pole kuigi motiveeriv, kuid omaette küsimus on, kust peab töötamise toetamise teenuse osutaja võtma tööruumide ja sidevahendite kulu. Kas tegevusjuhendaja töötasust?

Eelnev on ka vastus minu küsimusele, miks on MTÜs hetkel ainult kaks üksust, mis osutavad kaitstud töötamise teenust.

Kahjuks on töötamise toetamise teenuse taandarengu põhjus puudulik rahastus, kuna aastaid on venitatud kaitstud töötamise teenuse lisamisega erihoolekandeteenuste nimistusse. Ei saa väita, justkui kaitstud töötamise teenust ei oleks kirjeldatud: teenuse algne kirjeldus koostati juba 2007. aastal. 2012. a lõppes Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuse juhitud projekt „Kaitstud töö”, mille raames kirjeldati kaitstud töötamise teenust väga põhjalikult koos kriteeriumite ja kulupõhise arvestusega.

Kaitstud töö peaks olema kindel koht töövõime toetamise süsteemis

Kui jälgida meediat, siis jääb silma ja kõrva, et tööturg vajab kõigi tööealiste inimeste töökäsi. Olen nõus, et tuleb panustada erivajadusega inimeste tööhõive suurendamisse, kuid ka lastele anname eelkõige nt kutsehariduse ja alles siis ootame tööpanust. Miks ootame erivajadusega inimestelt tööpanust ilma neile töötamiseks vajalikku arenguruumi loomata?

Tulemas on suured muudatused puuetega inimeste töövõime hindamisel. Lõpuks saab teoks reform, mille vajadusest on ammu räägitud. Usun, et pärast esimeste raskuste ületamist reformi rakendamisel hakkab kindlasti rohkem puudega inimesi tööturul osalema. Seda enam on vaja kaitstud töötamise teenust.

Inimene omandab kõige paremini uusi oskusi positiivse kogemuse kaudu. Kuidas anda positiivset töö tegemise kogemust inimesele, kes pole kunagi töötanud ja ei oska isegi öelda, milline oleks tema jaoks hea töökoht? Lahendus on kaitstud töökoht, kus inimene saab teha võimetekohast tööd, järk-järgult üle minnes keerulisematele töödele, ja kus on võimalik arvestada tööelu alustava inimese töövõimega, mis võib alguses olla ainult tund aega päevas, ning arendada töö kiirust ja kvaliteeti ilma hirmuta töökohta kaotada. Kaitstud töötamise teenuse pakkuja ei peaks muretsema töölepingust tuleneva nõude pärast maksta töötajale, nagu praegu seadus nõuab, igal juhul miinimumpalka, olenemata tööpanusest –

selle teenuse puhul peaks kehtima tükitöö- või objektitasu. Kaitstud töökohad võimaldaksid paljudel erivajadusega inimestel taastada usk oma töövõimesse ja püsida tööelus tänu kohandatud töökeskkonnale.

Olen kuulnud mõtteid, et kaitstud töö võiks saada igapäevaelu toetamise teenuse ehk päevakeskuse teenuse osaks. Kuid kaitstud töö ei ole mingi mänguline tegevus: suurim erinevus päevakeskuse ja kaitstud töökohta vahel on erivajadusega inimese võetud vastutus selle ees, kas ta näiteks koristab ise enda järelt (päevakeskuses) või koristab tulemuslikult ettenähtud ruume ehk osutab puhastusteenust (kaitstud töö).

Kaitstud töö erinevus avatud tööturust on töökoormuses ja kiiruses

Näiteks kui kaitstud töö tohib puhastusteenindaja koristada kaht kabinetti kaks tundi (kuid mitte kauem), siis avatud tööturul on norm kahe tunniga viis kabinetti.

Töövõime toetamise reformi kava järgi saab erihoolekande partneriks töötukassa. Väga hea, kuid küsimuseks jäävad ikkagi erivajadusega inimeste tööharjumus ja töötamiseks vajaminevad oskused. Kus saavad inimesed õppida tööelu algtõdesid, kus saavad nad treenida oma töövõimet? Kas töötukassa rajab töökeskused? Kas saame tööandjaid selleks sundida? Kas suudame meeles pidada, et inimese töövõime areneb kõige paremini turvalises keskkonnas positiivsete tulemuste kaudu?

Rehabilitatsiooniteenusega võib küll hinnata inimese vajadust kaitstud töö teenuse järele, kuid tegelik igapäevane tööks ettevalmistav tegevus sobib, meie kogemustele toetudes, kaitstud töö teenusele. Samuti pole mõeldav, et rehabilitatsioonimeeskonnad hakkaksid osutama kaitstud töö teenust avatud tööturult n-ö tagasi tulnud inimestele.

Jõuan ikka selleni, et inimeste valikuvabaduse aluseks peavad olema võimalused, mille hulgast valida. Kas me toetame või eirame inimeste vabadust valida endale jõukohane töökoht. Soovin kõigile otsustajatele jõudu teha vaba valik kaitstud töö seadustamiseks.

Sotsiaalne talupidamine, turism ja ettevõtlus

Valter Parve
TÜ Pärnu kolledži lektor

Pealkirjas viimasena viidatud termin – sotsiaalne ettevõtlus – hakkab keelekasutuses juba omaseks muutuma. Ülejäänud kaks alles ootavad oma aega.

Sotsiaalne turism kui mõiste on siinmail seni veel suhteliselt vähe kasutamist leidnud, kuigi selle sisu mõningaid elemente (näiteks külastuseks mõeldud objektide ligipääsetavus ratastoolis liiklejatele, majutusteenuse pakkumine kahaneva majandusaktiivsusega nn ääremaadel või jõudu koguv seniorturism) võib juba üsna enesestmõistetavateks pidada.

Selle ülevaate koostamisel aluseks olnud allika (McCabe jt 2012, 20) väitel pärineb üks varasemaid definitsioone W. Hunzickeri sulest: sotsiaalne turism (vabas tõlkes) tähendab seda, et reisimisest saavad osa ka ühiskonna majanduslikus või mõnes muus mõttes nõrgemad liikmed (Social Tourism: Its ... 1951). Mõiste sisu on massiturismi edenedes täienenud ja valdkonna huvigruppe ühendav Rahvusvaheline Sotsiaalse Turismi organisatsioon (*International Social Tourism Organisation*) näeb siin kahte teineteisega seotud eesmärki: esiteks reisimisvõimaluste kättesaadavamaks tegemine neile, kelle jaoks see on seni erinevatel põhjustel takistatud olnud, ja teiseks – huvilisi vastuvõtva kogukonna senisest suurem kaasatus majandusliku kasu jagamisel (McCabe jt 2012, 21), sh ka tööhõive kasvatamisel. Sotsiaalsele turismile kui majandusharule võib prognoosida jätkuvat kasvu ja seda eriti juhul, kui õigus puhkusereisile astub samasse ritta teiste inimõigustega (McCabe jt 2012, 23).

Sotsiaalne talupidamine. Kui alustada näitest, siis Jüri Kotka TÜs kaitstud magistritöös „Ilmalik sotsiaalkaitse Eestis 18. saj lõpust I maailmasõjani” on lugeda nn külakorda käimisest koos olulise täpsustusega: iseseisvalt toimetulematu isiku talluvõtmise vähendas seda pidava pere maksukoormust – st tegemist oli (tänapäevases mõistes) teenuse müügiga avalikule sektorile. Tänapäeval on seda ammuunustatud vana kogemust elustamas Maamajanduse Infokeskus (www.maaainfo.ee), kelle koduleheküljel Maaeluvõrgustiku menüüst leiab hulgaliselt teemakohaseid artikleid ning praktilisi edulugusid mitmelt poolt Euroopast. Nimetatud infokeskuse tellimisel tegi MTÜ Abikäsi aastal 2011 lühiuuringu „Sotsiaalse talupidamise olukord Eestis”, mille tulemusi tutvustati ajakirjas Head Uudised (Klooren, 2012, 29). Oleneb muidugi defineerimisest, kuid sotsiaalse talupidamise sisse saab arvata ka hipoteraapia võimaluste pakkujad – MTÜ Eesti Ratsutamisteraapia Seltsi liikmestatud. Kindlasti kuulub sinna ka Virumaal tegutsev R Capital OÜ, mis pakub põllumajandusega seotud tegevust Viru vanglast tööteraapia eesmärgil päevaseks ajaks väljalubatud süüdimõistetutele. Väga sümpaatne on lugeda SA Hoolekandeteenused Uuemõisa Kodu tegemistest – sealsete hoolelaste võimalused täita päevast aega töötegemisega väljaspool asutust annavad tunnistust arenenud

koostööst: (hoolekandeteenused.ee/uuemoisa->meist->/töotegevused). Vajadus sellise võimaluse järele üle Eesti on muidugi tunduvalt suurem, sest telesarja „Puutepunkt” ja kogu erihoolekande üks püsitemasid on: mis saab siis, kui erivajadusega noorel täitub 18 eluaastat?

Hooldustalu. Toimivaid lahendusi otsides osalesin 9.–23. novembrini 2013 sotsiaaltöötajate enesetäiendamiseks loodud võrgustiku CIF (www.cifinternational.com) abil Hollandi programmis ja seal nähtu süsteemne rakendamine võiks Eestiski kõne alla tulla. Minu peamine eesmärk Hollandis oli näha hooldustalude (*care farm, green/social farming*) toimimist ja 20. novembril see külastus aset leidis. Sellele eelneval päeval sain nende talunike kooperatiivse ühenduse ZLTO peakorteris oma programmi koordinaatorite Marianne ja Henki abil põhjaliku teoreetilise ettevalmistuse ning ajaloolise tagasivaate. Külastasin ka nende soovitatud hooldusfarmi, mille peremees Jan van Gorp oli kunagi sealsamas seakasvataja, kuid siis tundis vajadust muutuste järele, lõpetas tootmise ning pärast sotsiaaltööõpinguid ülikoolis on vanu lautu kohendades juba üle viie aasta müünud (meie mõistes) toetatud igapäevaelu teenust. Teenuse ostjad on nii pered kui ka hooldekodud, kes soovivad erivajadustega inimestele pakkuda neile sobivat, neid arendavat ja rahustavat päevast tegevust. Klientide arv on kokku kuni 25, aga tavaliselt tuleb (oma lõunase leivakotiga!) kohale kuni 18 inimest. Nad hoolditavad põllumajandusloomade ja -lindude eest, näiteks söödavad kitsetallesid lutipudelitest. Parima ülevaate tegevustest saab talu koduleheküljel (www.hetspiek.nl/album), mis on küll hollandikeelne, kuid fotoalbumid teevad mõistmise võimalikuks.

Palgalist personali on kokku koos peremehega neli spetsialisti, neile lisaks kümme vabatahtlikku. Igal hommikul ja päeva lõppedes vahetatakse infot klientide kodude või hooldusasutustega. Eraettevõtja sissetuleku allikaid on kaks: peredelt või asutustelt

laekuv hooldustasu ning tootmissaaduste müük. Peremehe väitel on Hollandis ligi 1400 sarnast farmi ja sotsiaalse talupidamise populaarsus võib veelgi kasvada, sest riigieelarve nõuab kokkuhoidu ja erivajadustega inimeste hooldamine jõukohase tootmisteguse kaudu on odavam ning inimlikum.

Teine samal päeval saadud kogemus puudutab sama sihtgrupp – vaimupuudest tuleneva erivajadusega täiskasvanuid. Nn Thomashuisi teenus sai alguse ligi kümme aastat tagasi, kui raske puudega poja isa püüdis talle pakkuda hooldekoduga võrreldes teistsugust keskkonda. Nüüdseks on selle algatuse järgijad loonud ligi sada peresarnast elupaika. Nähtud hooldusfarmiga võrreldes on peamine erinevus see, et pühendunud abielupaari juhitud kodus (nimega Velp) elab kuni kaheksa hoolealust, st ei mingit edasitagasi sõidutamist. Asutuses hooldamisega võrreldes on eelis see, et puudub graafikujärgsete töötajate vaheldumisest tekkida võiv ärevus. Pererahvale on appi palgatud noor sotsiaaltöötaja ja päeva aitavad täita kodused toimetamised õues, aias ja tubades. Sissetulekuallikas ongi selle teenuse müük. Kirjeldatud teenuse definitsioon Eesti kogemusele tuginedes võiks olla järgmine: sotsiaalne talupidamine koondab rehabilitatsiooni, perekonnas hooldamise, toetatud igapäevaelu, kaitstud töö ja teiste sotsiaalteenuste elemente ning aitab klientidel õppida võimalikult iseseisvalt toime tulla, osaledes iga päev taluperle omases elukorralduses ja väiketootmises.

Hooliv hoolekanne. Minu arusaamist mööda võiks Eestis hooldustalu pidajate mõiste alla mahtuda ka kõik need maapiirkonnas elavad hoolduspered, kes on kasulapse kasvatada võtnud ja nõnda Eesti jaoks ülikalli inimvara alles hoiavad. Võrdluseks üks Praxis tehtud (ja ajakirjas Sotsiaaltöö nr 5/2011 avaldatud) masendavate tulemustega uuring.¹

Seda lugedes saate teada, et küsitletud 176st asenduskodudes (st lastekodudes) kasvavast 15–24aastasest noorest (56% kogu siht-

¹ http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Too-ja_Sotsiaalpoliitika/Kuidas_tagada_asendus-kodude_noorte_edukas_iseseisvumine.pdf

grupist) ei olnud 62% mitte kunagi kütnud ahju, 72% pole kunagi vaadanud elektri- või veemõõtja näitu, 62% pole kunagi ostnud poest tualettpaberit, nõudepesulappe ja muid majapidamistarbeid, 19% pole triikinnud pesu, 37% pole õmmelnud riietelet nõõpi

kujuures viimaste arv kahaneb. Kui mõelda hooldustalude kui teenusepakkujate arendamise peale, siis just toodud ebaloomulikus suhtes peitub arendamiseks vajalik ressurs. Maal elavale perele tähendaks kõnesoleva teenuse osutamine täiendavat sissetulekut ja

---

Kehtivad seadused lubavad hooldusperes lepingulisel alusel elada ka eakatel või erivajadustega inimestel – st külakorda käimine oleks tänapäevalgi võimalik.

---

ette jne. Niivõrd nappide eluks vajalike oskustega iseseisva toimetuleku katsetamine omavalitsuse eraldatud sotsiaalpinnaal koos puuduliku järelhooldusega võib suure tõenäosusega lõppeda äpardumisega ja see sunnib püstitama hüpoteesi asendushoolduse ebatõhususest. Vaja oleks uuringuid asendushoolduselt väljunute iseseisvana toimetuleku kohta. Kahaneva ja vananeva rahvastiku juures peaks iga noore ettevalmistamine iseseisvaks eluks olema ülioluline riiklik ülesanne, kuid Praxise toodud näitel on tegemist ilmselge ülehooldamisega, mida võib käsitleda ka kui laste väärkohtlemise üht alaliiki. Raisatakse inimvara ja elanikkonnalt kogutud maksuraha.

Kehtivad seadused lubavad hooldusperes lepingulisel alusel elada ka eakatel või erivajadustega inimestel – st külakorda käimine oleks tänapäevalgi võimalik. Häda on selles, et praeguse seadusandluse kohaselt peaks hoolduspere tegema oma tööd tasuta. Riigi poolt hooldusperesse üles kasvatada antud lapse eest hooldamine on perepoolne tasuta teenus, sest riik katab vaid lapse hooldamisega seotud kulud. Viimatimainitud raha on ühe lapse puhul 3–5 korda väiksem võrreldes tema asutuses (st asenduskodus) hooldamiseks ettenähtud rahaga ja ometi panustab riik just asutustele: neis on praegu ligi 1200 last ja perekonnas hooldamisel vaid ligi 400,

ehk võtaks päevakorrast maha vajaduse ära linna või välismaale kolida. Teisisõnu, tekiks olukord, kus võidavad kõik: väheneb ääremastumine, peredele tekib parem võimalus oma erivajadusega liikme hooldamiseks, paraneb noorte eluks ettevalmistamine, kasvab säilinud töövõime jõukohane rakendamine, hoitakse kokku riigi ja omavalitsuste eelarve raha jne. Meie ajalooline kogemus koos Euroopa Liidus laialt leviva sotsiaalse talupidamise praktikaga peaks aitama Eestiski taasluua hooldustalu kui kvaliteetse teenusepakkujate avalikule sektorile. Oma elamise oskuse, kaitstud töö ja loodusliku elukeskkonna tasuline pakkumine hoolekandeklientidele võiks olla maapiirkonna väiketootjate ja Eesti riigi jaoks võimalus luua ning säilitada väärkas tööhõive ka tõmbekeskustest kaugemal.

Viidatud allikad

- McCabe, S., Minnaert, L., Diekmann, A. (2012). *Social Tourism in Europe. Theory and Practice*. Channel View Publications.
- Social Tourism: Its Nature and Problems*. Geneva: International Tourists Alliance Scientific Commission (1951).
- Klooren, M. (2012). *Sotsiaalne talupidamine kui ühiskondlikkus põllumajanduse kaudu*. Head Uudised (1), 29.

Asendushoolduse kontseptsiooni alusanalüüs

Piia Tammpuu
sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna peaspetsialist

Sotsiaalministeerium koostab käesoleval aastal asendushoolduse kontseptsiooni, mis seab strateegilised eesmärgid ja suunad asendushoolduse ja selle korralduse arendamiseks koos tegevuskavaga aastateks 2015–2020.

Ettevalmistavas etapis on valminud asendushoolduse kontseptsiooni alusanalüüs¹. Selle koostamisel on lähtutud asendushoolduse valdkonda suunavatest rahvusvahelistest põhimõtetest, suunistest ja soovitustest; Eestis selles valdkonnas püstitatud strateegilistest eesmärkidest ja senistest arengusuundadest ning korraldusest ja toimimisest. Arvestatud on poliitikates, normides ja praktikates tuvastatud kitsaskohti ning puudusi. Analüüs tugineb erinevatele andme- ja infoallikatele. Need on valdkondlikud strateegiad ja arengukavad, riiklik ja ametkondlik statistika, Eestis ja Euroopa riikides läbi viidud võrdlevad sotsiaaluuringud, poliitikaanalüüsid ning järelevalve auditid. Järgnev kokkuvõte tutvustab lühidalt alusanalüüsi olulisemaid tulemusi ja järeldusi.

■ Eestis puuduvad pädevad andmed laste perest eraldamise põhjuste ning nende perede tausta kohta, kust lapsed eraldatakse.

Aastatel 2006–2011 on Eestis igal aastal oma perekonnast eraldatud ca 450–650 last, 2012. aasta jooksul 371 last. Neist vaid väike osa – näiteks 2012. aastal kümnendik – naaseb oma bioloogiliste vanemate juurde, enamik paigutatakse asendushooldusele.

Lähtudes põhimõttest, et lapse esmane ja loomulik kasvukeskkond on tema pere, rõhutavad laste asendushooldust puudutavad rahvusvahelised juhised ja soovitused vajadust eeskätt ennetada lapse perekonnast eraldamist ning selle asemel osutada peredele laste kasvatamiseks igakülgset toetust. Ennetustöö tõhustamine ja vanemluse toetamine on ka 2011. aastal Eesti valitsuse poolt heaks kiidetud laste ja perede arengukava 2012–2020 kesksed tegevussuunad. Samas puudub Eestis ülevaade selle kohta, kui ulatuslik ja tõhus on lapse perekonnast eraldamisele eelnev ennetustöö ning mil viisil on peresid abistatud. Samuti ei kajasta perekonnast eraldatud laste kohta kogutav statistika andmeid nende perede tausta ega perest eraldamise algpõhjuste kohta. Seetõttu napib üldistatavat informatsiooni hindamiseks, missuguste riskitegurite ja põhjuste koosesinemine viib lapse perekonnast eraldamiseni ning missuguste ennetus- ja sekkumismeetmete järele on lastekaitse- ja sotsiaaltöös enim vajadust. Seega on vaja, et konkreetsete laste ja nende perede juhtumitega seotud andmeid ja infot oleks edaspidi võimalik üldistatud kujul koondada ja analüüsida.

¹ Asendushoolduse kontseptsiooni alusanalüüs on avaldatud sotsiaalministeeriumi veebilehel <http://lapsedjapered.sm.ee> -> asendushoolduse kontseptsioon

■ **Suur osa perest eraldatud vanemliku hoolitsuseta lastest suunatakse perepõhise asendushoolduse asemel jätkuvalt asenduskoduteenusele.**

Ehkki perekonnast eraldatud laste asendushooldusele paigutamisel tuleks lapse parimatest huvidest ja vajadustest lähtudes eelistada üldjuhul perepõhist asendushooldust, paigutatakse Eestis suur osa lastest jätkuvalt asutusepõhisele asendushooldusele. Näiteks 2012. aasta andmetel paigutati kõigist perest eraldatud lastest asenduskoduteenusele kolmandik, perekonda hooldamisele kümnendik, eestkostja perekonda 29% ning lapsendati 4% lastest. Ülejäänud lapsed paigutati ajutiselt turvakoduteenusele või naasid nad oma bioloogilisse perekonda.

Vaatamata rahvusvahelistes juhistes ja suunistes toodud põhimõttele vältida laste arenguteooriast lähtudes väikelaste ja eeskätt alla kolmeaastaste laste hoolekandeaasutustesse paigutamist, ei erine Eestis alla kolmeaastaste laste paigutamise viisid ja põhimõtted oluliselt laste üldisest paigutamise praktikast. Nii paigutati näiteks 2012. aastal kõigist perest eraldatud lastest asenduskoduteenusele 33% ja alla kolmeaastastest lastest 35%. Seda, kas ja kui paljudel juhtudel jääb alla kolmeaastaste laste puhul asenduskodusse paigutamine lühiajaliseks ja ajutiseks meetmeks enne lapsele sobiva perekonna leidmist, pole kogutava statistika põhjal võimalik täpselt hinnata. Samuti ei ole statistiliste andmete põhjal võimalik välja tuua, kuivõrd on alla kolmeaastaste laste asenduskoduteenusele paigutamine olnud tingitud näiteks lapse puudest või vajadusest hoida perekonnast eraldatud õed-vennad asendushooldusele paigutamisel koos.

Ka asenduskoduteenusel viibivate laste osakaal kõigist asendushooldusele paigutatud lastest pole võrreldes 2000. aastate keskpaigaga üldjuhul vähenenud, vaid püsinud stabiilselt ca 40% ringis. Sellel on mitmeid põhjuseid ning Eesti asendushoolduse süsteemi arendamisel on vaja neid kindlasti arvestada.

Vaatamata asenduskoduteenusel viibivate laste ja teenuse kohtade üldarvu vähenemisele on asenduskodudes jätkuvalt tunduvalt rohkem kohti kui teenusel viibivaid lapsi. Kui 2012. aasta lõpu seisuga oli asenduskoduteenusel kokku 1048 vanemliku hoolitsuseta last või noort, siis tegevusloa järgi oli asenduskodudes kokku 1373 kohta ehk tinglikult ligi 300 täimata kohta. Arvestades, et asenduskoduteenust rahastab riik pearaha järgi, on asenduskodude majandamise seisukohalt kasulik, kui teenusel viibib rohkem lapsi.

Teisalt on asendushoolduse erinevate vormide, s.o perekonnas hooldamise, eestkostja perekonda paigutamise ja asenduskoduteenuse võrdluses aastate jooksul enim vähenenud hooldusperede hulk – võrreldes 2000. aastate keskpaigaga enam kui poole võrra. Ka nähtub hooldusperede staažist, et uusi hooldusperesid lisandub üha vähem.

Hooldusperede leidmise, nõuetele vastavuse ja sobivuse hindamise, perede hilisema nõustamise ja toetamise eest vastutavad praeguse korralduse järgi kohalikud omavalitsused, kellel sageli puuduvad selleks vajalikud ressursid ja võimalused. Kuna info hooldajaks soovijate ja olemasolevate hooldusperede kohta on koondunud üksnes omavalitsustesse, raskendab sobivate hooldusperede leidmist ühtse üle-eestilise ülevaate puudumine võimalikest hooldusperedest. Seda võib vaja minna olukorras, kui konkreetset omavalitsuses puudub lapsele sobiv hoolduspere. Samasugune on olukord lapsendamisel, kus infot sobivate lapsendada soovijate kohta valdavad maavalitsused, kuid terviklik andmestik lapsendada soovijatest puudub.

Lisaks puuduvad Eestis hoolduspered, kes oleks spetsialiseerunud ja saanud väljaõppe keeurulise ja kompleksse hooldusvajadusega, nt puuetega või käitumusliku erivajadusega laste hooldamiseks. Seetõttu on puuetega või erivajadustega laste asendushoolduse valik piiratud sageli üksnes asenduskoduga.

Ühtlasi on vaja tagada kõigile hooldusperedele kvaliteetne ja põhjalik ettevalmistus enne lapse hooldusele võtmist ning toetavad teenused ka lapse hooldusperekonda paigutamise järel. Kokkuvõttes ei toeta asendushoolduse senine korraldus ja rahastamis põhimõtted perepõhise asendushoolduse arengut ega asendushoolduse deinstitutionaliseerimist.

Olgugi et Eesti asenduskodud on oluliselt muutunud, pole varasemate suurte asenduskodude reorganiseerimise ja peremajade ehitusega kaasnenud alati muutusi teenuse igapäevases

korralduses. Nii on hetkeseisuga teadaolevalt vaid kaks peremajadena tegutsevat asenduskodu – SOS Lasteküla ja Tallinna Lastekodu –, kes osutavad teenust perevanema põhimõttel, kus vahetustega kasvatajate asemel hoolitseb laste eest iga päev ja elab nendega püsivalt koos üks hooldaja ehk perevanem. Seetõttu on asendushoolduse üldist deinstitutionaliseerimise eesmärki silmas pidades vaja jätkata ka asenduskodudes perele sarnaste tingimuste loomist. Arvestades ühelt poolt laste koguarvu vähenemist rahvastikus, mis ühe tegurina mõjutab ka perest eraldatud ja asendushooldusele paigutatavate laste arvu vähenemist, ning teisalt asendushoolduse üldisi arengusuundi ja perepõhise asendushoolduse osatähtsuse tõusu, mille tulemusel võiks tulevikus asenduskoduteenusele paigutatavate laste hulk veelgi väheneda, on esile kerkinud küsimus: kellele, kus ja millises mahus asenduskoduteenuse järele on tulevikus vajadus.

Enam tähelepanu vajab asendushoolduselt iseseisvasse ellu astumise ettevalmistust ning noortele asendushoolduselt lahkumise järgselt osutatav tugi.

Asendushooldusele paigutatud lastest naaseb oma bioloogilisse perekonda väga väike osa, valdav enamus jääb asendushooldusele kuni täisealiseks saamiseni ja/või iseseisvasse ellu astumiseni.

Ehkki asendushoolduselt lahkumisele järgnev järelhooldus on Eestis viimastel aastatel üha enam tähelepanu pälvinud ja lisandunud on ka üksikuid toetavaid meetmeid, nagu näiteks projektipõhiselt osutatav ja rahastatav tugiisikuteenus asendushoolduselt lahkuvatele noortele, on järelhoolduse korraldus Eestis veel vähe arenenud. Muu hulgas on vaja täpsustada eri osapoolte – asendushoolduse pakkuja, kohaliku omavalitsuse ja riigi ülesanded ja vastutus ning tagada asendushoolduselt lahkuvatele noortele vajalike toetusmeetmete, sealhulgas näiteks kvaliteetse eluasemeteenuse ja professionaalse tugiisikuteenuse kättesaadavus.

Vanema hooldusõiguse määramise praktika analüüs

Kerly Espenberg
Tartu Ülikooli
sotsiaalteaduslike
rakendusüuringute
keskus

Sille Vahaste
Tartu Ülikooli
sotsiaalteaduslike
rakendusüuringute
keskus

Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusüuringute keskus on valminud analüüsist selgus, et juhiseid vajaksid nii lapsevanemad, kohtunikud, lapsi¹ esindavad advokaadid kui ka lastekaitsetöö tegijad.

Eesti Vabariigi põhiseaduse järgi on vanematel õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest. 2010. aastast kehtiva perekonnaseaduse (edaspidi PKS) kohaselt koosneb vanema hooldusõigus erinevatest osadest: õigus hoolitseda lapse eest (isikuhoolidusõigus), õigus hoolitseda lapse vara eest (varahooldusõigus) ning õigus otsustada lapsega

¹ Uuringus määratleti lastena alla 18aastased isikud sarnaselt Eesti Vabariigi lastekaitse seadusega.

seotud asju. Võrreldes varasema PKSiga tõi 2010. aastal jõustunud seadus kaasa vanema hooldusõiguse kontseptsiooniga sisse olulise tõekspidamiste muutuse. Varem kehtinud PKS nägi ette vanema üldise kohustuse last kasvatada, tema eest hoolitseda ning kaitsta tema õigusi ja huve. Puudusid vanema õiguste rakendamist täpsustavad sätted ja võimalus nende kasutamist vanemate vahel jagada. Kehtiva PKSi kohaselt on vanemal kohustus ja õigus hoolitseda oma alaealise lapse eest. Hooldusõigus kuulub üldjuhul mõlemale vanemale, kuid seda saab määrata ka ainult ühele vanematest ning piirata, peatada ja ära võtta.

Eesmärk ja metoodika

Vanema hooldusõiguse määramise uuringu eesmärk oli analüüsida kehtiva PKSi ajal kujunenud praktikat, et välja selgitada praeguse süsteemi kitsaskohad ja leida neile lahendused eesmärgiga, et lapse huvid oleksid selles protsessis võimalikult hästi kaitstud. Uuringu keskmes olid mitmed vanema hooldusõigusega seonduvad teemad: ühise hooldusõiguse lõpetamine ja osaline üleandmine ning vanema hooldusõiguse äravõtmine, piiramine ja peatamine meie kohtute praktikas, lapse huvidega arvestamine ning lapse kaasamine vanema hooldusõiguse vaidlustes, samuti perekonnas esineva vägivalda arvessevõtmine vanema hooldusõiguse juhtumite lahendamisel.

Eesti maakohutes tehti 2011.–2012. aastal 1214 vanema hooldusõiguses jõustunud kohtuasja. Uuringus analüüsiti neist neljandikku (301 lahendit) ning uuringu autorid tutvusid iga kohtuasja korral peale määruse ka kõikide teiste kohtute infosüsteemis olnud dokumentidega. Lisaks maakohute lahenditele kaasati analüüsi ka kõik 2011.–2012. aasta tsiviilkohtu määrused perekonnaasjades, mis tehti ringkonnakohtutes (124 lahendit) ja Riigikohtus (8 lahendit). Kohtulahendite analüüsi täiendasid individuaal- ja fookusgruupiintervjuud erinevate osapooltega: lapsevanemate, kohalike omavalitsuste (edaspidi KOV) lastekaitsetöötajate, naiste varjupaikade ja ohvriabitöötajate, psühholoogide, kohtunike ning lapsi ja/või vanemaid esindanud advokaatidega.

Uuringu valimis olnud kohtulahendites oli kõige enam avaldusi – 41% – ühise hooldusõiguse lõpetamise kohta (täielik või osaline üleandmine, sh ka otsustusõigus), hooldusõiguse äravõtmise avaldusi oli 23% ning umbes sama palju (22%) oli avaldusi, kus sooviti määrata suhtluskorda. Hooldusõiguse piiramist taotleti 22 ning peatamist 8 juhul.

Tulemused

Ühise hooldusõiguse lõpetamine. Vastavalt PKS § 137 lg 1, kui ühist hooldusõigust omavad vanemad elavad alaliselt lahus või ei soovi muul põhjusel hooldusõigust edaspidi ühiselt teostada, on kummalgi vanemal õigus kohtult hagita menetluses taotleda, et lapse hooldusõigus antaks talle osaliselt või täielikult üle. Kohtulahendite analüüs näitas, et soov ühine hooldusõigus lõpetada on kõige sagedasem kohtusse pöördumise põhjus vanema hooldusõiguse asjades ning enamasti on selliste avalduste esitajaks emad. Sageli on põhjuseks vanemate omavahelised pinged, mille tulemusena ei jõuta üksmeelele ka lapse kasvatamise küsimustes. Samuti esines palju juhtumeid, kus sooviti fikseerida tegelik olukord, kus üks vanem (enamasti isa) ei osalenud lapse kasvatamises.

Kohtud ei anna ainuhooldusõigust vanematele kergekäeliselt. Hooldusõigus antakse täielikult ühele vanematest eelkõige siis, kui teine vanem ei ole osalenud lapse elus ega tunne lapse vastu huvi, või juhul, kui teine vanem nõustub hooldusõiguse üleandmisega. Kohtulahendite analüüs näitas, et kui mõlemad vanemad tunnevad lapse vastu huvi, siis suunab kohus neid kokku leppima nii, et isa ja ema saaksid lapsega suhelda. Seda ka juhul, kui üks lapsevanem on esitanud avalduse ainuhooldusõiguse saamiseks või hooldusõiguse osaliseks üleandmiseks.

Vanema hooldusõiguse äravõtmine, piiramine ja peatamine. Kohus võib rakendada ohu ärahoidmiseks vajalikke abinõusid, kui lapse kehalist, vaimset või hingelist heaolu

või tema vara ohustab vanema hooldusõiguse kuritarvitamine, lapse hooletussejätmine, vanemate suutmatus täita oma kohustusi või kolmanda isiku käitumine ja kui vanemad ei soovi või ei ole võimelised ohtu ära hoidma (PKS § 134). Selles olukorras võib kohus ohu ärahoidmiseks ühe abinõuna rakendada hooldusõiguse piiramist (PKS § 134 lg 1 ja 3) või isikuhoolduse täielikku äravõtmist (PKS § 135). Sellistel juhtudel esitab avalduse enamasti KOV.

Hooldusõiguse piiramine ja äravõtmine on äärmuslikud abinõud, mistõttu tuleb võimalusel rakendada abinõusid, mis toetaksid vanemaid ning nende suhet lapsega nii, et kõrvaldatakse oht lapse heaolule ja säiliks suhe. Analüüsist selgus, et enamasti on enne vanema hooldusõiguse piiramise või äravõtmise taotlemist teinud KOVid perega paljud tööd ja pakkunud vanema(te)le mitmeid abinõusid, et aidata sotsiaalselt ja emotsionaalselt toime tulla. Need on nõustamine, lapsevanema koolid, tugiisiku või hooldustöötaja teenus, tegevuskava või juhtumiplaani koostamine. Kohtusse pöördutakse siis, kui toetavad meetmed ei ole tulemusi andnud.

Kohtud kaaluvad enne otsustamist hoolikalt lapse huvisid ja heaolu ning eelnevalt rakendatud meetmete (abinõude) tulemuslikkust. Peamiselt võtab kohus vanema hooldusõiguse ära siis, kui vanemad liigtarvitavad alkoholi või narkootikume ja jätavad lapsed hooletusse. Hooldusõigust piirab kohus peamiselt siis, kui lapsevanem ei ole füüsilise või vaimse puude tõttu võimeline lapse eest hoolitsema.

Vanema hooldusõiguse peatab kohus vastavalt PKS § 140le juhul, kui vanem on kestvalt võimetu lapse hooldusõigust ellu viima. Kohtud on rakendanud hooldusõiguse peatamist, kui vanem viibib kinnipidamisasutuses või vanema narkomaania või alkoholi kuritarvitamine on põhjustanud ohu lapse tervisele ja heaolule ning kui vanem ei saa hakkama puudega ja erivajadustega lapse kasvatamisega.

Lapse kaasamine ja lapse huvidega arvestamine. Lastekaitseaduse läbiv põhimõte on alati ja igal pool seada esikohale lapse huvid. Ka PKS (§ 123 lg 1) kohustab hooldusõiguse küsimustes lähtuma esmajoonelise lapse huvidest. Lapse huvide väljaselgitamine pole lihtne ülesanne ning otsus on paratamatult subjektiivne.

Üldiselt arvestavad kohtud hooldusõiguse määramisel lapse huvidega, võttes arvesse lapse hingelist seost kummagi vanemaga, vanemate majanduslikku olukorda ning senist panust lapse elus. Kohtulahendites piirneb lapse huvidega arvestamine sageli üksnes tõdemusega, et seda on arvesse võetud, kuid vähestes lahendites on selgitatud, kuidas kohus on seda teinud. Lapse parimast huvist rääkides seadsid intervjuueeritud kohtunikud, advokaadid ja lastekaitse spetsialistid esiplaanile lapse õiguse mõlemale vanemale, seda juhul, kui õigus ei ohusta lapse heaolu. Teisisõnu on oluline, et laps saaks suhelda ka selle vanemaga, kellega ta koos ei ela või kelle hooldusõigus on otsustusõiguse osas piiratud. Hooldusõiguse piiramise ja äravõtmise juhul on aga lapse huvides see, et ta ei peaks viibima pidevas hirmu olukorras ja/või ebainimlikes elamistingimustes.

Lapse arvamuse ja huvide puhul on oluline eristada lapse huve ja soove, tegu ei ole sünonüümidega. Laps on kergesti mõjutatav ning seega on oluline, et otsuse tegija kuulaks ära ka lapse, aga analüüsiks kõiki asjaolusid. Kui laps peab valima oma vanemate vahel või nendega koos või lahuselamise vahel, pole see eakohane valik ning last ei tohi selleks sundida. Kuigi üldiselt ei ole lapse arvamus ja huvid kohtu jaoks sünonüümid, leidub siiski näiteid, kus kohus on lähtunud otsuse tegemisel ainult lapse arvamusest ja soovist. Näiteks ühel juhul leidis kohus, et kui vanemate soov ja võime lapse kasvatamisse panustada on võrdsed, on elukoha puhul otsustusõiguse andmisel määravaks lapse soov. Nii asetati 9aastase lapse õlgadele raske koorem valida vanemate vahel. Üldjuhul arvestavad kohtud kohtumääruse tegemisel siiski suuremate laste arvamusega.

Eesti tsiviilkohtumenetluse seadustik (TsMS § 5521 lg 1) kohustab kohut vähemalt 10aastast last teda puudutavas asjas isiklikult ära kuulama ning sellest nõudest peavad kohtud üldiselt

kinni. Lisaks määratakse lapsele kohtumenetluses esindaja. Kuigi lapse esindaja rolli nägid intervjuueritud kohtunikud ja advokaadid eelkõige õigusnõustajana oma kliendi (lapse) parimate huvide kaitsmisel, st lapse n-õ hääletoruna menetluses, ei määra kohtud lapsele esindajat mitte kõikidel juhtudel. Osa kohtunikest püüab esmalt suunata vanemaid suhtluskorra vaidluses kokkuleppe ning juhul, kui see ei õnnestu, kaasavad lapse esindaja. Lisaks viimasele on oluline ka KOVi esindaja roll vanema hooldusõiguse asjades. Intervjuudes tunnustati KOVi lastekaitsetöötajate tööd, sest nemad selgitavad eelkõige välja perekonna olukorra.

Vägivallaga arvestamine kohtumenetluses. ÜRO lapse õiguste konventsioonis on välja toodud laste õigus olla kaitstud perevägivalla eest (artikkel 19). Eesti vabariigi lastekaitse seaduse kohaselt on lubamatu lapse alavääristamine, hirmutamine või karistamine viisil, mis valmistab talle piina, tekitab kehalisi kahjustusi või ohustab kuidagi teisiti tema vaimset või kehalist tervist (LKS § 31). PKS §124 lg 2 keelab lapse kehalise, vaimse ja hingelise väärkohtlemise ning muude lapse suhtes alandavate kasvatusabinõude rakendamise.

Perevägivalla kahjulikku mõju laste arengule vaadati selles uuringus laiemalt kui üksnes laste vastu suunatud vägivallana, kuna vastavalt mitmetele uuringutele, siseriiklikele ja rahvusvahelistele suunistele (nt vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010–2014; Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon; inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon) on lapsed perevägivalla ohvriks ka pealtnäijana.

Kohus eristab vanematevahelist ja vanema poolt lapse vastu suunatud vägivaldat. Vanemate sõna-sõna-vastu olukordi, kus üks pooltest väidab, et teine pool on olnud tema vastu vägivaldne, kuid muid tõendeid vägivalla kohta ei ole, kohtud ei arvesta, kuna levinud on vägivalla kohta valetamine ja sellega manipuleerimine. Kohus arvestab vanematevahelist vägivaldat ennekõike siis, kui see on tõendatud. Seejuures arvestab kohus ka teisi asjaolusid, näiteks lapse hooletussejätmist, alkoholi või narkootikumide kuritarvitamist, seda, kas laps on vägivaldat pealt näinud ja kas vanem on lapsele ohtlik. Lapse vastu suunatud vägivaldat arvestab kohus ka juhul, kui laps sellest ärakuulamisest räägib või kui laps hirmu viitab sellele. Mitmed intervjuueritud kohtunikud märkisid, et juhul kui laps näeb pealt vanematevahelist vägivaldat, tõlgendavad nad seda kui potentsiaalset ohtu lapsele, sest sellised intsidendid võivad olla lapsele traumeerivad. Samuti ei ole sellisel juhul välistatud, et vanem võib ühel hetkel kasutada vägivaldat ka lapse vastu.

Enamasti võetakse kohtus arvesse füüsilist vägivaldat, sest seda on kergem tõendada. Vaid üksikutes lahendites on välja toodud, et kohus on arvestanud ka vaimse vägivallaga. Intervjuueritud kohtunike ja advokaatide hinnangul esineb vaimset vägivaldat rohkem kui füüsilist, kuid selle tõendamine on keerulisem.

Kokkuvõte ja soovitused

Uuringust selgus, et üldjuhul arvestavad kohtud otsuse tegemisel lapse huvidega ning otsuseid anda ühele vanematest ainuhooldusõigus, hooldusõigust piirata või ära võtta ei tee kohtud kergekäeliselt. Hooldusõiguse piiramisel ja äravõtmisel teeb KOV enne selle sammu astumist ära suure töö, et peret toetada ning sellist otsust rakendavad kohtud üldjuhul siis, kui on selge, et muud abinõud ei ole tulemuslikud.

Uuringust selgusid ka mitmed kitsaskohad, millele tuleks tähelepanu pöörata. Analüüsist ilmnes, et vanema hooldusõiguse mõisted on inimestele ebaselged ning vähe teatakse, mida tähendab ühise hooldusõiguse lõpetamine ja kuidas see eristub suhtluskorrast või seostub sellega ning mida tähendab hooldusõiguse osaline üleandmine. Näiteks arvatakse, et hooldusõiguse osaline üleandmine tähendab ka suhtlusõiguse piiramist. Seetõttu on oluline parandada inimeste teadlikkust vanema hooldusõigusest.

Samuti vajavad koolitusi ja juhendeid nii kohtunikud, lapse esindajad kui ka KOVide lastekaitsetöötajad. Kui kohtunikud ja lapse esindajad vajaksid juhiseid, kuidas lapsi ära kuulata

ja vägivalda ära tunda, siis lastekaitsetöötajad soovivad perekonnaõiguse teemasid avavaid koolitusi. Nii kohtunikud kui ka lastekaitsetöö tegijad leidsid üksmeelselt, et kasulikud oleksid ühised aruteluseminarid, kus saaks arutada probleeme ja võimalikke lahendusi.

Ühise hooldusõiguse lõpetamisel on oluline saavutada kokkulepe, kuna sel juhul on tõenäosus, et vanemad on lahendusega rahul ning täidavad kohtulahendit, suurem kui kohtu tehtud otsuse puhul. Oluline on suunata vanemaid koostööle, neid lepitada ning saavutada kompromissivalmidus. Seda ülesannet täidavad kohtud, lastekaitsetöötajad ja advokaadid, kellel aga võib-olla pole vajalikku ettevalmistust ega aega perelepituseks. Seetõttu leiti uuringus, et oluline on suurendada perelepitusteenuse kättesaadavust ja teavitada rohkem sellisest teenusest. Kvaliteedi tagamiseks ja kohtute ning KOVide koormuse vähendamiseks on otsustarbekas, et perelepitust pakuksid professionaalsed teenusepakkujad.

Praegu suunab kohus vanemaid vaidlustes üldjuhul kompromissi saavutama. See ei pruugi olla alati lapse huvides, kuna lapsele on parim lahendus see, kui ta saab tunda mõlema vanema hoolt ja armastust. Uuringust selgus, et kompromisside korral esineb palju olukordi, kus üks pooltest on jõupositionsioonil. Sel juhul võib kompromiss tähendada seda, et laps kaotab sideme teise vanemaga. Kohtutele saab soovitada, et vanema hooldusõiguse asjades ei peaks olema kohustust kompromissi saavutada. Samuti võiks olla seaduses selgemalt kirjas, et kompromissi saab perekonnaasjades muuta.

Terav probleem on riigi ebapiisav tugi vanematele puudega lapse hooldamisel. See on viinud juhtumiteni, kus vanemad loobuvad oma puudega lapsest, kuna tema eest hoolitsemine on üle jõu käiv. Intervjueeritavad leidsid, et väga ebaõiglane on praegune süsteem, kus riiklikult pakutav tugi on juhul, kui puudega lapse eest hoolitsevad vanemad, kordades väiksem kui siis, kui vanemate hooldusõigust on piiratud või see on ära võetud ja laps on paigutatud asendushooldusele. Riik peaks toetama puudega lapsi ja nende vanemaid nii, et laps saaks kasvada peres.

Uuringust ilmnis probleem, et kuna PKS ei sätesta otseselt äravõetud hooldusõiguse taastamist, ei ole selge, kas ja millistel juhtudel on võimalik äravõetud hooldusõigust taastada. PKSi võiks selguse huvides lisada sätte, mis ütleks, et asjaolude muutumisel on avalduse esitamiseks õigustatud isikutel võimalik pöörduda kohtu poole hooldusõiguse taastamiseks.

Viidatud allikad

Eesti Vabariigi lastekaitse seadus (1992). Riigi Teataja, 28,370.

Eesti Vabariigi põhiseadus (1992). Riigi Teataja, 26, 349.

Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioon (2011). <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20Estonian.pdf>. (07.04.14)

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (2000). Riigi Teataja II, 11, 57.

Perekonnaseadus (2009). Riigi Teataja I, 60, 395.

Tsiviilkohtumenetluse seadustik (2005). Riigi Teataja I, 26, 197.

ÜRO lapse õiguste konventsioon (1996). Riigi Teataja, 16, 56.

Vägivalda vähendamise arengukava aastateks 2010–2014 (2010). http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/justiitsministeerium/Vgivalda_vhendamise_arengukava_aastateks_2010_2014.pdf. (07.04.14).

Tänuavaldused

Uuringu autorid tänavad kõiki, kes jagasid lahkelt oma mõtteid ja aitasid kaasa uuringu valmimisele. Uuring valmis Euroopa Sotsiaalfondi kaasrahastamisel ning riigikantselei tellimisel.

Uuringu täistekst: http://www.ec.ut.ee/sites/default/files/ec/vanema_hooldusoigus_loppraport.pdf (07.04.14)

Ela ise ja lase teisel ka elada

*Kas siis on vabadus, kui kõike võib?
Või hoopis siis, kui midagi ei pruugi?
Doris Kareva*

Kristi Ploom

õiguskantsleri nõunik

Ralf Järvamägi

õiguskantsleri nooremnõunik

2011. aastal käsitles õiguskantsleri nõunik Igor Aljošin Sotsiaaltöö ajakirjas hoolekandeesutuste töötajate koolituspäevadel kerkinud erihooldekodu klientide põhiõigusi puudutavaid teemasid.¹ Paljud neist teemadest on ööpäevaringse erihooldusteenuse osutamisel endiselt aktuaalsed. Peale selle on viimastel aastatel kerkinud üles uusi probleeme, mis õiguskantsleri tähelepanu alla on sattunud. Artikkel kajastab paari probleemi põhjalikumalt. Kui lugeja tunneb mõne valdkonna vastu sügavat huvi või soovib teada, millistel teemadel veel on õiguskantsler seisukoha kujundanud, leiab ta põhjalikumad analüüsid õiguskantsleri kodulehel asuvatest kontrollkäigu kokkuvõtetest.² Huvipakkuvad võivad olla ka teiste asutuste külastuste kokkuvõtted, kuna nii mõnedki probleemid on neis sarnased.

Peamine ikka vabaduspõhiõigus

Üks peamisi aspekte, millele õiguskantsler kontrollkäikudel tähelepanu pöörab, on erihooldekodus elavate inimeste vabaduspõhiõiguse tagamine. Miks on see teema endist viisi oluline? Sellele küsimusele vastamisel tuleks ennast asetada kliendi olukorda ning mõista, et liikumisvabadus on teiste õiguste kasutamise eeldus. Tihtilugu ei pruugi lükustaja aduda, kuidõrd piiratuks muutuvad lukus ukse taga olija võimalused, võrreldes vabalt ringi liikuvate ja oma soovide järgi tegutsevate inimestega. Inimene, kes on

pandud tuppa luku taha, ei saa muu hulgas vabalt kasutada tualetti, minna sööma, jalutama, raamatut lugema ega suhelda temale meelepäraste inimestega. Peale selle tuleks arvestada tahtvastaselt tuppa suletud isikule tekkiva vaimse pingega, mis võib hapra psüühikaga inimesele osutada väljakannatamatuks.

Vabaduspõhiõigust võib teadupärast piirata vaid siis, kui seadus seda selgelt lubab. Ööpäevaringsel erihooldusteenusel viibib kliente, kelle suhtes on kohus lubanud piirata vabaduspõhiõigust. Vabatahtlikult teenusel viibivate klientide liikumisvabadust võib teenuseosutaja piirata vaid kindlatel, sotsiaalhoolekande seaduses loetletud tingimustel, st nõuetekohases eraldusruumis kuni kolm tundi järjest.³

Et erihooldekodus puuduks võimalus piirata klientide vabadust mujal, kui selleks ette nähtud kohtades, on muu hulgas vaja vaadata üle, et magamistubade ustel ei kasutataks selliseid lukustussüsteeme, mida klient toas olles avada ei saa. Näiteks ei ole lubatud ustel kasutada väljaspool riive ega haake, mida on kerge sulgeda. Samuti on õiguskantsler tauninud selliste lukkude kasutamist, kus võtme ette jätmisel puudub ukse avamise võimalus seestpoolt ka juhul, kui võti on olemas. Veel leiab õiguskantsler, et teenuse kasutajate liikumisvabaduse piiramiseks on keelatud kasutada nn puure (vt pilti).

Kui erihooldekodus on muret valmistavaid kliente, kelle puhul võib olla vajalik vaba-

¹ Sotsiaaltöö numbrites 3/2011 ja 5/2011.

² Kontrollkäikude kokkuvõtted leiab õiguskantsleri kodulehel <http://oiguskantsler.ee/>.

³ Sotsiaalhoolekande seadus § 202 lg 6.

„Puurid” erihooldekodus. Foto: õiguskantsleri kantselei

dusõiguse piiramine, tuleks sellele olukorrale pöörata viivitamatult kõrgendatud tähelepanu ja leida asjakohased lahendused. Esmalt on vaja välja selgitada, mis on kliendi (agressiivse) käitumise põhjustaja (nt kliendil on lahendamist vajav füüsilise tervise häda, ta ei sobi mõne teise kliendiga kokku, tagatud pole piisavalt privaatsust). Seejärel saab töötajatega koos analüüsida, milline on tema suhtes sobivaim õiguspärane lahendus. Teisisõnu peaks klientide vabaduspõhiõiguse kaitse algama ennetustööst.

Hoida kinni või lasta lahti?

Möödunud aastal sai avalikkuses terava tähelepanu üks väga kurb juhtum, kus erihooldekodu töötajad olid lasknud skisofreeniat põdenud Ardo laamendamiseepisoodi järel erihooldekodust välja. Mees eksis ära ja külmus öösel surnuks. See juhtum pani nii

mõnegi inimese küsima, kas ebaadekvaat-ses seisundis inimest võib erihooldekodu sel viisil vabadusse jätta või on erihooldekodul õigus selgelt inimesele ohtlikke juhtumeid ära hoida.⁴ Erihooldekodu töötajate vastus kõlas ilmselt nii nagu paljudel teistelgi kor-dadel, kus küsimuseks, kuivõrd võib inimese liikumisvabadust teine inimene piirata: „Õiguskantsler ütles, et inimese vabadust piirata ei või. Nüüd me siis laseme kõik õue, millal kellelgi see mõte pähe tuleb.”⁵

Selline „dialoog” näitab, et vabaduspõhiõiguse tagamise kõrval on tekkinud valus küsimus, kas vaba tahte alusel teenust kasutavale psüühikahäirega kliendile tuleks erihooldekodu uks lahti teha, kui ta sealt lahkuda soovib.

Sotsiaalhoolekande seadus reguleerib olukorda, kus erihooldekodu osutaja soovib ise ööpäevaringse erihooldekodu kasuta-

⁴ Vt Postimehe võrguväljaandes 20.03.2013 ilmunud uudist „Lähedased süüdistavad noore vaimuhaige hukkamises hooldekodu”, <http://www.postimees.ee/1176000/lahedased-suudistavad-noore-vaimuhaige-hukkamises-hooldekodu>.

⁵ Vt analoogia korras ERR uudiste portaalis 28.02.2014 ilmunud E. Vilgatsi lugu „Juhataja: Kilingi-Nõmme hooldushaigla lukustab siiani vajadusel patsiente”, <http://uudised.err.ee/v/eesiti/55ea3095-bf55-49f5-895c-738997a2e581>.

ja asutuse territooriumilt välja viia. Sellisel juhul peab ta saama kliendilt ja seadusliku esindaja olemasolul ka temalt selleks nõusoleku. Samas ei anna nõusoleku saamise kohustus eestkostjale või teenuseosutajale õigust keelata ilma kohtumääruseta ööpäevaringset erihooldusteenust saava isiku õigust asutuse territooriumilt lahkuda. Kui teenuse kasutaja ise soovib asutuse ruumidest või territooriumilt lahkuda (nt minna poodi), siis nõusoleku saamise nõuet ei rakendata. Selline regulatsioon paneb küsima, mida teha, kui klient ühel hetkel otsustab, et tema enam erihooldekodus olla ei taha, aga on selge, et üksi ta väljaspool kodu hakkama ei saa. Kahjuks või õnneks pole sellise potentsiaalselt kliendile ohtliku olukorra puhuks võimalik täpselt ette kirjutada, mida teha. Konkreetse juhtumi lahendamine sõltub väga palju kliendi isiksusest ja sellest, kuivõrd hästi töötaja klienti tunneb-tajub. Teisiti öeldes, ei ole universaalseid, igas olukorras ja kõikide klientide puhul sarnaselt toimivaid lahendusi. Iga kliendi murele tuleb reageerida tema eripäradest lähtuvalt. Kuna teenuseosutaja peaks olema oma valdkonna ekspert, kelle ülesanne on leida olukorra lahendamiseks sobivad viisid, siis tuleb töötajatel endil leida õige toimimisviis.

Arusaadavalt on aga erihooldekodust lahkuda sooviva kliendi puhul teenuseosutajal oluline (nii palju kui see klienti arvestades võimalik on) välja selgitada, kuhu klient soovib minna ja mispärast. Samuti tuleb teadaolevate asjaolude põhjal hinnata, kuivõrd on klient oma seisundi tõttu võimeline asutusest väljaspool ise toime tulema. Nii võib sõltuvalt kliendist ja olukorrast tulla kasuks temaga rääkimine, et selgitada välja, miks ta soovib nt koju minna. Võimalik, et kliendil on mure seoses mõne teise kliendiga või hoopis töötajaga ja ta ei oska olukorda teisiti lahendada. Kliendi probleem tuleks kindlasti välja selgitada, et teha algust selle lahendamiseks. Abi võib olla veenmisest või murele lahenduse pakkumisest (nt kui klient soovib minna poodi, pakkuda, et hiljem minnaks sinna töötajaga koos), alternatiivsete lahenduste pakkumisest (nt klient tahab hirmsasti magusat, kuid ta kommivaru on otsas, siis

võib abi olla kliendile magusa pakkumisest) või miks mitte ka tähelepanu kõrvalejuhtimisest.

Kui klient soovib erihooldekodust jäädavalt lahkuda ja tema soov on kindel, tuleks ühendust võtta tema seadusliku esindajaga ja võimalikud lahendused läbi arutada (eestkostjal on võimalik kliendi soovid välja selgitada ja tema edasist elu korraldada). Kui teenuseosutaja hinnangul ei ole klient suuteline väljaspool asutust ise toime tulema, tuleks seadusliku esindaja puudumisel ühendust võtta isiku elukohajärgse kohaliku omavalitsusega. Omavalitsus on kohustatud välja selgitama, kas inimese abivajadust on võimalik katta näiteks mõne teise sotsiaalteenuse pakkumisega.

Igal juhul on oluline, et erihooldekodus vabatahtlikult elava kliendi puhul ei jääks teenuseosutaja kahe valiku – hoida kinni või lasta lahti – kammitsasse. Selle asemel tuleb asutusest lahkuda sooviva kliendi mured välja selgitada ja leida sobivad lahendused, mis tagaks nii kliendi vabaduspõhiõiguse kui ka elu ja tervise kaitse.

Turvaline eraldusruum

Uue küsimusena kerkis 2013. aasta suvel küsimus eraldusruumi vajadusest erihooldekodus. Uute nõuete järgi ei pea erihooldekodus (v.a ebastabiilse remissiooniga ja kohtumäärusega erihooldekoduteenusel) enam olema püsivat eraldusruumi, vaid eraldusruum tuleb tagada vajaduse ilmnemisel.

On väga tervitatav lähenemine, et eraldusruumi paigutamine ei ole probleemsete olukordade lahendamisel esimene valik. Samas tuleb arvestada, et vajadus eraldusruumi järele võib tekkida igas erihooldekodus. Näiteks võib teenusele sattuda uus klient, kes muutub endale või teistele ohtlikuks, kuna töötajad ei ole jõudnud tema rahustamise meetmeid veel välja selgitada.

Kui erihooldekodus püsivat eraldusruumi pole, tuleb see vajadusel kiiresti luua. Eraldusruumiks ei sobi aga igasugune ruum. Nii ei saa alati klienti jätta üksi tema magamistuppa, kuna seal olevaid kardinaid, rulood, mööblit või muid esemeid võib ärritunud isik kasutada enda vigastamiseks. Ka

võib ta sulgeda ruloo ja nii kaotab töötaja võimaluse ärritunud klienti pidevalt jälgida. Eraldusruumi loomise vajaduse ilmnemisel tuleb kindel olla, et see vastab kõikidele eraldusruumile esitatavatele nõuetele. Eelkõige peab olema tegemist ärritunud kliendile turvalise ruumiga. Nõuetekohase eraldusruumi kiirkorras loomine tuleb igal erihooldekodul enda eripärasid arvestades enne läbi mõelda. Muu hulgas peab olema selge, milline ruum kohandatakse eraldusruumiks, kuidas seda tehakse, kes töölolijatest vastutab eraldusruumi nõuetekohasuse eest ja millised töötajad milliseid ülesandeid eraldusruumi kiirkorras loomisel täitma peavad.

Kui ruumi luua ei jõua, ent kliendist lähtuv oht nt teistele klientidele või töötajatele on suur, tuleb töötajatel asuda ohtu tõrjuma, nagu seda tavaliselt tehakse väljaspool erihooldekodu toimuvate sündmuste puhul. See tähendab, et ohu tõrjumiseks tuleb rakendada hädaseisundis ja hädakaitstes lubatud meetodeid (vt täpsemalt karistusseadustikust ja tsiviilseadustiku üldosa seadusest).

Inimväarikus

Peale vabaduse, elu ja tervise kaitse on oluline tagada erihooldekodus elavate klientide inimväärne kohtlemine. Paljud kliendid sõltuvad oma igapäevastes tegevustes rohkemal või vähemal määral erihooldekodu töötajatest. Seda igas eluolu ja esmavajaduste üksikasjas. Nii mõjutab töötajate tegevus ja klientidesse suhtumine otseselt teenusekasutajate heaolu.

Põhiseadus nõuab, et kõiki inimesi koheldakse väarikusega, sõltumata inimeste oskustest, erivajadustest, tegudest või sellest, kus nad viibivad. Nii tuleb ka erihooldekodu kliente kohelda alati ja igas olukorras väarikalt. Ja seda ka siis, kui nad oma eripärade tõttu käituvad ühiskonna tavaarusaamadest lahknevalt (nt kisivad riided kapist välja, kiusavad toanaabrit, tõstavad töötajate peale häält).

Inimväärse kohtlemise nõue tähendab, et klienti tuleb igas olukorras kohelda austusega, näha teda isiksuse ja oma tahte kandjana. Klientidesse ei tohi suhtuda nagu asjadesse ja nendega ei või ümber käia nagu objektiga,

sh jätta neid puudutavates küsimustes nende arvamus küsimata.

Nii peaks enesestmõistetav olema, et klientide majutamisel jälgitakse konkreetsete teenusekasutajate omavahelist sobivust, nende erivajadusi, oskusi ja suhtluskeelt. Võimaluste piires tuleb arvestada ka toanaabrite soovidega, et vältida omakorda nende muutumist teenuse objektiks. Kui selgub, et ühe kliendi seisund või oskuste puudumine ärritavad teist samas toas elavat inimest, tuleks võimalike ohuolukordade ennetamiseks nende samas magamistoas elamine ümber vaadata.

Väarikust võib muu hulgas alandada see, kui inimest koheldakse teotavalt või häbistavalt. Samuti riivab inimväarikust käitumine, mis tekitab inimeses hirmu, ahastust või alaväärsustunnet. Mõned näited väarikust alandada võivatest olukordadest õiguskantsleri kontrollkäikudelt:

- klient on sunnitud potitooli kasutama ilma sirmita koridoris või toas teiste nähes
  - ratastoolis või lamajat klienti ei viida piisavalt sageli värske õhu kätte (kuigi terviseseisund seda lubab)
  - klienti ei kaasata erihooldekodu tegevustesse, kuna need ei arvesta tema vajadustega
  - kliendi peale karjutakse või teda solvatakse
  - töötajad sisenevad koputamata või muul moel kliendile märku andmata tema magamistuppa, tualett- või duširuumi
  - kliendid on sunnitud oma riideid teistega jagama (nt kui pärast pesu on kliendi lemmiksärk hoopis teise kliendi kasutada).
- Need on vaid üksikud näited olukordadest, kus kliendi heaolu võib olla sügavalt häiritud. Oluline on mõista sedagi, et erinevad inimesed tajuvad olukordi lähtudes oma lastetoast, kultuurist jms isemoodi. Mis meile kui kõrvalseisjaile võib tunduda tühi-tähi, võib kliendile tema tegevuspiirangute tõttu (iseseisvusest sõltuvalt, otsustusõiguse ulatusest) olla ülioluline. Näiteks võib sügava vaimupuudega kliendile olla tugeva kaaluga küsimus, kas ta saab endale selga panna oma lemmikdressipluusi või tuleb tal kanda midagi muud. Seepärast tuleb teenuse osutamisel klientide eripäradega arvestada ning

valida nendega suhtlemiseks ja käitumiseks viisid, mida konkreetne inimene ei tajuks negatiivsena.

Ei ole välistatud, et inimese väarikuse pidev riivamine võib lõpuks tekitada temas soovi erihooldekodust lahkuda või kutsub esile vihapurskeid: pidev pingeolukord viib stressi ja kogunenud ängist tuleb ühel või teisel moel vabaneda. Seepärast on oluline jälgida, et klientidesse suhtumine oleks igas olukorras väarikas.

Väarika kohtlemise võti – tegevusjuhendaja

Uute erihooldekodude ehitamise kõrval ei tohi unustada, et klientidega tegelevatel tegevusjuhendajatel on klientide igapäevaelus väga tähtis roll. Just pühendunud tegevusjuhendajatest sõltub klientide igapäevaelu korraldus ja see, kui hästi nad ennast erihooldekodus tunnevad.

Nagu öeldud, tuleb kõikidele erihooldekodu klientidele pakkuda inimväärset keskkonda, koheldes neid austuse ja lugupidamisega. Heade elamistingimuste loomise kõrval on erihooldekodul vajalik tööle võtta piisaval arvul klientidega reaalselt tegelevaid tegevusjuhendajaid. Nemad peavad tagama, et kõik ööpäevaringse erihooldusteenuse sisuks olevad ülesanded, sh klientide eest hoolitsemine, nende igapäevane juhendamine, oskuste kujundamine ja turvalisuse tagamine saaksid täidetud. Ja seda mitte nii, et ülesanded on lihtsalt täidetud, vaid nii, et need on tehtud kliente austades, arvestades ja kaasates. Selliselt aidatakse kliendil võimalikult palju säilitada või suurendada oma iseseisvat toimetulekut.

Erihooldekodus on vaja täita ka ülesandeid, mis ei ole seotud vahetult klientidega tegelemisega – nt pesta ja triikida nende pesu, kütta ruume või neile süüa valmistada. Need tegevused avaldavad otseselt mõju klientide heaolule ning iseseisvuse suurendamiseks tuleks neid selliste ülesannete täitmisesse kaasata. Kui aga seda teha ei saa, peab keegi need ülesanded siiski ära tegema.

Õigusaktid ei ütle, kuidas erihooldekodu peab oma tegevust korraldama ning kes

neid ülesandeid täidab. Küll aga tuleb teenuseosutajal silmas pidada, et tal peab teenuse kvaliteedi tagamiseks olema tööoluliselt piisavalt tegevusjuhendajaid. Neil peab olema küllaldaselt aega klientidega tegelemiseks, sh nende juhendamiseks, õpetamiseks ja abistamiseks. Kontrollkäikudel on selgunud, et nn peremajade puhul ei ole igas majas tegevusjuhendaja kohalolek tagatud (eriti öisel ajal) ning personali puudumist kompenseeritakse videokaamerate kasutamisega. Videovalve kasutamine ei asenda mingil juhul tegevusjuhendaja füüsilist kohalolekut. Vastuvõtliku psüühikaga klientidele on väga oluline isiklik ja vahetu kontakt oma abistajaga.

Seepärast peab olema piisav arv klientidega pidevalt tegelevaid tegevusjuhendajaid. Kui tegevusjuhendajalt laekub signaale, et neil ei jagu kõikide klientidega tegelemiseks vajalikul määral aega, tuleb sellesse tähelepanekusse suhtuda tõsiselt. Koostöös tegevusjuhendajatega peab erihooldekodu välja mõtlema teenuse eesmärgi ja klientide huve silmas pidades sobivaimad lahendused.

Ka tuleb teenuseosutajal hea seista selle eest, et töötajatel säiliks tööõõm, et nad ei tunneks hirmu ja saaksid vajalikke koolitusi. Nad ei peaks olema kurnatud ja pidevas stressis seisundis ning peaksid saama vajadusel tööstressi maandada ja saama psühholoogilist tuge nende vastu suunatud vägivallaaktide korral. Vastasel juhul pole teenuseosutajal objektiivselt võimalik tagada teenuse head kvaliteeti ja saavutada tegevuse eesmärgi. Seda põhjusel, et erihooldusteenuse sisu tugineb valdavalt inimeste tööle: pole (häid) inimesi, pole ka (head) teenust. Viimane tõdemus ei käi sugugi pelgalt erihooldusteenuse kohta, vaid kehtib kõigi teenuste puhul, kus inimeste tegevustel on teenuse eesmärgi saavutamisel määrav roll. Kõike eelnevat tuleb silmas pidada selleks, et ööpäevaringset erihooldusteenust kasutav klient saaks elada inimväärset ning tema oskuste ja võimete säilimisele või suurendamisele aidata võimalikult palju kaasa. Nii võib mõnigi klient olla ühel päeval suuteline endale ise elatist teenima ning iseseisvama elamisega toime tulema.

Hollandi erihoolekande kogemuste ja teadmistega Eestisse

Bert Gotnik on 20 aastat toonud Hollandist Eestisse erihoolekande teadmisi. Ta on Mondriaani ametikõrgkooli õpetaja, kes õpetab hoolekandetöötajaid ja õdesid. Ka Eestis on ta läbi viinud hulgaliselt koolitusi ning külastanud enamikku meie erihooldekodudest. Oma entusiasmi Eesti suhtes on ta jaganud ka oma tudengitega ning vahendanud Hollandi üliõpilasi meie erihooldekodudesse praktikale. Need asutused, kel on olnud õnne praktikabaasiks olla, on saanud suurepärase tulemuse hollandlaste paarinädalasest praktikast ning ootavad pikisilmi järgmist korda.

Olete külastanud Eestit üle 90 korra, mis on väga tähelepanuväärne. Teil näib olevat omamoodi missioon. Millest tuleneb teie suur huvi Eesti vastu?

Mul ei olnud esialgu kavatsust Eestit nii mitu korda külastada. Käisin siin esimest korda 1994. aastal ja kui ma siit lahkusin, olin arvamusel, et see reis jääb ühekordseks. Ometi paelus mind Eesti mingil põhjusel – eelkõige need inimesed, kes hoolitsevad vaimse puudega või

psüühikahäiretega inimeste eest. Mulle jättis sügava mulje nende motivatsioon ja sihikindlus hoolekande kvaliteedi parandamisel ja ma tahtsin oma panuse anda. Üks asi viis teiseni. Kui kolleegidest said sõbrad, oli juba lihtne ja tore järgmist projekti ja reisi planeerida.

Kas te mäletate oma esimest Eesti reisi?

Mäletan oma esimest reisi väga hästi. Ma saabusin riiki, mis oli väga õnnelik taasise-

Bert Gotnik. Foto erakogu.

seisvumise üle, kuid mis püüdis ka uuesti oma identiteeti leida. Hollandi Kesk- ja Ida-Euroopa Fondide Ühendus palus mul tulla õpetama Tartu Meditsiinikooli, et äratada kooli tudengites huvi vaimse puudega või psüühikahäiretega inimestega töötamise vastu. Pärast ühte konverentsi Pärnus kohtusin ma inimestega, kellega algas pikaajaline koostöö.

Esimesel korral, kui ma Tallinna lennujaama saabusin, oli see väga väike lennujaam ja mul oli vaja viisat. Tallinn oli taastav linn, mis ei olnud veel turistidega üle ujutatud. Ühtlasi oli tegemist sellise riigi pealinnaga, kus võeti kasutusele igasuguseid uuendusi. Mõnda neist saatis edu, mõnda mitte. Oli tunda vabaduse hõngu ja tahet algatada uut.

Millised eelarvamused teil olid?

See ei olnud küll see, mida ma oleksin esimest korda Eestisse tulles oodanud. Ma eeldasin, et riik on omamoodi masenduses ega tea, kuidas väljakutsetega toime tulla. Olukord oli aga hoopis teistsugune. Probleeme oli küll, kuid oli ka tugev tahe nendega tegeleda – ilmselt see paeluski mind Eesti ja siinsete elanike juures kõige rohkem.

Olete ametilt meditsiiniõde ja õpetaja ning töötate õppejõuna Hollandi Mondriaani kolledžis. Palun kirjeldage hoolekandespetsialistide koolitamist Hollandis.

Hollandi tervishoiusüsteemis töötavad hoolekandetöötajad, abiõded ja õed. Nende hariduses on oluline osa hoolekandeharidusel. Õendusabi eest vastutavad registreeritud õed¹. Vaimse puudega inimeste hoolekandes töötavad spetsialistid, kellel on sotsiaalpedagoogika haridus. Nad on spetsialiseerunud inimeste ja gruppide juhendamisele ning sobivate tegevuste kavandamisele ja organiseerimisele. Kõigil neil aladel saavad üliõpilased õppida nii täis- kui ka poole kohaga (mis on Hollandis väga populaarne). Poole kohaga õppiv üliõpilane töötab mõnes tervishoiuasutuses, kes maksab talle palka ja

tasub hariduskulud. Seetõttu leiab üliõpilaste hulgast nii 18aastaseid kui ka 55aastaseid.

Minu teada spetsialiseerutakse Hollandis õendusõpingutes tööle kas psüühiliselt haigete või vaimse puudega inimestega. Palun seletage, miks see on hea ja miks see on niimoodi seatud.

Ajalooliselt on siin õendusõppes alati olnud kaks suunda: üks üldhaigla tarvis ja teine vaimse tervise ning vaimse puudega inimeste hoolekande alal. Pärast 1960. aastat need kaks suunda lahutati ja õdede spetsialiseerumine psühhiaatrilise abi alal kujundati ümber spetsialiseerumiseks vaimse puude alal. Tuleb mees pidada, et Holland on väga tihedalt asustatud, nii et meil on n-ö piisavalt kliente mõlemas grupis. Selline spetsialiseerumine viis järgmistele arenguteni ja nüüdseks on meil neis kahes kliendigrupis tekkinud mitu pädevusvaldkonda. Vaimse puude alalt leiab noorte ja eakate klientide ning käitumishäirete valdkonna, mis on omakorda korraldatud vastavalt klientide funktsioneerimisvõimele. Psühhiaatrilise abi alal on see korraldatud samamoodi. Siit leiab aktiivravi, isiksushäirete, toitumishäirete jms valdkonnad. Selline spetsialiseerumine viib ka spetsialiseerumiseni õendusabi pakkumises ja õendusalasest teadmistes. Arenevad õendusalasest teadmised toetuvad nimetatud pädevusvaldkondadele, kuid Hollandis on ka oskusteabe levitamine oluline, populaarne ja hinnatud. Sellepärast olemegi aastatega saavutanud oma taseme.

Millised on teie õpetamise põhimõtted, kuidas koolitada ja mida õpetada, et saada häid hooldustöötajaid või õdesid?

On kaks tähtsat asjaolu. Hariduse teoreetiline osa peab olema parimal tasemel ja vastama ajakohastele standarditele ning praktilise hariduse süsteem peab olema hea. See tähendab, et tervishoiuasutused on aktiivselt kaasatud õppekavade koostamisse ja vastutavad hariduse praktilise poole eest. Teoorias õpitud peab demonstreerima igapäe-

¹ Tervishoiuameti registris registreeritud õed. Urve Tõnissoni märkus.

vatöös ning eksamid on nii teoreetilised kui ka praktilised ja võivad kesta mitu päeva. Täisajaga õppimise kõrvale on loodud süsteem osaajaga õppivatele üliõpilastele, kes töötavad mõnes tervishoiuasutuses ja on õendus- või hoolduspraktikandid, nagu juba eelnevalt mainitud.

Olete väga palju külastanud Eesti erihooldekodusid. Mis on Eesti ja Hollandi erihooldekande suurimad erinevused?

Erinevusi on mitmeid ja enamikku on võimalik seletada sellega, et Eestil ja Hollandil on erinev ajalooline ja kultuuriline taust. Mõned erinevused on väga huvitavad. Kui võrrelda Eesti klienti samasuguse (samal arengutasemel, sarnase käitumishäire või füüsilise puudega jms) Hollandi kliendiga, siis Eesti klient on palju sõltumatum ja iseseisvam. Ma olen selle üle tihti juurelnud ja jõudnud pärast arutelusid siinsete hooldajatega järeldusele, et me oleme Hollandis oma kliendid ära hellitanud – me ei nõua neilt midagi ja seetõttu nad sõltuvad hooldekandest rohkem. See ei tähenda, et Eesti klientidelt tuleks nõuda rohkem, kui neilt praegu nõutakse, vaid see on lihtsalt üks tähelepanek ja ma arvan, et see tuleks Hollandi süsteemile kasuks.

Imelik on aga minu arvates see, et Eestis puudub paljudel klientidel tegevus. Enamikus hooldekodudes ei peeta tegevuse pakkumist hooldekandetöötajate ülesandeks. Tegevuse puudumine põhjustab aga seda, et kliendid igavlevad, ja see võib tekitada käitumishäireid.

Olete käinud ka mitmeid kordi Mondriaani kolledži üliõpilastega Eesti hooldekandeaasutustes praktilal. See on väga ebatavaline, et minnakse praktilale madalama hooldekandetasemega riiki, kui seda on oma kodumaa. Mida on Hollandi üliõpilased meilt õppinud?

Seda küsimust esitatakse tihti. Põhjuseid, miks Hollandi üliõpilastel on võimalik Eestis praktilal olles palju õppida, on mitmeid. Esiteks te annate Hollandi üliõpilastele õppimiseks kõik võimalused. Nad saavad ligipääsu kogu infole, mida nad soovivad, ja

ma olen märganud, et kõigis Eesti asutustes ollakse väga innukalt nõus koostööd tegema. See loob keskkonna, kus on võimalik palju õppida. Teiseks saavad nad Eesti hooldekandes kõik võimalused uute lähenemiseviiside katsetamiseks või selliste meetodite rakendamiseks, millega nad on harjunud oma hooldekodudes. Kolmandaks kogevad nad tihti kohest edu ja see on väga rahuldust pakkuv. Neljandaks on neil vastupidiselt Hollandile vabadus võtta meetodite katsetamiseks ja rakendamiseks nii palju aega kui vaja. Viiendaks saavad nad ka aru, et nad hellitavad Hollandis oma kliendid ära. Eestis näevad nad, et klientidele nõudmiste esitamine suurendab nende iseseisvust. Ja lõpuks oskavad nad koju naastes rohkem väärtustada oma maa tingimusi ega kritiseeri enam kõike Hollandi tervishoius.

Te tunnete Eesti hooldekandeesüsteemi üsna hästi. Millised oleksid teie ettepanekud Eesti erihooldekande eest vastutavatele kõrgetasemelistele võtmeisikutele, milliseid valdkondi tuleks parandada ja milliseid süsteemseid muutusi teha?

Viimase 20 aastaga olen ma näinud suuri muutusi kliendi füüsilises keskkonnas ja need tingimused paranevad väga kiiresti. Füüsiliste tingimuste parandamist jätkates peaks järgmine samm olema töömeetodite parandamine. Siin on olulised kaks aspekti. Igapäevatöö korraldus peaks toimuma vastavalt hooldusplaanidele. See annab hooldekandetöötajatele võimaluse töötada vastavalt aktsepteeritud meetoditele, saavutada seatud eesmärgid ja jõuda heale professionaalsele tasemele. Sellest võidab klient. Teiseks peaks minu arvates asetama rõhu klientidele sobilike ja võimetele vastavate tegevuste leidmisele. Need aspektid on olulised hooldekandetöötajate hariduses. Kui teatakse, kuidas vastavalt plaanile töötada, siis osatakse ka selgitada, millist hooldekannet kliendid vajavad, ja ollakse võimelised kirjeldama, milliseid oskusi ja teadmisi on vaja, et täita hooldusplaanis nõutud standardeid. Teada, milliseid pädevusi on hooldekandetöötajatel vaja nõuetekohase abi osutamiseks, on juhtkonna jaoks hädavajalik. See võimaldab neil

kirjeldada neid pädevusi ja koostada (koos tervishoiuvaldkonna koolitajatega) õppekava, mis nõuetele vastab. Eesti ühiskond (ja seega ka Eesti poliitikud) vastutavad hoolekandetöötajatest lugu pidamise eest. Hästi haritud professionaale austatakse alati ja see tõmbab ligi andekaid üliõpilasi, kes soovivad kuuluda sellesse ametirühma. See on väärilise tasu küsimus ja Eesti ühiskonna otsustada, kuidas nad tõstavad hoolekandetöötaja prestiiži.

Te olete näinud nende aastatega muutusi ka kogu Eesti riigis. Mida sooviksite eriliselt välja tuua?

Eesti on arenenud jõudsalt kõigil aladel. Majandus on teinud suure hüppe ja ma olen näinud kogu riigis äritegevuse laienemist (koos kõigi selle hüvede ja puudustega). Välismaalaste jaoks on alati üllatav näha, kuidas infrastruktuur on paranenud. Hollandis reklaamitakse Eestit kui toredat riiki, kus oma puhkust veeta. Kuid olulisim

edasimine, mis Eestis on viimase 20 aastaga toimunud, on see, et tagasihoidlikest ja õpihimulistest eestlastest on saanud enesekindlad inimesed, kes on valmis koolitama teisi valdkondades, kus Eesti on saavutanud kõrge taseme. Ehk lühidalt öeldes: mis meil võttis 60 aastat, õnnestus teil 20 aastaga.

Kui vaatate tagasi 20 aastale, siis millist kasu näete siin tehtud tööst ja millised on teie tulevikuplaanid?

Mõnes hooldekodus oleme aidanud parandada töömeetodeid ja mul on alati rõõm näha, et mõned neist on igapäevapraktikasse rakendunud. Soovime väga koostööd jätkata. Hollandi üliõpilased saavad sellest suurt kasu ja me loodame, et saame ka omalt poolt jätkuvalt panustada Eesti hooldekodudes pakutava teenuse parandamisse.

Küsis Urve Tõnisson

Eesti Psühhosotsiaalse Rehabilitatsiooni Ühingu juhatuse liige

Akadeemilise personali tööstressi uuring

Akadeemilise personali tööstress ja läbi põlemine on kujunenud töö tulemuslikkust mõjutavaks probleemiks paljudes riikides. Põhjused, miks õppejõudude stress on kasvanud, pole selged. Kuid uuringutest on selgunud, et omavahel on seotud töötajate psühholoogiline heaolu ja tootlikkus. Uuring sedastab, et peamised tööstressi ja läbi põlemise põhjustajad on psühhosotsiaalsed ohutegurid.

Projekti eesmärk oli luua metoodika, millega hinnata akadeemilise personali tööstressi psühhosotsiaalseid ohutegureid, ja töötada välja veebipõhine akadeemiliste töötajate tööstressi ennetamise süsteem.

Uuringus osalesid kõik Eesti ülikoolid ja Bordeaux ülikool Prantsusmaal. Uuringust selgus, et õppejõudude tööstressorid Eestis ja Bordeaux's on ühesugused. Õppejõud on mures oma teadmiste väärtustamise pärast. Töökoormus on hüppeliselt kasvanud nii

meil kui Bordeaux's, samuti bürokraatia, mida Prantsusmaa ülikoolis on rohkemgi kui Eestis. Oluline erinevus aga ilmnes selles, et meie õppejõud näevad tööstressi põhjustajates ka üliõpilasi. See väljendub süüdistustes, et üliõpilased on laisad ja rumalad.

Veel selgus uuringust, et stressi polnud eel-misel sajandil ning see tekkis alles sajandivahetusel, kui võeti kasutusele elektroonilised töövahendid. Siis tuli töö koju kaasa ning seal sai alguse ka esmaspäeva hommiku e-maili sündroom, mis tekib tööädala alguses ja mille sümptomid on näiteks hirm ja mure. Projektis on soovitud, kuidas planeerida tööd, tasakaalustada pereelu ja otsida vaheldust tööle. Projekti üks tulemusi on internetis loodud tööstressiga toimetuleku keskkond, mis on kättesaadav kõigile www.pekonsult.ee/stress.php.

Annika Poldre

Kogemusnõustamine – kogukonnapõhise sotsiaaltöö lisaressurss

Külli Mäe, MA

Eesti Psühhosotsiaalse Rehabilitatsiooni Ühing

Siiani Eestis peamiselt projektipõhiselt arendatud kogemusnõustamine on saamas tuge ja mõistmist ka riigi tasandil. Novembri lõpus toimus Hea huvikaitse seminar, mille tulemusena kutsuti ellu e-keskkond (<http://epry.ee/hea-huvikaitse/>) ja alustati kogemusnõustamise kui esmatasandile soovitusliku teenuse kirjeldamisega.

Selle artikli eesmärk on selgitada sotsiaaltöötajatele kogemuspõhiste teadmiste kasutamise tõhususe lähteid ning algatada laiem arutelu teenuse eri vormide kasutuselevõtuks ja korraldamiseks Eestis.

Kogemusnõustamist võib lahti mõtestada kui „abi pakkumist ja saamist, mis põhineb austusel ja vastastikusel mõjutamisel inimeste vahel, kes on sarnases olukorras” (Mead jt 2001; Repper 2013).

Kogemusnõustamisega on tegemist siis, kui inimesed vahetavad üksteisega teadmisi ja kogemusi, pakkudes emotsionaalset, sotsiaalset või praktilist toetust ja abi. Enamasti toimub nõustamine selleks koolitatud tugiisikute algatusel ning võib omada mitmeid erinevorme, nagu mentorlus, aktiivne kuulamine või nõustamine. Mõistet „kogemusnõustamine” kasutatakse ka juhtudel, kus kolleegid või eneseabiorganisatsioonide liikmed kohtuvad kui võrdsed, et pakkuda üksteisele vastastikust tuge ja abi. Sellistel puhkudel märgib termin kogemusnõustaja isikut, kellel toetajana ei ole rohkem eksperdi teadmisi kui nendel, kellele ta abi osutab, ning omavahelistes suhetes on kõik võrdsed.

Kogemusnõustamise kaudu saab mõjutada mitmeid psühhosotsiaalseid protsesse

Rahvusvahelises kogemusnõustajate liikumises välditakse seotust meditsiinilise vaatenurga ja diagnoosiga, selle asemel keskendutakse iga inimese isiklikule kogemusloole. Selline lähenemine põhineb heaolu, taastumise, eneseesindamise ja enesearengu põhimõtetel (Skills for Health... 2007; Koskisuu ja Yrttiaho 2009; Mäe 2011). Psühholoogide eestvedamisel tehtud efektiivsusuuringutes tõmmatakse enamasti paralleele selliste psühholoogias üldtunnustatud teooriatega, nagu Festingeri sotsiaalse toe teooria ja Bandura sotsiaalse õppimise teooria, lisaks uuringud, mis tõendavad kogemusteadmiste ja aitaja eneseteraapia vaatenurkade tõhusust (Salzer 2002). Järgnevalt lühike ülevaade olulisematest kogemusnõustamisega seotud teooriatest ja seisukohtadest, mis põhineb Salzeri (2002) ja Wilkeni (2013) tekstidel.

■ **Sotsiaalse toe** all mõistetakse positiivseid psühhosotsiaalseid suhteid, mida iseloomustavad vastastikune usaldus ja huvi (kaasaelamine). Positiivsed suhted aitavad kaasa positiivsele kohanemisele ning kujutavad endast puhvrit stressiolukordades ja eluraskustes, pakkudes

emotsionaalset (lugupidamine, kiindumus, enesekindluse taastumine), instrumentaalset (materiaalsed hüved ja teenused) ja informatiivset tuge (nõuanded, juhendamine ja tagasiside).

■ **Kogemuslikud teadmised** kujutavad endast eriomaseid teadmisi, mida inimene on omandanud elu jooksul teatud olukordades, nagu näiteks sõltuvusainete kuritarvitamine, füüsiline puue, krooniline füüsiline või vaimuhaigus või traumeeriv sündmus nagu lahingulolukord, loodusõnnetus, koduvägivald, isikuvastane kuritegu, seksuaalne kuritarvitamine või vangistus. Kogemuslikud teadmised on olemuselt ainulaadsed ja pragmaatilised ning nende jagamine aitab kaasa probleemide lahendamisele ja elukvaliteedi parandamisele.

■ **Sotsiaalse õppimise teooria** sedastab, et kogemusnõustajad pakuvad usaldusväärset rollimudelit, kuna nad on teatud eluolukordi läbinud. Suhtlemine kogemusnõustajatega, kes tulevad näiteks edukalt toime oma haiguskogemusega, viib suurema tõenäosusega positiivsete käitumuslike muutusteni.

■ **Sotsiaalse võrdlemise teooria** tähendab, et inimestel on kergem suhelda nendega, kellega omatakse ühiseid jooni (nt psühhiaatriline haigus), kuna see aitab end normaalsena tajuda. Suhtlemine endast paremini toimetulevate inimestega sisendab optimismi ja aitab püstitada eesmärgi, mille poole püüelda.

■ **Aitaja-teraapia põhimõtte** kohaselt pakub kogemusnõustamine sellega tegelevale isikule neli olulist hüvet: teise inimese elu mõjutamise tulemusena tajutakse isikliku interpersonaalse kompetentsi suurenemist; vastastikku andes ja saades tajutakse tugevamalt võrdsust; aidates õpib aitaja paremini iseennast tundma ning pälvib sotsiaalse heakskiidu aidatavatelt ja teistelt inimestelt.

Hea praktika töös eri sihtrühmadega

Enamlevinud sihtgrupid, kelle puhul on kogemusnõustamine integreeritud hea praktikana teenustesüsteemi, on puuetega inimesed, kroonilisi haigusi põdevad inimesed, traumaatilise olukorra üleelanud inimesed, vaimse tervise probleemidega inimesed, sõltuvushäiretega inimesed, ärevushäirete ja depressiooni all kannatavad inimesed. Järgnevalt on iga sihtgrupi juurde toodud mõned näited nii rahvusvahelisest praktikast kui Eestis tehtavast. Loetelu ei ole kõikehõlmav ülevaade kõigist juba toimivatest praktikatest.

■ Kogemusnõustamine vaimse tervise valdkonnas

Kogemusnõustamist on võimalik läbi viia traditsiooniliste vaimse tervise teenuste raames või nende kõrval, kahe inimese vahel või rühmades. Vaimse tervise programmide tarbijad/kliendid loovad eneseabiorganisatsioone, et üksteisele tuge pakkuda ning vastu seista vaimse tervise probleemidega inimeste märgistamisele ja diskrimineerimisele. Vaimse tervise probleemidega inimestele pakuvad kogemusnõustamise teenust rahvusvahelisel tasandil sellised organisatsioonid, nagu *Fountain House*, *Emotions Anonymous*, *Depression and Bipolar Support Alliance*, *GROW ning Recovery International*.

Eesti heade praktikatena võib nimetada näiteks Eesti Psühhosotsiaalse Rehabilitatsiooni Ühingu juures tegutsevat DUO tugigruppide võrgustikku ja Taastujate Nõukoda, Tallinna Vaimse Tervise Keskuse Haabersti klubimaja ja noorte tugigruppi TEIS. Vaimse tervise valdkonnas on just kogemusnõustajad need, kes aitavad ka väga raskete psüühiliste haiguste korral suurendada usku taastumise võimalikkusesse.

Kogemusnõustajate roll vaimse tervise teenustes oli peateema 2012. aasta aprillis Londonis peetud konverentsil, mille korraldasid *Centre for Mental Health* ja *NHS Confederation*. Mitmete uuringute tulemused näitavad, et kogemusnõustajate juhitud eneseabi gruppides osalemine on aidanud kaasa psühhiaatriliste sümptomite vähenemisele, mille tulemusel on vähenenud vajadus haiglaravi järele. Kasvanud on osalejate sotsiaalne tugivõrgustik, tõusnud nende enesehinnang ja paranenud toimetulek ühiskonnas.

Juba pikemat aega on vaimse tervise valdkonnas kasutusel ka juhendid ehk hea praktika kirjeldused vaimse tervise teenuste tarbijate ja endiste tarbijate juhitud teenuste arendami-

seks. Näiteks USA Hea praktika juhend (Salzer 2002) või Inglismaal rakendatavad Tervise ja hoolduse juhendid (*Skills for Health and Skills for Care 2007*). Eestis on eesmärgiks siduda teenuse tarbijate kaasamise hea tava erihoolokande arengukavaga.

■ Kogemusnõustamine sõltuvushäirete puhul

Kaheteistkümnest sammust koosnevad programmid, mille eesmärk on loobuda uimastite tarvitamisest, samuti teised sõltuvushäiretega inimeste teraapiarühmad tuginevad oma töös sageli kogemusnõustamisele. Anonüümsed Alkohoolikud on 1930. aastatest alates edendanud kogemusnõustamist uute liikmete ja nende toetajate vahel. Toetamispehimõte on järgmine: alkohoolik, kes on taastumisprogrammis edu saavutanud, jagab oma kogemusi järjepidevalt teise alkohoolikuga, kes püüab AA toel kainet eluviisi saavutada või säilitada. Teised sõltuvushäirete teraapiarühmad kasutavad samuti kogemusnõustamist, kuid ilma kaheteistkümnemesammulise programmita.

■ Kogemusnõustamine ärevushäirete ja depressiooni puhul

Kanadas on kasutusel programm LEAF (*Living Effectively with Anxiety and Fear*), kus kogemusnõustajate juhitud tugirühmad pakuvad vähese ja mõõduka ärevushäirega inimestele kognitiiv-käitumuslikku teraapiat.

2011. aastal tehti metaanalüüs seitsmele juhuvalimiga uuringule, milles võrreldi kogemusnõustajate osalusega rühmade töö tulemusi depressioonihaigetele mõeldud kognitiiv-käitumusliku teraapia rühmade tööga. Leiti, et kogemusnõustamise abil vähenesid depressioonisümptomid enam kui tavapärase ravi korral ning tulemused olid võrreldavad kognitiiv-käitumusliku teraapia rühmas osalenute omadega. Sama tunnetavad ka Eestis arengukeskus Avitus koolitustes ja tugirühmades osalevad inimesed (Pfeiffer jt 2011, Wilken 2013). Need tulemused lubavad järeldada, et kogemusnõustamisel on potentsiaali saada depressiooniravi tõhusaks osaks, mistõttu toetatakse kogemusnõustamise lülitamist psühhikahäiretest taastumisele orienteeritud ravisse.

■ Kogemusnõustamine krooniliste haiguste puhul

Kogemusnõustamisest on olnud abi paljudele diabeetikutele. Diabeet mõjutab kõiki elu aspekte sageli aastakümneid. Kogemusnõustajad pakuvad emotsionaalset, sotsiaalset ja praktilist abi, mis aitab rühmas osalejatel tervist kontrolli all hoida ja parandada. Diabeetikute kogemusnõustamisrühmad täiendavad ja tõhustavad teisi terviseteenuseid.

Kogemusnõustamist pakutakse ka vähihaigetele ja HI-viiruse kandjatele. Näiteks *The Breast Cancer Network of Strength* koolitab kogemusnõustajaid tööks rinnavähist paranenutega. Samalaadseid koolitusi ja tugiisikuteenust pakutakse ka näiteks Lõuna-Eesti Vähiühingus (<http://www.lounaestivahiuhing.org/>).

■ Puuetega inimeste kogemusnõustamine

Kogemusnõustamist peetakse Iseseisva elu liikumise (*Independent living*) võtmekomponendiks ning puuetega inimestega töötavad organisatsioonid kasutavad seda laialdaselt. *Survivor Corps*'i kogemusnõustajad rõhutavad oma teenusetuvustuses, et samalaadse kogemusega inimesega lävimine suurendab eneseusku ja iseseisvust ning aitab ellujääjal otsuseid teha ja ellu viia. Põhistrateegiaks maamiini tõttu vigastatud inimeste aitamisel on kogemusnõustamine. Organisatsioon tegutseb Afganistanis, Bosnias, El Salvadoris ja Vietnamis. Uuringud on tõestanud selle vajalikkust ja tõhusust.

Üks tugevam puuetega inimeste eest seisev ja teenuseid arendav organisatsioon Eestis on MTÜ Händikäpp. Selle koolitajad ja nõustajad töötasid juba 2008. aastal välja isikliku abistaja teenuse kirjelduse.

■ Traumaatilise olukorra üleelanud inimeste kogemusnõustamine

Kogemusnõustamist on kasutatud traumaatilises olukorras olnud inimeste, näiteks põgenike aitamiseks ja stressi ning raskete elutingimustega toimetulekuks.

Eestis on üks tugevamaid algatusi kogemusnõustamine Tartu Ülikooli Kliinikumis, kus seda teenust pakutakse (nii individuaal- kui grupinõustamist) SA TÜK laste-, psühhiaatria,

kirurgia- ning hematoloogia-onkoloogiakliinikus. Arendatava teenusega pakutakse Tartu Ülikooli Kliinikumis uuenduslikku ja Eestis veel vähe praktiseeritud kogemusnõustamist enneaegse, erivajadusega või rasket haigust põdeva lapse emale ja teistele pereliikmetele, et aidata sel teel parandada nende perede toimetulekut ja elukvaliteeti ning soodustada laste kasvuks ja arenguks vajaliku perekeskonna kujunemist. See on sotsiaalteenus, mis keskendub peamiselt erinevate sotsiaalsete ja vaimse tervise probleemide ennetusele (<http://lastefond.ee>-> Projektid-> KÜSK: Kogemusnõustamine Tartu Ülikooli Kliinikumis).

Kogemusnõustajate kaasamisega seotud probleemid

Kogemusnõustajate kaasamine teenuste osutamisse tekitab hulga probleeme. Need puudutavad enamasti töölepinguga seotud (tasulisi) kogemusnõustaja töökohti, sest need peavad järgima teenustele kehtestatud nõudeid, mis toetuvad seadusele. Asjakohane on juba enne teenusega alustamist läbi mõelda sellised teemad, nagu nõustajate värbamine, koolitus, supervisioon, kaksikroll, rollikonflikt, konfidentsiaalsus ja positiivse keskkonna loomine. Enne kui saame tööle võtta kogemusnõustajaid, on vaja luua tingimused loomulikuks mitteformaalseks eneseabiks, kogemusnõustajate koolitamiseks ning kaasamiseks.

■ Värbamine

Kogemusnõustajad leitakse tavaliselt avaliku reklaami ja soovitude kaudu. Sõltuvalt teenuse eripärasest võib kehtestada teatavad nõuded ja viia läbi tööintervjuud. Nõuetena võib kehtestada näiteks keskhariduse olemasolu ja valmisoleku õppida ning jagada oma isiklikku kogemust nii meeskonnas kui ka individuaalse teenuse osutamise käigus. Teatavate piirangute ja nõuete seadmine läheb aga vastuollu kaasamise hea tavaga, mille puhul rõhutatakse iga inimese taastumiskogemuse väärtuslikkust sellisena, nagu see on. Kuidagi ei saa väita, et kogemusnõustamisel on üks kogemus vähem väärtuslik või vähem sobiv kui teine (vt ka alateemat „Rollikonflikt“).

■ Koolitus

Kui kogemusnõustajad palgatakse tööle juba teenuseid osutavatesse organisatsioonidesse, siis peavad nad läbima esmase väljaõppe sarnaselt kõigi uute töötajatega. Oluline on, et kogemusnõustajad teaksid organisatsiooni missiooni, visiooni, töökorda, konfidentsiaalsusreegleid jms.

Loomulikult ei ole selline põhjalik ametlik väljaõpe vajalik eneseabialgatuste puhul. Ka vabatahtlike kaasamist tuleb siiski hästi läbi mõelda, et see looks lisaväärtust, mitte vastupidi. Vabatahtlike esmase koolituse tarbeks võib luua nende juhendajale abiks näiteks vastava e- koolituse, nagu on teinud Eesti Psühholoogilise Rehabilitatsiooni Ühing.

Teemad, mis enamasti kuuluvad kogemusnõustajate esmase väljaõppe kavasse, on: oma isikliku taastumiskogemuse analüüs ja kogemusetekanne; kontakti loomine, aktiivse kuulamise tehnikad ning arutelud sellistel teemadel nagu kaksikroll, rollikonflikt, konfidentsiaalsus ja eetilised probleemid (Salzer 2002; Peer-nõustamise käsiraamat 2005; Koskisuu ja Yrttiaho 2009; Kask, Vatsel ja Mäe 2011).

■ Tööjuhendamine ja supervisioon

Nagu iga teise hoolekandeteenuse puhul on ka kogemusnõustamise juures olulised otsesete teenuseosutajate tööjuhendamine ja supervisioon. Tööjuhendamise ja supervisiooni hea korraldus on üks usaldusväärse tagamise aluseid. Supervisioonile tuleks tuua kõik töös esilekerkivad kogemusnõustaja isikliku jaksamise ja suhete küsimused, mis võivad mõjutada konkreetset kogemusnõustajat või teenuseprogrammi tervikuna. Tööjuhendamise ja supervisiooni põhimõtted ja kord peaksid olema iga teenuseid osutava organisatsiooni tööloomulik osa. Töökultuur peaks toetama ka raskete olukordade hirmuta käsitlemist. Sellised olukorrad tekivad enamasti rollikonflikti või eetilise konflikti pinnal.

■ Topeltsuhted

Topeltsuhte puhul eksisteerib rohkem kui üks suhe: mis võib kas olla professionaalne (meeskonnaliige), sotsiaalne (sõber), isiklik (kallim), äriiline (kogemusnõustajate sotsiaalse ettevõtte juht), finantsiline (tööandja) suhe ning võib tekkida nii isikute kui organisatsiooni tasandil. Selliseid topeltsuhteid esineb ja nendega tuleb toime tulla tööjuhendamise ja supervisiooni abil, toetudes sotsiaalala eetikakoodeksile.

■ Rollikonfliktid

Kogemusnõustaja roll võib kaasa tuua teiste või enda ebarealistlikke ootusi. Näiteks võib olla keeruline suhelda teiste teenusekasutajatega, kes võisid enne olla kaaslased ravi- või rehabilitatsiooniprogrammis. Samuti võivad kutselised aitajad suhtuda kogemusnõustajatesse kui ebavõrdsetesse töötajatesse. Viimane rollikonflikt on tavaline, kui kogemusnõustajaid kaasates ei juurutata töökultuuri positiivset hoiakut nende suhtes ja töötajad või osa neist ei usu, et teadmistepõhine teadmine on aitamistões sama oluline kui professionaalne teadmine.

Üks tõhus võimalus sellist rollisegadust korrastada on avatud aruteluga ühised meeskonna-koosolekud või grupisupervisioon, kus kõikide osalejate rollid täpsustatakse ja tunnustatakse.

■ Konfidentsiaalsus

Teenuste pakkumisse kaasatud kogemusnõustajate n-ö avalikkuse ette toomine on väga tundlik teema. Kutselised aitajad ei tohiks hooletult suhtuda nende isikuandmetesse ja kogemuslugudesse. Ilma kogemusnõustaja loata ei tohi kasutada tema isikut ja lugu ka professionaalses aitamistões. Veelgi enam, kutselised aitajad on kohustatud kogemusnõustajaid hoiatama avalikkuse ette tulemisega kaasnevatest ohtudest, nagu meedia liigest tähelepanust ja selle mõjust perekonnale, tulevikuväljavaadetele tööturul jne. Kutseliste aitajatena peame olema kindlasti veendunud, et mõne loo avalikustamine on kasulik ja ohutu kõigile osalistele.

Konfidentsiaalsuse teine pool on asutuses kehtiv konfidentsiaalsuspoliitika. Iga tööle asuv kogemusnõustaja peab saama väljaõppe nagu iga teine uus töötaja ning võimaluse arutada igapäevases töös kerkivaid küsimusi oma tööjuhendaja või superviisoriga.

■ Positiivse keskkonna loomine kogemusnõustajate kaasamiseks

Kogemusnõustamise liitmine teenuste tervikpaketti on väljakutse iga hoolekandeteenuste sihtgrupi puhul. Kuigi paljud uuringud suudavad tõendada selle kasulikkust klientidele, on kutseliste aitajate hulgas siiani palju skeptikuid. Pole haruldane ka negatiivne hoiak, mille taga on tunda hirmu, et kogemusnõustamise programmid võivad hakata konkureerima professionaalsete teenustega nii rahalises kui ka populaarsuse mõttes. Koostöötakistuste ületamiseks on soovitatav teha selliseid koostööprojekte nagu ühine osalemine uuringutes, koolitustes, kogemusnõustajate kogemuslugude ettekannetel. Teenuse järelevalves on võimalik kaasata kogemuseksperte teenuste arendamisse ja järelevalvesse jms. Oluline on luua positiivne keskkond teenuse tarbijate ja endiste tarbijate huvikaitsetegevuseks ning kogemusnõustajate kovisioonigruppide käigus hoidmiseks.

Kokkuvõtteks

Võib kindlalt väita, et kogemusnõustamine kogukonnapõhise sotsiaaltöö lisaressursina on laialt kasutatav. Loodame, et lähiajal valmiv kogemusnõustamisteenuse kirjeldus annab jõudu kõigile asjast huvitatutele: teenuseosutajatele, esmatasandi otsustajatele, sotsiaaltöötajatele ning psühhosotsiaalselt haavatavate sihtgruppide esindajatele. Uus soovituslikus vormis teenuse kirjeldus muutub kättesaadavaks sotsiaalministeeriumi koduleheküljel kui kohaliku omavalitsuse sotsiaalteenuse soovituslik juhis.

Edaspidigi jagame tuge ja teadmisi läbi uue hea huvikaitse e-keskkonna <http://epry.ee/hea-huvikaitse>. Sellesse koondame kõigile asjast huvitatutele heade praktikate näiteid ja juhendeid. Sealt leiab ka kogemusnõustajate ja kogemusekspertide koolitusprogrammid.

Viidatud allikad

- Astangu KRK (2005). Peer-nõustamise koolitusmaterjalid: käsiraamat. Tartu: Trükikoda Gutenberg.
- Basset, T., Faulkner, A., Repper, J., Stamou, E. (2010). Lived Experience Leading The Way. Peer Support in Mental Health. London: Together.
- Kask, K., Vatsel, G., Mäe, K. (2011). ESF meetme 1.3.1 projekti „Psüühilise erivajadusega inimeste ja nende lähedaste sotsiaalse kaasatuse suurendamine tugi- ja eneseabigruppide abil – DUO projekt nr 1.3.0102.09-0041” sisehindamise lõpparuanne. http://epry.ee/assets/Duo_materjalid/DUOsisehindamisearuanneFIN300611.pdf. (03.01.14).
- Koskisuu, J., Yrttiaho, K. (2009). Taastumisvõtteid – taastuja käsiraamat. Tartu: EPRÜ,10. [http://epry.ee/hea-huvi-kaitse/\(12.01.14\)](http://epry.ee/hea-huvi-kaitse/(12.01.14)).
- Mead, S., Hilton, D., Curtis, L. (2001). Peer support: A theoretical perspective. Psychiatric Rehabilitation Journal, 25(2), 134-141.
- Mäe, K. (2011). Kaasatuse suurendamine tugi- ja eneseabigruppide abil. DUO-tugigruppide edulood. Hea praktika kogumik. EPRÜ, 5-6.
- Pfeiffer, P., Heisler, M., Piette, J., Rogers, M., Valenstein M. (2011). Efficacy of peer support interventions for depression: a General Hospital Psychiatry meta-analysis, 2011(33):29–36.
- PeerSupport (2007). Skills for Health and Skills for Care 2007. <http://www.skillsforcare.org.uk/Document-library/NMDS-SC,-workforce-intelligence-and-innovation/Workforce-integration/18PeerSupport.pdf>, 2.(03.01.14).
- Repper, J. (2013). Peer Support Workers: a practical guide to implementation. Briefing 7. Centre for Mental Health; NHS Confederation's Mental Health Network.
- Salzer, M. (2002). Consumer-delivered services as a best practice in mental health care and the development of practice guidelines, 6. <http://www.cdsdirectory.org/SalzeretalBPPS2002.pdf>.(02.01.14).
- Wilken, J. (20013). Peer support. http://thecareeurope.com/Peer_Support (03.01.14).

Elamine ja töötamine mitmes Euroopa Liidu riigis:

kuidas maksta pensione ja teisi hüvitisi?

Katerin Peärnberg
*sotsiaal-
ministeeriumi
sotsiaal-
kindlustuse
osakonna
peaspetsialist*

Leili Zaglmayer
*sotsiaal-
ministeeriumi
sotsiaalkindlus-
tuse osakonna
finantspoliitika ja
koordinatsiooni
juht*

Eesti liitus Euroopa Liiduga 2004. aastal. Seega oleme liidu liikmed olnud juba kümme aastat. Euroopa Liidus kehtiv vaba liikumise põhimõte on kaasa toonud Eesti töötajate suundumise välismaale. Näitena võib tuua olukorra, kus pereisa läheb Soome tööle, kuid pereema koos lastega jääb Eestisse. Samuti jõuavad tänapäeva noored enne pensionile jäämist töötada mitmes riigis. Tekib rida küsimusi: kuidas ja kes peab neile tagama ravikind-

lustuse ja maksma peretoetusi ning mis-
moodi hakatakse neile tulevikus maksma
pensioni?

Artikkel on esimene sarjast, mis tutvustab sotsiaalkindlustushüvitiste määramist ja maksmist piiriülestel juhtudel. Käesolevas artiklis käsitleme üldisi põhimõtteid ning järgnevas Sotsiaaltöö numbrites selgitame toetuste maksmist hüvitiste liikide kaupa: peretoetused, ravikindlustus, töötuskindlustushüvitised ja pensionid.¹

¹ Euroopa Liidu sotsiaalkindlustuse koordineerimisest on varem kirjutatud Sotsiaaltöös nr 2/2004.

Piiriülesed juhtumid lahendatakse Euroopa Liidu õiguse raames

Piiriülesed juhtumid puudutavad erinevate riikide sotsiaalkindlustussüsteeme. Selleks, et inimene ei saaks hüvitisi topelt, ja vastupidi – ei jääks hüvitistest ilma, lahendatakse need juhtumid Euroopa Liidu õiguse raames. Niisugust ühtset õigusakti, mis ütleks, milliseid hüvitisi ja millises suuruses riigid maksma peaksid, Euroopa Liidus siiski ei ole. Euroopa Liidu liikmesriikidel on üksteisest eraldiseisvad sotsiaalkindlustussüsteemid. Liidu õigus määrab kindlaks üksnes selle, millise riigi õigus parasjagu kohaldub ehk kuhu tuleb tööandjal sotsiaalkindlustusmakseid tasuda, ning selle, kuidas tuleb ühel riigil hüvitise määramisel arvesse võtta teises riigis töötamist, elamist või muud olulist asjaolu, millest sõltub õigus hüvitisele.

Eelnimetatud reeglistik on esitatud sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimise määruses nr 883/2004 ja selle rakendusmääruses nr 987/2009. Määrused kehtivad 28 Euroopa Liidu liikmesriigis ning lisaks Norras, Šveitsis, Islandil ja Liechtensteinis. Määrused hõlmavad hüvitisi, mis tagavad töötaja ja tema pereliikmete ning pensionäride sotsiaalkindlustuse tulenevalt teatud kindlustusriskist. Need on näiteks pere- ja haigushüvitised ning raviteenused, töötuskindlustushüvitised, vanadus-, toitjakaotus- ja töövõimetuspensionid. Koordinaatsioonireeglid ei kehti sotsiaalabi suhtes. Eesti puhul tähendab see, et toimetulekutoetusele need ei kohaldu. Seega makstakse Eestis elavatele inimestele toimetulekutoetust endiselt ainult riigisisese õiguse alusel.

Inimene on kaitstud ühe riigi õigusaktidega

Määrused sisaldavad nelja olulist põhimõtet. Esiteks on inimene üldjuhul kaitstud korraga vaid ühe riigi õigusaktidega. Selle, millise riigi sotsiaalkindlustusõigus (sh sotsiaalkindlustusmaksete maksmise kohustus) kohaldub, teevad sotsiaalkindlustusasutused kindlaks määruses sätestatud reeglite järgi. Üldjuhul on maksjaks riigiks see, kus inimene töötab (erieeskirjad on sätestatud mereleestele, kelle puhul on määravaks laeva

lipuriik, samuti FIEdele jt). Kui inimene töötab korraga kahes või enamas riigis, kohaldatakse talle elukohariigi õigusakte tingimusel, et oluline osa tema tööst või muust tegevusest toimub seal. Kui inimene töötab peamiselt mõnes teises riigis, on määravaks tööandja asukoht. Lähetatud töötaja puhul on maksjaks see riik, kust inimene teise riiki saadeti. Mitteaktiivsete inimeste puhul kohaldatakse elukohariigi õigusakte.

Kokkuvõttes tähendab see, et tööandja maksab sotsiaalkindlustusmaksleid korraga ainult ühes riigis. Inimene ei saa valida, millise riigi õigusaktide alusel ta kindlustatud on ja millisele riigile tema maksud laekuvad. Topeltmaksude maksmine ei anna kahekordset sotsiaalset kaitset, kuna ühe ja sama töötamise perioodi eest pensioni ja muid hüvitisi topelt ei maksta ning valesti saadud hüved võidakse inimeselt hiljem tagasi nõuda. Tihti töötatakse korraga kahes riigis – mõni päev nädalas ühes ja mõni päev teises riigis. Kahes riigis korraga töötamine ei ole keelatud, kuid sotsiaalkindlustusmaksleid tuleb maksta ainult ühes riigis vastavalt seal kehtivatele seadustele ja maksusüsteemile. Selleks et teada saada, millisesse riiki tuleb makseid tasuda, peab Eestis elav inimene pöörduma Sotsiaalkindlustusameti poole. Tagasiulatuvalt saab teises riigis teatud perioodi kohta valesti makstud maksed korda ajada, kuid kuna inimese pensioniiga võib saabuda alles aastakümnete pärast, võib selleks juba hilja olla.

Kindlasti soovitame Sotsiaalkindlustusameti poole pöörduda juba enne teises riigis tööle asumist. Sotsiaalkindlustusamet hindab olukorda ning teeb selgeks riigi, kelle õigus konkreetsel juhul kohaldub. Riikide sotsiaalkindlustusasutused teevad selles osas omavahel tihedat koostööd. Näiteks Soomes on võimalik pöörduda Eläketurvakeskuse poole (www.etk.fi).

Kui Sotsiaalkindlustusamet otsustab, et kohalduma peaks Eesti õigus, väljastatakse töötajale vorm A1, millega ta peab pöörduma oma tööandja poole. Tööandjale tähendab see, et ta peab hakkama selle töötaja sotsiaalkindlustusmaksleid tasuma vaid Eestisse vastavalt Eesti seadustele.

Eestis on sotsiaalmaksu määr 33% kuupalgast. Sellest kantakse riikliku pensionikindlustuse vahenditesse 20% ja ravikindlustuse vahenditesse 13%. Töötuskindlustusmaksu puhul on töötaja maksemäär 2% ja tööandja maksemäär 1%. Kogumispensioniga liitunud isikutel peab väljamakse tegija kinni pidama kohustusliku kogumispensioni makse 2% või 3% (avalduse esitanud isikutele tehtud väljamaksetelt peetakse sellest aastast kinni 3%). Selleks et oma kohustust täita, peab teise riigi tööandja registreerima oma ettevõtte Eesti Maksu- ja Tolliametis mitteresidendist tööandjana. Selleks tuleb tööandjal täita vastav vorm (R2). Nõu ja abi registreerimise ja maksumise kohta saab Maksu- ja Tolliameti infotelefonil 1811 (välismaalt helistades +372 676 1256, +372 676 1200) või e-posti aadressil: nonresident@emta.ee. Praktikas on maksete korrektse tasumisega probleeme olnud, mistõttu on Eesti ja Soome sotsiaalkindlustusasutused algatanud oma kodanike informeerimiseks ühise teavituskampaania. Rohkem infot kampaania kohta leiab internetaadressil: www.topeltmaksud.ee/.

Võrdne kohtlemine hüvitiste ja pensionide maksmisel

Teine oluline sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimise põhimõte on võrdne kohtlemine hüvitiste ja pensionide maksmisel. See tähendab, et kui inimene töötab välisriigis ja on seal kindlustatud, peab välisriik talle hüvitisi maksma samadel tingimustel nagu oma kodanikele. Eesti sotsiaalkindlustusalased seadused kodakondsuse alusel erisusi siiski ei tee. Lisaks maksab Eesti oma hüvitisi kõikidele Eestis elavatele inimestele olenemata sellest, kas nad elavad siin tähtajalise või tähtajatu elamisloa alusel. Siiski peaks inimene end kõigepealt rahvastikuregistris registreerima.

Kindlustus- või elamisperioodide liitmine

Kolmas põhimõte on kindlustus- või elamisperioodide liitmine. Perioodide liitmist läheb vaja siis, kui hüvitise saamise õigus sõltub tööstaažide täitumisest või kui hüvitise määramiseks on nõutav teatud aeg elamist selles riigis. Nendel juhtudel võetakse arvesse ka

teistes liikmesriikides omandatud kindlustus- või elamisperioodid. Näiteks peab inimesel Eesti vanaduspensioni saamiseks olema vähemalt 15aastane Eestis omandatud pensionistaaž. Kui inimene on Eestis töötanud kümme aastat ja Soomes viis aastat, siis kindlustusperioodid liidetakse ning tal tekib õigus Eesti pensionile. Kui inimene on täitnud ka Soome seaduste alusel ettenähtud tingimused, on tal võimalik saada pensioni ka Soomest. Pensionide puhul kehtib seega üldreegel, et kui inimene on töötanud rohkem kui ühes Euroopa Liidu liikmesriigis, saab ta pensioni igast riigist, kus ta on töötanud ning sotsiaalkindlustusmaksuid tasunud. Sellegipoolest peavad olema täidetud igas riigis ettenähtud tingimused (vanaduspensioniga on riigiti erinev, samuti on erinev minimaalse tööstaaži nõue). Siiski, ühe ja sama töötamise perioodi eest topeltpensionit ei maksta. See on seotud eespool nimetatud põhimõttega, et korraga kehtivad ainult ühe riigi õigusaktid. Reeglid sõltuvad ka hüvitise liigist: skeemid on erinevad, sõltuvalt sellest, kas tegu on pensioni, ravikindlustuse, pere-toetuse vms-ga.

Hüvitise eksportimine

Euroopa Liidu koordineerimisraamistusega on tagatud ka hüvitiste eksportimine. See tähendab, et kui inimesel on õigus ühe riigi hüvitisele, maksab riik seda hüvitist sõltumata sellest, et ta elab teises riigis. Näiteks on Soomes töötanud inimesel võimalik Soome vanaduspensionit saada ka Eestis elades.

Euroopa Liidu koordineerimisraamistuse rakendavad sotsiaalkindlustusasutused. Eestis on nendeks olenevalt hüvitisest Sotsiaalkindlustusamet, Eesti Töötukassa ja Eesti Haigekassa. Väljaspool Euroopa Liitu koordineerimisraamistust ei kehti. Olukorras, kus inimene liigub kolmandasse riiki, on võimalik talle sotsiaalne kaitse tagada kahepoolsete sotsiaalkindlustusalaste välislepingute alusel. Eesti on sellised lepingud sõlminud Venemaa, Kanada, Ukraina ja Moldovaga. Plaanis on sõlmida samsugused välislepingud veel mitme riigiga. Kahepoolsed lepingud tagavad isikute kaitse peamiselt pensionikindlustuse valdkonnas.

Norra Kuningriigi toel perevägivald vastu Eestis

Helve Kase

Eesti Avatud Ühiskonna Instituut

Maailmas pole riiki, kus puuduks naistevastane vägivald. Viimase kümne aastaga on vägivald kasvanud kõikjal maailmas. Maailma Tervise Organisatsiooni (WHO) 2013. aastal 86 riigis läbi viidud uuringu järgi on füüsilist ja/või seksuaalset vägivalda kogunud 35% naistest. Lähisuhtevägivald on WHO hinnangul naiste tervise suurim kahjustaja, suurem terviserisk kui vähk või südame-veresoonkonna haigused. Tuginedes WHO uuringu tulemustele jagunevad riigid naiste jaoks nelja turvatsooni: kõrge, keskmise, madala ja väga madala füüsilise turvalisusega. Eesti kuulub madala turvalisusega riikide hulka koos teiste Baltimaade, Venemaa, Ukraina, Balkanimaade, enamiku Lõuna-Ameerika ja kolmandiku Aafrika riikidega.

Politseistatistika näitab, et lähisuhtevägivald Eestis kasvab. 2012. aastal moodustas see kõikidest vägivallakuritegudest 28%, aga 2013. aastal 34%. Kohtusse jõuab ainult iga neljas lähisuhtevägivald juhtum ehk 25% politseid teavitatud juhtumitest, millest vanglakaristusega lõpeb vaid 13%. Põhjuseid võib välja tuua mitmeid: Eestis puudub perevägivald seadus, eri ametkondade (politsei, sotsiaaltöötajad jt) koostöö on ebapiisav, arusaamad lähisuhtevägivald põhjustest on tihti üksteisele vastukäivad ja spetsialistide ettevalmistus paljuski juhuslik. Kokkuvõtlikult, Eestis puudub ühtsetel arusaamadadel põhinev, kõiki lähisuhtevägivaldaga tegelevaid asutusi kaasav tegevusmudel.

Järgneval kahel aastal viiakse Eestis Norra toetustel koduse ja soolise vägivald programmi raames läbi lähisuhtevägivald tõkestamisele suunatud tegevusi. 2013. aasta detsembris alustas Eesti Avatud Ühiskonna Instituut projekti „Ühtse süsteemi üleshitamine lähisuhtevägivald tõkestamiseks Eestis”. Projekti partnerid on Sisekaitseakadeemia, Politsei- ja Piirivalveamet, Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituut, Tartu Ülikooli arstiteaduskonna peremeditsiini õppetool ja õigusteaduskonna

avaliku õiguse instituut. Projekti ülesanne on lähisuhtevägivaldaga seotud töötajate (politsei, sotsiaal- ja meditsiinitöötajad ning juristid) tegevuse ühtlustamine ning ühtse tegevusmudeli väljatöötamine lähisuhtevägivald ennetamiseks ja lahendamiseks. Eesmärk on üks: parim võimalik abi vägivald ohvritele – naistele ja lastele.

Ühtne tegevusmudel tähendab ennekõike ühtset arusaama probleemi olemusest, selle põhjustest ja lahendamise võimalustest. Koostöös Eesti kõrgkoolidega luuakse spetsialistide koolitussüsteem, tehakse õppekavade ekspertiisi ja vastavalt vajadusele töötatakse õppekavad välja või täiendatakse neid. Kavas on koostada uued koolitusmaterjalid nii baas- kui ka täienduskoolituste jaoks.

Tehakse ka eri valdkondade spetsialistide ameti- ja tegevusjuhendite ekspertiisi, vajadusel töötatakse välja uued juhendid. Eesmärk on luua kõikide asutuste jaoks ühtsetel arusaamadatel põhinev vägivald ennetamine, riskide hindamine ja õigeaegne sekkumine juhtumitesse.

Projekti raames korraldatakse mitmeid küsitlusi sotsiaaltöötajatele, meedikutele, politseile ja juristidele. Üle-eestilise uuringuga „Vägivald ja naiste tervis” selgitatakse, kui palju läheb riigile maksma lähisuhtevägivald: kulutused tervisehoiule, puudunud tööpäevad, invaliidistumine, juhtumite lahendamine politseis ja kohtus, kiirabi väljakutsed jm kulutused, mille lõppkokkuvõttes maksavad kinni maksumaksjad.

Et saavutada läbimurret lähisuhtevägivald tõkestamisel, on vaja häid seadusi. Leedus võeti 2011. aastal vastu lähisuhtevägivald seadus, mis andis väga häid tulemusi juba esimesel aastal. Aastaga vähenes tapmist arv lähisuhte pinnal 30%. Projekti elluvijad annavad parima, et Eestis võetaks lähiaastatel vastu samasugune hästi toimiv seadus, mis annab vägivallatsejatele ühese signaali: vägivald on kuritegu ka siis, kui see leiab aset koduseinte vahel.

Sotsiaaltöö õppekavad ja vastuvõtt 2014. aastal

Kõrgkool / instiituit	Õpetase	Õppekava nimetus	Õppevorm	Lisainfo (vastuvõtu ajakava, sisseastumistingimused ja õppekavad)
Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instiituit	Bakalaureuseõpe (3 a)	Sotsiaaltöö (91 tasuta kohta)	Päevaõpe Tsükliõpe (õppesessioonid 6 nädalal aastas*)	www.tlu.ee/sotsiaaltoovastuvott Marika.Voogre@tlu.ee (bakalaureuseõpe)
	Magistriõpe (2 a)	Sotsiaaltöö (40 tasuta kohta) Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse (30 tasuta kohta)	Tsükliõpe (õppesessioonid kahel nädalal kuus N, R, L; üldained ja keelekursused toimuvad ka teistel aegadel*)	Triin.Vaimann@tlu.ee (magistri- ja doktoriõpe) Tel 53 020 705
	Doktoriõpe (4 a)	Sotsiaaltöö (2 tasuta kohta)	Päevaõpe	
Tallinna Ülikooli Rakvere kolledž	Bakalaureuseõpe	Sotsiaalpedagoogika (tasuta õppekohad)	Kaugõpe (viis nädalast õppe- ja eksamissessiooni aastas. Sobiv õppevorm äsja keskhariduse omandanule ja ka töötavale inimesele)	www.rakvere.tlu.ee Tel 32 23893; 32 43005 rakvere@tlu.ee marje.lepanen@tlu.ee
Tartu Ülikool	Bakalaureuseõpe (3 a)	Sotsioloogia, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala võimalusega valida kahest peerialast kas sotsioloogia või sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika vahel (30 tasuta kohta)	Päevaõpe	http://www.yti.ut.ee/et/sisseastumine Virge Näkk virge.nakk@ut.ee Tel. 7375935 (bakalaureuse- ja magistriõpe)
	Magistriõpe (2 a)	Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika (20 tasuta kohta)	Tsükliõpe (kaks korda kuus reede-laupäev-pühapäev)	
Tartu Ülikooli Pärnu kolledž	Rakenduskõrgharidusõpe (3 a)	Sotsiaaltöö korraldus	Päevaõpe ja avatud ülikooli õpe	www.pc.ut.ee
		Rehabilitatsiooni korraldus	Päevaõpe (30 tasuta õppekohta; kord kuus nädalalõppudel neljap-pühapäev)	
Lääne-Viru rakenduskõrgkool Mõdrikul	Rakenduskõrgharidusõpe (3 a)	Sotsiaaltöö	Päeva- ja kaugõpe	www.lvrk.ee tel 329 5956 Vastuvõtutingimused**
	Kutseeriharidus (2 a)	Hooldustöötaja	Sessioonõpe	

* Õppesessioonide toimumisaeg 2013/14 õppeaastal. Käesolevalt on uue õppeaasta tsükliõppe toimumisajad täpsustamisel – muutuste korral avalikustatakse info esimesel võimalusel www.tlu.ee/sotsiaaltoovastuvott

** Vastuvõtutingimused: eesti keele riigieksam (vene õppekeelega kooli lõpetanutel eesti keele kui teise keele riigieksam): osakaal 25%. Eesti keele riigieksam vene õppekeelega kooli lõpetanul vähemalt 60 punkti. Vastuvõtuksam: osakaal 75%.

Live and let live

Kristi Ploom, Adviser, Chancellery of Chancellor of Justice

Ralf Järvmägi, Junior Adviser, Chancellery of Chancellor of Justice

The article discusses issues concerning fundamental human rights raised during inspection visits by the Chancellor of Justice to special care homes over the past years. The focus was on the right to freedom of movement of the clients, use of isolation rooms, ensuring the clients' human dignity and the role of activity supervisors in doing so. The freedom of movement is a prerequisite for exercising other rights and can only be restricted if explicitly permitted by law or a court. However, there are clients whose freedom of movement cannot be restricted but who are unable to cope alone outside the home. Special attention must be paid to situations where such clients express their wish to leave. It is important to ascertain the reasons for wanting to leave and to find relevant solutions. Protecting the right to freedom of movement begins with prevention. Special care homes must have suitable isolation rooms if a need suddenly arises for temporary isolation of a client. In each and every situation, the clients' right to dignified treatment must be ensured. They must be seen as persons having their own will and desires and their opinion must be taken into consideration. There must be a sufficient number of activity supervisors for ensuring the welfare and coping of their clients in special care homes.

Reform of the capacity for work system in Estonia

Monika Haukanõmm, Chairperson of the Board, Estonian Chamber of Disabled People

In July 2013, the Estonian government endorsed the principles for the reform of the capacity for work system with the aim of keeping the system sustainable and assisting people with disabilities and health conditions to find and retain suitable jobs. The reason for the reform is the fast growing number of people receiving pensions for incapacity for work in Estonia. The reform is considered essential by all parties and hopes to change the status of people with disabilities from inactive to active members of society. The aim is to prevent the loss of capacity for work, motivate people to be active to the degree allowed by their remaining capacity for work, and provide support to employers in adjusting the working environment and employing people with disabilities and health conditions. The Estonian Chamber of Disabled People asked its member organisations for information about their concerns and expectations regarding the reform, which are discussed in the article. The key for ensuring the success of the reform is to see the employment of people with disabilities and health conditions in a broader context, not merely as an issue of employment. There is a need for changes in the educational system, adjustment of work places and ensuring equal accessibility to social, medical and support services.

Parents' right of custody: An analysis of court practice

Kerly Espenberg, Sille Vahaste, Centre for Applied Social Sciences, University of Tartu

The Centre for Applied Social Sciences in the University of Tartu conducted an analysis of the practice of Estonian courts in making decisions on the right of custody over a child since the new Family Act entered into force in 2010. The study focused on Estonian county court decisions and civil court rulings in 2011–2012, and also included individual and focus group interviews with different actors. The results showed that courts generally take the interests of a child into account, and decisions concerning the right of custody are not made lightly. With regard to the restriction or deprivation of the right of custody, decisions are generally only made when other measures have proved to be ineffective. If a joint right of custody is ended, it is important to achieve an agreement between the parents to ensure their willingness to comply with the decision. Parents should be guided towards cooperation, but not be obligated to make compromises as these can arise from situations of power imbalance. An acute problem is insufficient support provided by the state to parents of children with disabilities, which can lead to the parents giving up their children due to the inability to care for them. Another problematic issue is the restoration of the right of custody; the Family Act should include a provision allowing entitled persons to apply for the restoration if their circumstances change.

Проживание и работа в нескольких государствах Европейского союза: Каким образом выплачиваются пенсии и другие виды пособий? СТР.

Katerin Peärnberg, Министерство социальных дел
Leili Zaglmayer, Министерство социальных дел

Принцип свободного передвижения, действующий в Европейском союзе, привел к утечке рабочей силы Эстонии за границу. Современная молодежь успевает поработать в нескольких государствах до выхода на пенсию. Трансграничные вопросы касаются систем социального обеспечения различных государств. Для того чтобы узнать, какому государству необходимо уплатить налоги, человек, живущий в Эстонии, должен обратиться в Департамент социального страхования.

Министерство социальных дел подготовило базовый анализ концепции альтернативного ухода СТР.

Piia Tammi, Министерство социальных дел

Данный анализ показывает, что в Эстонии не хватает информации о том, почему детей отдают под опеку, а также о том, какие меры предупреждения и вмешательства в области защиты детей и социальной работы являются наиболее необходимыми. При определении альтернативного ухода за детьми на попечении необходимо отдавать предпочтение семейным формам альтернативного ухода, однако большая часть детей в Эстонии подвергается институционализации в качестве альтернативного ухода. Анализ показывает, что нынешняя организация и принципы финансирования альтернативного ухода не поддерживают развитие семейных форм альтернативного ухода, а также деинституционализацию альтернативного ухода. Более подробная информация по адресу <http://lapsedjapered.sm.ee> ->

Сотрудничество Кассы по безработице и местных самоуправлений СТР.

Тийу Вилмс, главный специалист Кассы по безработице

Цель кассы по безработице – вернуть долговременных безработных обратно на рынок труда и поддержать их вовлечение в общественную жизнь. В сотрудничестве с местными самоуправлениями мы организуем для групп услугу рынка труда, исходя из потребностей участников и самоуправления. Преимущественно организуем вместе с местными самоуправлениями трудовые тренинги, состоящие из групповой работы и практических действий. Основной упор – на теорию, практическая деятельность направлена на благо родного города. Клиентам лучше приходить вместе со знакомыми людьми. Волости чувствуют улучшение взаимоотношений между самоуправлением и людьми.

Снижение безработицы среди молодежи с помощью молодежной гарантии СТР.

Каролин Кырревески, советник Эстонской Кассы по безработице

Цель молодежной гарантии – помочь ищущим работу и выпавшим из образовательной системы молодым, а также обеспечить молодым до 25 лет организацию места работы, учебы или практики в течение четырех месяцев с момента окончания школы или регистрации на бирже труда. В Эстонии за молодежную гарантию отвечает Министерство внутренних дел. План действий молодежной гарантии будет составлен к июню нынешнего года, финансирует программу Европейский социальный фонд.

В пакет услуг на рынке труда будет в 2015 году добавлена услуга «Мое первое место работы», предназначенная для поддержки молодых без профессионального образования и без опыта работы либо малоопытных молодых. При взятии молодого человека на работу, работодателю частично компенсируются расходы на зарплаты и обучение в случае, если он заключит с молодым работником бессрочный трудовой договор и обеспечит ему обучение на месте работы или предоставит ему возможность участвовать на профессиональных курсах. Эта услуга предоставляется молодым от 17 до 29 лет, зарегистрировавшимся в качестве безработных и ищущих работу уже как минимум четыре месяца.

MÖTTEVARA

Stephen R. Covey on öelnud:

„Tegelikult on olemas kolm sotsiaalset kaarti, mis seletavad inimloomust. Geneetiline determinism ütleb, et selles on süüdi teie vanavanemad. Seetõttu ongi teil selline meelega. Teie vanavanematel oli kaldumus kergesti vihastuda ja nüüd on see teie DNA-s. See rändab läbi sugupõlvede ja nüüd olete selle pärinud teie. Psüühiline determinism ütleb, et teie loomuses on süüdi teie vanemad. Teie lapsepõlvkogemused kujundasid teie iseloomustruktuuri. Keskkondlik determinism ütleb, et teid kujundab teie ülemus – või abikaasa või see jõmpsikast teismeline või teie majanduslik olukord või riiklik poliitika. Keegi või miski teie ümbruskonnas kannab teie olukorra eest vastutust ... Põhiidee on siin selles, et me oleme kohandunud teatud stiimulile teataval kombel reageerima ...

Viktor Frankl oli determinist, kes oli üles kasvanud freudistliku psühholoogia traditsioonide vaimus, mis eeldab, et kõik, mis juhtub meiega lapsepõlves, vormib meie iseloomu ja isiksust ning juhib meid kogu edasise elu vältel ... Ta oli psühhiaater ja juut. Natsliku Saksamaa koonduslaagris, kus surid ta vanemad, naine ja vend, sai ta teadlikuks sellest, mille ta hiljem nimetas „viimseks inimlikuks vabaduseks.“ ... Selle vahel, mis temaga juhtus, ehk stiimuli, ja tema reageeringu vahel sellele stiimulile asus tema vabadus ehk võimalus see reageering valida ... Kõige alandavamates olukordades, mida üldse on võimalik ette kujutada, kasutas Frankl inimloomuse põhiprintsiipi: stiimuli ja reaktsiooni vahel asub inimese vabadus valida. Valikuvabaduses sisalduvad need anded, mis muudavad meid ainulaadseks inimolendiks ... Inimolenditena vastutame me ise oma elu eest. Meie käitumine on meie otsustuste, mitte tingimuste funktsioon. Me suudame tunded allutada väärtustele ... Sõna vastutusvõimeline – „võimeline vastutama“, tähendab võimet valida oma vastus, reageering... Sellist valikut tehes muutume reaktiivseks. Reaktiivseid inimesi mõjutab sageli nende füüsiline keskkond. Kui ilm on ilus, tunnevad nad ennast hästi ... Reaktiivseid inimesi mõjutab ka nende sotsiaalne keskkond, „sotsiaalne ilm“. Kui inimesed kohtlevad neid hästi, tunnevad nad end hästi ... Reaktiivseid inimesi juhivad tunded, olukorrad, tingimused, nende keskkond. Proaktiivsed inimesed kannavad oma ilma endaga kaasas. Olgu vihm või päike, nende jaoks pole vahet. Neid juhivad väärtused; ja kui nende väärtuste hulka kuulub oma tööd hästi teha, siis ei sõltu see sellest, kas ilm aitab siin kaasa või mitte... Proaktiivseid inimesi juhivad väärtushinnangud – hoolikalt läbi mõeldud, valitud ja sissejuurdunud väärtushinnangud ... Nende reageering stiimulile on väärtushinnangutel põhinev reaktsioon ...

Eleanor Roosvelt on öelnud: „Keegi ei saa teid solvata ilma teie enda nõusolekuta.“ Ja Mahatma Gandhi: „Nad ei saa meilt võtta meie eneseaustust, kui me ise seda neile ei anna.“

See, mis meid haavab, pole mitte see, mida teised meile teevad, vaid meie reageering sellele. Loomulikult võidakse meid kahjustada füüsiliselt või majanduslikult, andes põhjuse kurvastada. Kuid meie iseloom, meie põhiline identiteet ei tohi sugugi kahjustatud saada. Tegelikult muutuvad meie kõige raskemad läbielamused tiigiks, milles sepistatakse meie iseloom tulla tulevikus toime keerukate olukordadega ning innustada teisi tegema samuti ...

Viktor Frankl kinnitab, et elus on kolm keskset väärtust – kogemuslik ehk see, mis meiega juhtub; loominguine ehk see, mille me oma elusse toome; ja hoiakuline ehk meie reageering rasketes olukordades, näiteks surmaga lõppeva haiguse korral. Teisisõnu, olulisem on see, kuidas me reageerime sellele, mida me elus kogeme.“

Foto:Tripple

Stephen R. Covey (24.10.32–16.07.12) ameeriklasest õpetaja, professor, religioosse kasvatusedoktor, kirjanik ning ärimees, kelle väljapaistvamaks teoseks on 1999. aastal ka eesti keeles ilmunud raamat „Väga efektiivse inimese 7 harjumust.“

Vahendas Jüri Raudsepp

Aeg pikendada tellimust

Ajakirja Sotsiaaltöö tellimuse 2014. aastaks saab vormistada postkontorites, Eesti Posti tellimiskeskonnas www.post.ee või meiliaadressil ajakiri@tai.ee.

- aastatellimuse (6 numbrit) hind on 15 eurot
- üliõpilastele 10 eurot
- aastatellimuse kolm eksemplari samale tellijale 29 eurot
- Välismaale tellides lisandub tellimuse hinnale ka postikulu.

MIKS tellida erialajakiri Sotsiaaltöö endale või oma organisatsioonile?

Ajakiri toob lugejaini praktikute ja teoreetikute aktuaalsed seisukohad, mis mõjutavad otseselt sotsiaalvaldkonna uemate poliitikasuundade arenguid, aktuaalsete probleemide lahenduskäike ja sündmusi. Ajakiri toob sinuni sotsiaaltöö, hoolekande ning sotsiaalpoliitika ja -hariduse põneva ja kireva maailma, aidates sul orienteeruda, praktiseerida ja end pidevalt täiendada.

Erialajakiri tagab suurepärase võimaluse valdkonnas tegutsevatele ekspertidele, teadlastele ja üliõpilastele eelretsenseeritud artiklite avaldamiseks.

Koolitus Tallinna Ülikoolis

■ 6.-19. mail koolitus „Lepitusmenetlus laste huvide kaitsel”. Sihtgrupp: kohalikud omavalitsused, sotsiaaltöötajad. Koolitajad: Arno Baltin, psühholoogia instituudi lektor, ja Mare Merimaa, õigusakadeemia lektor. **Korraldaja:** avatud ülikool, Lilian Ruckenberg, 619 9516, lilian.ruckenberg@tlu.ee. Koolituse ajakava: www.tlu.ee/lepitusmenetlus

Koolitus Tartu Ülikoolis

■ 13.-14. mail Pärnu kolledžis koolitus „Spordisotsioloogia – sport üksilduse, depressiooni ning madala enesehinnangu vastu”. Sihtrühm: kehalise kasvatusse õpetajad, noorte treenerid, psühholoogid, sotsiaaltöötajad, spordikorraldusega tegelevad inimesed. Koolitaja: Liina Puusepp, Tartu Ülikooli Pärnu kolledži juhtimise õppejõud. **Info:** Merileid Vinkler, merileid.vinkler@ut.ee, tel 5331 7978, faks (+372) 445 0530.

Euroopa III vaimse tervise konverents

■ 10.–12. septembrini peetakse esmakordselt Eestis Tallinnas Euroopa III vaimse tervise konverents. Oodatud on sotsiaaltöötajad, nõustajad, terapeudid, psühhiaatrid, psühholoogid, psühhiaatriaõded jt tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonnast.

Euroopa vaimse tervise konverentsi korralduskomitee ootab erinevate erialade uurijate, teadlaste ja praktikute aktiivset osavõttu. Samuti kutsuvad korraldajad üles aktiivselt osalema ning julgustavad esitama kokkuvõtteid nii teadustöödest kui ka praktilise töökogemuse põhjal koostatud töödest/raportitest. Konverentsi fookus on multidistsiplinaarsel koostööl ja aruteludel. Ettekanded on planeeritud korraldada kolmel tasemel: teaduslik, doktori ning praktikute tase. Abstrakte saab esitada kuni 18. mai 2014. Balti riikidele on kohaldatud konverentsil osalemisel soodushind.

Lisainfo: <http://www.evipro.fi/joomla/index.php/3rd-european-conference-on-mental-health>